

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

พระครูปลัดจักรพล อาจารย์สุโภ (เทพา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
คณะพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พฤศจิกายน ๒๕๕๗
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

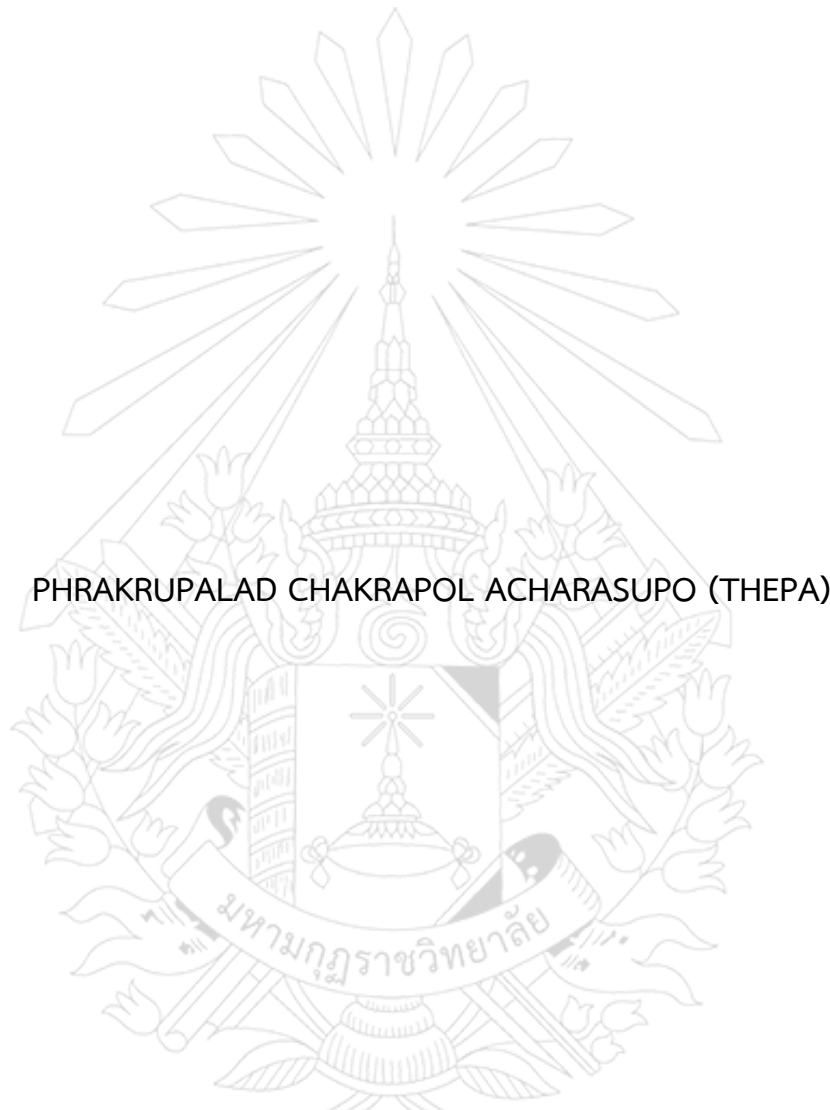
การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหัตถุ ๔ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

พระครูปลัดจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
คณะพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พฤศจิกายน ๒๕๕๗
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

LIVELIHOOD BASED ON SANGHAVUTTHU PRINCIPLES OF THE
ELDERS IN LANGSUAN ELDERS COMMUNITY,
CHUMPHON PROVINCE

PHRAKRUPALAD CHAKRAPOL ACHARASUPO (THEPA)

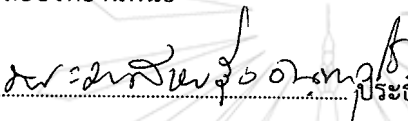
A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
FACULTY OF BUDDHIST
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
NOV, B.E. 2557 [2014]
(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ ของพระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ของมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

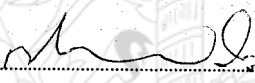

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(พระราชดิลก, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

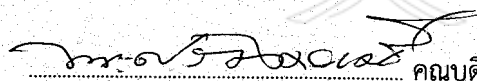

..... ประธานกรรมการ
(พระมหาสายรุ่ง อินทาวุโธ, ดร.)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

..... กรรมการ
(ดร. สมบูรณ์ วัฒนนะ)

บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ของมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย

..... คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา
(พระศรีมิ่งคลเมธี, ดร.)

วันที่ ๒๔ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗

๕๕๒๐๑๕๐๑๑๒๐๑๒๒ : สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา ; ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา)

คำสำคัญ : การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหัตถุ ๔ / ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ

พระครูปลัดจรรย์พล อาจารย์สุโก (เทพา) : การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหัตถุ ๔ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร (AN ANALYTICAL STUDY OF NATURAL RESOURCES CONSERVATION ACCORDING TO THE VINAYA PITAKA). คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระราชดิลก (ดร.). ๑๔๓ หน้า. ปี พ.ศ. ๒๕๕๗

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีที่หลากหลายทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) และการบันทึกการสนทนาจนได้ข้อมูลมากพอ โดยมีข้อสรุปค้นพบ ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้สูงอายุในปัจจุบันมีปริมาณเพิ่มขึ้นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาเนื่องด้วยการอยู่ร่วมกันย่อมจะมีมากขึ้นในสังคมที่ผู้สูงอายุถูกลดบทบาททางด้านแรงงานและการยอมรับของสังคมซึ่งเป็นปัญหาของสังคมปัจจุบัน หลักธรรมเรื่อง สังคหัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตและกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้อย่างเป็นสากล หรือแม้แต่บุคคลทั่วไปการประพฤติตามหลักธรรมสังคหัตถุยังเป็นธรรมเพื่อการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่ทั้งตนเองและผู้อื่นอย่างมีผลคือเป็นหลักธรรมนำมาซึ่งความรักใคร่ สมานสามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในทุกสังคม ทั้งนี้ที่รวมสังคมผู้สูงอายุเข้าด้วย โดยมีผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพรเป็นแบบอย่างที่ดีและหันนำไปใช้ประพฤติในการดำเนินชีวิตของเราท่านทุกคน ดังปรากฏแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามการศึกษาครั้งนี้สรุปเป็นหลักการได้ว่า

๑. ให้ทานลูกหลาน ทำบุญตามกาล ถวายทานในพระพุทธานุศาสนนา เป็นอามิสทาน ให้คำปรึกษาวิชาความรู้ ให้อภัยทาน เป็นธรรมทาน

๒. พุดจาอ่อนหวาน สมานไมตรี พุดคำสัจ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเป็นประจำ ทำจนเป็นปกตินิสัย

๓. ทำประโยชน์สองทาง คือ ทางกาย และ ทางวาจา เป็นต้นว่า ช่วยเหลืออนุเคราะห์ด้วยร่างกาย สงเคราะห์ให้คำปรึกษา ถวายทอดวิชาความรู้ เอาใจเขามาใส่ใจเรา

๔. ปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่ำเสมอ ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร เห็นคุณค่าของการวางตนเสมอต้นเสมอปลายหรือเรียกว่าการปรับตัวให้

เหมาะสมกับเพศ วัย สถานะ เหตุการณ์ บุคคล ชุมชน เข้ากับคนอื่นได้ ลดมานะละทิฐิ ทำตนให้เป็น
ที่ไว้เนื้อเชื่อใจของคนอื่นได้ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของทั้งตนเองและผู้อื่น

5520150112022 : MAJOR : BUDDHIST ; M.A. (BUDDHIST)

KEY WORDS : AN ANALYTICAL STUDY OF NATURAL/ACCORDING TO THE VINAYA PITAKA

PHRAKRUPALAD CHAKRAPOL ACHARASUPO (THEPA) AN ANALYTICAL STUDY OF NATURAL RESOURCES CONSERVATION ACCORDING TO THE VINAYA PITAKA.

A COMPARATIVE STUDY : PHRARAJDILOK (DR.), ADVISOR. 143 P. B.E. 2557 (2014)

The objective of this thesis was to study living a life according to Sangahavatthu principles of the senior citizens in Senior Citizen Club, Langsuan district of Chumphon province. The data were collected by focus group, in-depth interviews and semi-structured interview.

The results of the study could be concluded that:

The number of senior citizens was increasing and the problems in living together of the seniors were also increasing. The declining role in laboring and social acceptance of the seniors became the social problem nowadays. The principles of Sangahavatthu; giving, kindly speech, useful conduct and even and equal treatment, were significant in living a life and became an important part in living a life of the senior citizens. Sangahavatthu is the universal principle in living a life in society. To practice Sangahavatthu principles was to assist oneself and others effectively. The practice of this principle could bring love, unity and harmony to society. The senior citizens in Langsuan district of Chumphon province could be a good example in this practice as follows:

1. They gave things to their offspring, making merit in a proper time, making a donation to Buddhism, and giving a consultancy and knowledge to the others.

2. They regularly spoke polite, useful, kind, and true words which were beneficial to themselves and the others.

3. They devoted themselves for the advantages of the others physically and verbally.

4. They followed the daily routine regularly, carried on social activities, and behaved themselves appropriately according to their gender, age, status, situation, event, person and assembly. They could work and cooperate with other people

without ego and pride, behave themselves for the trust of others and become self-reliance and of the others’.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี ด้วยความเมตตากรุณาสนับสนุนช่วยเหลือและส่งเสริม ชี้แนะจากหลายฝ่ายด้วยกัน ขอขอบพระคุณสถาบันการศึกษา พื้นที่ที่ทำการวิจัย คณะบุคคล และ บุคคล ที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในพระคุณของท่านเป็นอย่างสูงยิ่ง จึงขอนำมากล่าวดังต่อไปนี้

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ชี้แนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้า และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการวิจัย ตลอดจนคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

ขอขอบคุณ พระราชดิลก อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอีกท่านที่อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จในครั้งนี้คือรองศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัทสัจย์ ที่เมตตากรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ แก้ไข เพิ่มเติมเนื้อหา และให้แนวคิดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างมากหลายประการ

ขอขอบคุณ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่ทำให้การเก็บข้อมูล เป็นไปด้วยดี โดยมีได้มีอุปสรรคใด ๆ เลย

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทุกท่าน ที่ อำนวยความสะดวกด้านบริการต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริม และแนะแนวการพิมพ์รูปแบบของ วิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องตามมาตรฐานของบัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย

ขอขอบคุณ เพื่อนนักศึกษาสาขาวิชาพุทธศาสนาที่ให้ความช่วยเหลือ เต็มเต็มสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ ให้สมบูรณ์เพิ่มขึ้น ตลอดจนท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมดในที่นี้ ที่ให้ความช่วยเหลือจนงาน สำเร็จได้ด้วยดี

คุณูปการใด ๆ ก็ตามที่จะพึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นเครื่อง บูชาคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตลอดถึงคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน และผู้ที่สนับสนุน ช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คุณความดี บารมี ธรรม จงปกป้องคุ้มครองผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่านให้มีความสุขสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา มีปัญญารู้แจ้ง ตลอดด้วยเทอญ

พระครูปลัดจักรพล อาจารย์สุโก

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยใช้ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับ ๙๑ เล่มครบรอบ ๒๐๐ ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๓ โดยมีคำย่อและคำเต็มของคัมภีร์เรียงตามลำดับ ดังนี้

คำย่อ		คำเต็ม	
พระวินัยปิฎก			
วิ.ม.	วินัยปิฎก	มหาวคค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวคค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก	มขฌมิกาย	มูลปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก	มขฌมิกาย	อุปริปณณาสก
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	เอกกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อง.อฏฐก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	อฏฐกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐ
ขุ.จู.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ
พระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.วิ.	อภิธมมปิฎก	วิภังคปาติ	
อภิ.ปุ.	อภิธมมปิฎก	ปุคคลปณณตติ	
อรรถกถาพระวินัยปิฎก			
วิ.อ.	วินัยปิฎก	สมนตปาสาทิกา	ปาราชิกกณฺฑ- สงฆาทีเสสาทิมหาวคคาคาทิอฏฐกา
อรรถกถาพระสุตตร			
ที.ปา.อ.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวคค
อง.สตุตท.อ.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	สตุตทนิปาต

อง.อฎฐก.อ. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย อฎฐกนิပါတ
ช.ชา.อ. ขุททกนิกาย ชาทกฎฐกถา

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระไตรปิฎกนั้นมีเลข ๓ ตอน คือ เลขเล่ม/เลขหัวข้อ/
เลขหน้า ตัวอย่างเช่น ที.ม.๑๐/๑๖๗/๑๑๒ หมายถึง สุตตนต์ปิฎกที่ขนิกาย มหาวคค เล่มที่ ๑๐/ข้อที่
๑๖๗/หน้าที่ ๑๑๒

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระอรรถกถานั้นมีเลข ๒ ตอน คือ เลขเล่ม/เลขหน้า
ตัวอย่างเช่น อง.จตุก.อ. ๒/๑๔๓ หมายถึง องคุดตินิกาย มโนรณปุรณิจตุกนินิปาทฎฐกถา เล่มที่ ๒/
หน้าที่ ๑๔๓ เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
ประกาศคุณูปการ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
สารบัญแผนภาพ	ฏ
บทที่	
๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ โจทย์/ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต	๗
๒.๑.๑ ความหมายของชีวิต	๗
๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต	๑๐
๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	๑๗
๒.๒.๑ ความหมายผู้สูงอายุ	๑๗
๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	๑๙
๒.๒.๓ สภาพการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทย	๒๖
๒.๓ หลักคำสอนเกี่ยวกับสังคหัตถุ ๔	๒๙
๒.๓.๑ ความหมายของสังคหัตถุ	๒๙
๒.๓.๒ ความสำคัญของสังคหัตถุ	๓๐

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๒.๓.๓ องค์ประกอบของสังคหวัตถุ ๔	๓๓
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๘
๒.๕ สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๙
๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๑
๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	๖๑
๓.๒ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	๖๒
๓.๓ ข้อมูลและแหล่งข้อมูล	๖๒
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๓
๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๖๔
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๕
๓.๗ การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๕
๓.๘ การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๖
๔ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา	๖๗
๔.๑ บริบทชุมชนอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๖๗
๔.๒ บริบทชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๗๐
๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๒
๕.๑ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้านทาน	๗๓
๕.๒ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้านปิยวาจา	๗๙
๕.๓ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้านอัตถจริยา	๘๖
๕.๔ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้านสมานัตตา	๙๑
๖ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๖.๑ สรุปผลการศึกษา	๑๐๑
๖.๒ อภิปรายผล	๑๐๕
๖.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๙
๖.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๙

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๖.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๑๑๐
๖.๒.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๑๐
บรรณานุกรม	๑๑๑
ภาคผนวก	๑๑๙
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	๑๒๒
ภาคผนวก ค แบบสอบถาม	๑๒๖
ภาคผนวก ง ภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย	๑๓๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

๒.๑ สรุปรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๖๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๔.๑ แผนที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๖๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตนับว่าเป็นเรื่องต้องวางแผน ศึกษาแนวทางให้ดี เพราะจะต้องพบกับปัญหา น้อยใหญ่นานัปการ ทั้งปัญหาการครองชีวิต ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาสุขภาพ อนามัย ซึ่งแต่ละคนก็มีปัญหาที่แตกต่างกันไปคนละหลายปัญหาไม่เว้นแม้แต่ผู้สูงอายุที่เคยผ่าน ประสบการณ์มาแล้วมากมาย ก็ไม่อาจจะปฏิเสธได้เลยในปัจจุบันประเทศไทยมีสัดส่วนประชากร ผู้สูงอายุมากที่สุดในอาเซียนตามที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ระบุว่าปี ๒๕๕๕ ประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุตั้งแต่ ๖๕ ปีขึ้นไปมากถึง ๑๒.๕๙ เปอร์เซ็นต์และมีแนวโน้ม ที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้คาดประมาณไว้ว่า ในอีก ๑๐ - ๑๕ ปี จำนวน ประชากรผู้สูงอายุ จะเพิ่ม ขึ้นเป็น ๑๑ - ๑๒.๙ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘ - ๑๙.๘ ของประชากรทั้งหมดในประเทศ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๕๖, หน้า ๒๕) ปัญหาที่พบใน ผู้สูงอายุ ที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาทางด้านสุขภาพกาย ผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาทางด้านสุขภาพเสื่อมโทรม มี โรคภัยต่าง ๆ เบียดเบียน ทั้งโรคทางกาย และทางสมอง ผู้มีอายุเกิน ๖๕ ปี มักมีการเปลี่ยนแปลงทาง สมองคือ โรคสมองเสื่อม โรคหลงลืม โรคซึมเศร้า ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดี ไม่มี ลูกหลานดูแลอุปการะเลี้ยงดู อาจจะไม่มีรายได้ หรือรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ อาจจะไม่มี ที่อยู่อาศัย ทำให้ได้รับความลำบาก ปัญหาทางด้านความรู้ ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพื่อการ พัฒนาตนเอง ให้เหมาะสมกับวัย และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อให้เข้ากันได้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ปัญหาทางด้านสังคม ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมเหมือนเดิม โดยเฉพาะผู้ที่เคยเป็น ข้าราชการ ตำแหน่งสูงซึ่งเคยมีอำนาจและบิรวารแวดล้อม เมื่อเกษียณอายุราชการ อาจเสียดาย อำนาจและตำแหน่งที่เสียไป เยาวชนและหนุ่มสาวหลายคนมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้สูงอายุ เห็นคนรุ่นเก่า ล้าสมัย พุดไม่รู้เรื่องและไม่มีประโยชน์ ปัญหาทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะไม่ได้รับความเอาใจใส่ และ ความอบอุ่นจากลูกหลานอย่างเพียงพอ ทำให้รู้สึกท้อแท้ อ่างว้าง และอาจจะมีควมวิตกกังวลต่าง ๆ เช่น กังวลว่าจะถูกลูกหลาน และญาติพี่น้องทอดทิ้ง กังวลในเรื่องความตาย ผู้สูงอายุมักมีอารมณ์ เปลี่ยนแปลง เช่น เศร้า เศษเมย เอาแต่ใจตนเอง ผู้สูงอายุบางคน ก็ยังมีความต้องการความสุขทาง โลภีัย ซึ่งไม่เหมาะสมกับวัยของตนทำให้ได้รับความผิดหวัง ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุ ที่น่าเป็นห่วงคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ในอดีตจะเป็นครอบครัวใหญ่ ที่เรียกว่า

ครอบครัวขยาย ทำให้มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น และเกิดความอบอุ่น ระหว่างพ่อ แม่ และลูกหลาน ในปัจจุบันครอบครัวคนไทย โดยเฉพาะในเขตเมืองจะเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ลูกหลานจะมาทำงานในเขตเมืองทิ้งพ่อแม่ให้เฝ้าบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่ได้รับการดูแล และได้รับความอบอุ่นดังเช่นอดีตที่ผ่านมา ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงจากภาวะทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เยาวชนมีความกตเวทิต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ น้อยลง ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแล ต้องอาศัยสถานสงเคราะห์คนชราในอนาคตเมื่อประเทศไทยเป็นประเทศอุตสาหกรรมแบบใหม่ สังคมไทยอาจกลายเป็นสังคมตะวันตกคือ ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่มีการทดแทนบุญคุณ บุตรหลานโตขึ้นก็จะไม่เลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อแก่ชรา ([กระทรวงสาธารณสุข, เว็บไซต์ ๒๕๕๗](#)) ปัญหาของการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องหาทางออกทางแก้ไขเพื่อความผาสุกนั่นเอง และนำศึกษาถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุเพราะเป็นกลุ่มประชากรที่ผ่านร้อนผ่านหนาวเรียนถูกเรียนผิดผ่านประสบการณ์ชีวิตมามากซึ่งการศึกษาคงจะได้คำตอบถึงแนวทางอันดีงามเป็นแน่แท้จึงนำศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การมีหลักธรรมเป็นเสมือนหนทางในการดำเนินชีวิตตามหลักทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ชีวิตของคนเราสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุขในท่ามกลางสังคม หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ เป็นหนึ่งหลักธรรมที่เห็นจะโดดเด่นและเป็นหลักธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสรับรองไว้แล้วว่าเป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หรือเรียกว่าหลักการสงเคราะห์ ก็ว่าได้มี ๔ ประการได้แก่ ทาน คือการให้ปิยวาจา คือการกล่าวคำเป็นที่รัก อตถจริยา คือการประพฤติให้เป็นประโยชน์ และสมานัตตตา คือความ เป็นผู้มีตนเสมอ (ที. ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เมื่อผู้ประพฤติตามก็จะสามารถเห็นได้ชัดเจนจากการแสดงออกทางกาย และวาจา อันเป็นเหตุให้หลักธรรมข้อนี้จึงน่าสนใจและนำศึกษาอย่างยิ่งโดยเฉพาะผู้ศึกษาได้คอยสังเกต กลุ่มตัวอย่างคือผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จากการที่ได้ร่วมในการทำกิจกรรมของทางชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ก็ยังเห็นถึงการแสดงออกโดยมีพื้นฐานจากสังคหวัตถุ ๔ จึงทำให้เป็นเหตุที่ใครต่อการศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มากยิ่งขึ้น

ชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพรก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๓ ปัจจุบันมี รุ่งโรจน์ ศิริเวช ([๒๕๕๗](#)) เป็นประธาน มีสมาชิกรวม ๓๔๐ คน ภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข กองสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองหลังสวน และขอให้อาคารอชิต วัดโตนด เป็นที่จัดประชุมทำกิจกรรมทุกวันที ๑๒ ของเดือน มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยสมาชิกทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุในเขตอำเภอหลังสวน

จากความเป็นมาและความสำคัญของ ปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษาครั้งนี้อันอาศัยประชากรก็คือกลุ่มผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นตัวอย่าง จะทำให้ได้ความชัดเจนถึงแนวทางการดำเนินชีวิตอันตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติตาม

ธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ทรงตรัสไว้ดีแล้ว ตามหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ ๔ และจะให้เห็นถึงแนวทางที่มีการประยุกต์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตประจำวันในสถานการณ์โลกปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางนำไปปรับใช้แก่ผู้สนใจศึกษาได้อย่างตรงตามหลักธรรมในเรื่องสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นหนึ่งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสำหรับผู้ยังไม่มีแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นต้นเหตุในการดำเนินชีวิตแบบผิด ๆ และไม่สามารถจะอยู่ได้อย่างมีความสุขในสังคมโลกปัจจุบันนี้เพราะขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตนั่นเอง

๑.๒ โจทย์/ปัญหาการวิจัย

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ในการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ได้ทำการศึกษาวิจัยโดยใช้เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) จากแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพร ส่วนการศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย เป็นสำคัญ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และบทความต่าง ๆ จึงได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดเนื้อหาไว้ดังนี้

- ๑) ศึกษาการดำเนินชีวิตของคนในบริบททางสังคม
- ๒) ศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔

๒.๑) ทาน

๒.๒) ปิยวาจา

๒.๓) อັถถจริยา

๒.๔) สมานัตตตา

๓) ศึกษาบริบทของชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำหรับการศึกษานี้ ได้ทำการเลือกและจัดกลุ่มของประชากรไว้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนากลุ่มย่อย ๓๔ คน และกลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ๕ คน

๑) กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนา ๓๔ คน

ประชากรในกลุ่มนี้คือ ผู้สูงอายุ ทั้งชายและหญิง ของชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จำนวน ๓๔๐ คน เลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาโดยพิจารณาจากขนาดของประชากรกลุ่มเป้าหมาย คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมดได้จำนวนทั้งสิ้น ๓๔ คน และใช้วิธีการเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample)

๒) กลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ๕ คน

ประชากรในกลุ่มนี้คือ ผู้สูงอายุ ที่คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sample) โดยใช้การพิจารณาเลือกจากประชากร กลุ่มที่ ๑ หลังการสัมมนาแล้ว โดยเลือกผู้ที่มีการให้ข้อมูลที่น่าสนใจและสามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็นตามแบบสัมภาษณ์และมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักสังคหัตถ์ ๔ อย่างน่าสนใจ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในเขตอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่ ดังนี้

๑) เป็นชุมชนที่ผู้ศึกษาได้มีความคุ้นเคย ทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ และอยู่ในชุมชนที่จะติดต่อ และเข้าถึงได้สะดวก

๒) เป็นที่รวมกลุ่มและทำกิจกรรมของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในเขตอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๓) เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งผู้วิจัยมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มาก่อนจึงทำให้สะดวกต่อการศึกษ เก็บข้อมูล และเข้าถึงข้อมูลได้

๔) เป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาได้เห็นถึงพฤติกรรมการนำหลักธรรมเรื่องสังคหัตถ์ ๔ มาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จึงต้องการจะศึกษา

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องด้วยการศึกษาวิจัยนี้จัดทำ เพื่อมุ่งประโยชน์คือศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งผู้สนใจศึกษาจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษา งานชิ้นนี้ดังนี้

๑.๕.๑ ทำให้ทราบแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๑.๕.๒ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไปประเด็นต่าง ๆ ให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

๑.๕.๓ ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการปฏิบัติงานของ หน่วยงานทางด้านศาสนา สาธารณสุข หรือองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนครอบครัวและชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ช้องในการดูแลผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปได้มีแนวทางการดำเนินชีวิตโดยอาศัยการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้ผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีอายุยืนยาวขึ้น มีความสุข

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและไม่ให้เกิดความสงสัยคลุมเครือ ผู้วิจัยจึงกำหนด ความหมายของคำศัพท์ที่ใช้เฉพาะงานวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

การดำเนินชีวิต หมายถึง ลักษณะของการใช้ชีวิตในรูปแบบของคนในปัจจุบัน

สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตให้เกิดความสุขและดีงาม ๔ ประการ อันประกอบไปด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

ทาน หมายถึง การให้ การเอื้อเฟื้อ เสียสละ ช่วยเหลือ แบ่งปัน ให้ความรู้และให้คำปรึกษา โดยจำแนกได้เป็น ๓ ประการ คือ การให้ทานวัตถุสิ่งของ การให้ทานทางวาจา การให้ทานทางจิตใจ จัดเป็นการให้ทั้งสิ้น และเป็นไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

ปิยวาจา หมายถึง เป็นวาจาเป็นที่รัก พูดแล้วให้คนรักคนชอบได้ วาจาไพเราะ อ่อนหวาน ประสานไมตรี และเป็นคำสัจ และเป็นไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยความทุ่มเทแก่ตนเอง บุคคลอื่น และทั้งสองฝ่ายคือทั้งต่อตนเองด้วยและบุคคลอื่นด้วย และเป็นไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

สมานัตตตา หมายถึง วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทั้งการวางตน ประพฤติตนให้เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ในกิจวัตรประจำวันส่วนตัว การประพฤติสม่ำเสมอต่อคนในครอบครัว ญาติ หรือบุคคล

อื่น และการวางตนเสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม และ
เป็นไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

ผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปี
ขึ้นไป และเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อให้การศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ ๔ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- ๒.๓ หลักคำสอนเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

๒.๑.๑ ความหมายของชีวิต

ชีวิต คือ สถานะที่แยกสิ่งมีชีวิตหรืออินทรีย์ออกจากสิ่งไม่มีชีวิตหรืออนินทรีย์และสิ่งมีชีวิตที่ตายแล้ว สิ่งมีชีวิตเติบโตผ่านกระบวนการสันดาป การสืบพันธุ์และ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม สิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดสามารถพบได้ในชีวมณฑลของโลก ส่วนประกอบทั่วไปของสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ - พืช สัตว์ เห็ดรา โพรทิสต์ อาร์เคีย และ แบคทีเรีย - คือ เซลล์ที่มีส่วนของน้ำและคาร์บอนเป็นหลัก และ เซลล์เหล่านี้ถูกเรียบเรียงอย่างซับซ้อนตามข้อมูลจากหน่วยพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการสันดาป เพิ่มความสามารถในการเจริญเติบโต ตอบสนองต่อสิ่งรอบตัว และ มีการปรับตัวและวิวัฒนาการโดยการผ่านการคัดเลือกโดยธรรมชาติ สิ่งที่มีคุณสมบัติเหล่านี้เท่านั้นที่ถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิต (Kauffman, Stuart, 2003)

ชีวิต คือ หน่วยที่ต้องใช้พลังงาน มีคุณสมบัติทั้งกายภาพและชีวภาพ (Walker, Martin G, 2006) ดังต่อไปนี้

- ๑) ลักษณะเฉพาะในการจัดการของระบบร่างกาย (specific organization)

- ๒) มีกระบวนการสันดาป (metabolism)
- ๓) กระบวนการสลาย หรือ แคแทบอลิซึม (catabolism)
- ๔) กระบวนการสร้าง หรือ แอแนบอลิซึม (anabolism)
- ๕) มีการสืบพันธุ์ (reproduction)
- ๖) มีการเจริญเติบโต (growth)
- ๗) มีการเคลื่อนไหว (movement)
- ๘) มีความรู้สึกตอบสนอง (irritability)
- ๙) มีการปรับตัวและวิวัฒนาการ (adaptation and evolution)
- ๑๐) มีภาวะธำรงดุล (homeostasis)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ชีวิตของสิ่งมีชีวิตมีกระบวนการที่ซับซ้อนในมุมมองทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเมื่อมีชีวิตก็ต้องมีการดำเนินชีวิตเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตจนถึงความแต่ดับไปแห่งชีวิต เป็นการขยายผลการศึกษาโดยจะได้กล่าวถึง ชีวิตตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ในทัศนะของพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม กับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้ รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ชั้น ๕ (The Five Aggregates) ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ๒

พระอภิธรรมปิฎกแสดงชั้น ๕ (อภิ.วิ. ๗๗/๑/๑-๑๙.) ว่า คือ

๑. รูปชั้น
๒. เวทนาชั้น
๓. สัญญาชั้น
๔. สังขารชั้น
๕. วิญญาณชั้น

พระธรรมปิฎก (๒๕๔๔, หน้า ๙๓) กล่าวถึงชั้น ๕ (The Five Aggregates) ไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ดังนี้

รูป (Corporeality) คือ ส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

เวทนา (Feeling) คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุ่น เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวม ๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์

สัญญา (Perception) คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้น ๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่าง ๆ ได้

สังขาร (Mental Formation) คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้จึงหมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ (ไม่ดี ไม่ชั่ว) ก็ได้ ทั้งนี้ โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่าย ๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้

วิญญาน (Consciousness) ในที่นี้ก็ไม่ใช่ออย่างเดียวกับสิ่งที่คนเชื่อกันทั่วไปว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนเมื่อยังมีชีวิต และเมื่อตายแล้วก็ล่องลอยไปในภพภูมิต่าง ๆ แต่วิญญานในที่นี้ หมายถึง การรับรู้อารมณ์ (object) โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทาง การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

จะสังเกตว่า ในส่วนประกอบทั้ง ๕ ที่กล่าวข้างต้นนั้น ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ มีอยู่เฉพาะในชั้น ๕ ข้อที่ ๑ (รูป) เพียงข้อเดียวเท่านั้น ที่เหลืออีก ๔ ข้อ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน นั้น เป็นส่วนที่เราอาจนิยามว่าเป็นนามธรรม

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ชั้น หรือส่วนประกอบแต่ละส่วน ก็มีส่วนประกอบย่อยของมันอีกจำนวนมากบ้าง น้อยบ้าง ตามลักษณะของ ชั้น ข้อนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น รูป หรือส่วนประกอบที่จัดว่าเป็นส่วนกายภาพนั้น มีส่วนประกอบย่อยลงไปอีกถึง ๒๘ อย่าง ในจำนวนนี้ ส่วนประกอบที่เราคุ้นเคยกันโดยมากคือ เรื่องของธาตุทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มหาภูตรูป”) อันได้แก่ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน, solid element) คือ บรรดาสิ่งที่มีสภาพเป็นของแข็ง กินเนื้อที่ อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ, fluid element) คือ ของเหลวหรือสภาวะที่ดูดซึม เตโชธาตุ (ธาตุไฟ, element of heat or radiation) คือ อุณหภูมิหรือสภาวะที่แผ่ความร้อน และ วายุธาตุ (ธาตุลม, element of vibration) คือ สภาวะที่เคลื่อนไหว อีกความรู้ในเรื่องการเกิดขึ้นแห่งมนุษย์และโลกผู้ใคร่ศึกษาพึงศึกษาเพิ่มเติมได้จากอัครคัมภีร์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ตอนหนึ่งว่า

“ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ มี สมัยอีกบางครั้ง โดยอันล่วงไปแห่งกาลยี่ดยาวนาน โลกนี้ย่อมเจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น โดยมากเหล่าสัตว์ก็จะพากันเคลื่อนจากพวกอภัสสร - พรหมมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก และสัตว์เหล่านั้นมีความสำเร็จได้โดยทางใจ มีปิติเป็นภักษา มีรัศมีเอง ท่องเที่ยวไปในอากาศได้ ดำรงอยู่ในวิมานอันงดงาม ย่อมดำรงอยู่ตลอดกาลยี่ดยาวนาน...” (ที.ปา. ๑๕/๕๖/๑๔๕)

สรุปได้ว่า ชีวิต หมายถึง การเกิดขึ้นของมนุษย์ หรือสัตว์ ที่อาศัยปัจจัยประกอบ ๒ อย่าง คือ กาย และ จิตใจ

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิต (lifestyle) หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยที่ลักษณะของพฤติกรรมต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิต แต่ละแบบ

พฤติกรรมในการเข้าสังคม ในการบริโภค ในการหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจใช้เวลาว่าง และการแต่งตัว ล้วนเป็นส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็น อุปนิสัย เป็นวิธีประจำที่กระทำสิ่งต่าง ๆ รูปแบบการดำเนินชีวิต โดยทั่วไปแล้วจะ บ่งบอกถึง ทักษะ ค่านิยม และ มุมมอง ของแต่ละบุคคล ดังนั้นรูปแบบการดำเนินชีวิต จึงมีความหมายในเชิงของอัตราหรือตัวตน และใช้ในการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบกับอัตลักษณ์ของบุคคล (Spaargaren, G., and B. VanVliet. 2000, pp. 50 - 75)

เมื่อมีชีวิตเกิดขึ้นการดำเนินไปของชีวิตย่อมมี ซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวทางการดำเนินชีวิต ใน ๓ มิติ คือ มิติด้านวัฒนธรรม ๑ มิติด้านสังคม ๑ และมิติด้านศาสนา พอเป็นแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

๑) ด้านวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใช้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมสังคม เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นย่อมมาจากความคิดสร้างสรรค์อันเกิดจากประสบการณ์และปัญหาความสามารถของตนเอง จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต สามารถนำไป แก้ปัญหาที่เกิดกับมนุษย์ และก็สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้เท่าที่ควรหรือถ้า แก้ปัญหาให้กับมนุษย์ไม่ได้และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ไม่ได้ ตามที่ตั้งความหวังไว้ มนุษย์ก็จะมีการพัฒนาหาทางเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เกิดความพอดี เหมาะสมแต่ขณะเดียวกันก็สามารถทำลายได้ ถ้ามนุษย์ไม่พอใจ และไม่ต้องการจึงทำให้เกิดวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ได้ เช่นเดียวกัน (พวงผกา ประเสริฐศิลป์, ๒๕๔๑, หน้า ๒)

วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่ม หนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัด ระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ ประโยชน์จากธรรมชาติ (สุพัตรา สุภาพ, ๒๕๓๓, หน้า ๙๙)

การดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งวัฒนธรรมที่มีการแบ่งประเภทวัฒนธรรมโดยนักสังคมวิทยาซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas - Thinking)

(๒) วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms - Doing)

(๓) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material - Having)

วัฒนธรรมทางความคิด หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อที่ว่าคนตายแล้วเกิด การทำบุญ ทำบาป การเชื่อถือ โศกลาง ฯลฯ

วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคม ยึดถือหรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

(๑) วิถีชาวบ้าน (Folkways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะปฏิบัติ เช่น การบวชของลูกชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี เพื่อทดแทนคุณบิดามารดาการต้อนรับแขกเมื่อใครมา เยี่ยมถึงเรือนชานควรจะต้อนรับ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการติฉินนินทา ลักษณะที่เรียกว่า ธรรมเนียมประเพณีจัดได้ว่าเป็นวิถีชาวบ้าน เช่นธรรมเนียมการต้อนรับแขก ธรรมเนียมการเยี่ยม ผู้ป่วย

(๒) จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือ เป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจจริงเท็จและอาจถูกตัดออกจากสังคม ตัวอย่าง ของจารีต เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ตอบแทนเมื่อท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้ อนึ่ง ข้อห้ามทางศาสนา (Taboos) เป็นจารีตอย่างหนึ่ง ตัวอย่างข้อห้ามของทางศาสนา เช่น ห้ามค้าอาวุธ ห้ามค้ายาพิษ ยาเสพติดรวมทั้งสุรา บุหรี่และห้ามค้ำมนุษย์

(๓) กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตามหาก ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎหมายจราจร (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, ๒๕๓๗, หน้า ๒๘ - ๒๙)

สรุปว่าแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตด้านวัฒนธรรมนั้นเป็นไปโดยที่มนุษย์ถูกปลูกฝังค่านิยมอันเกิดขึ้นเฉพาะวัฒนธรรมทางสังคมนั้น ๆ อันเป็นไปตามวัฒนธรรมของคนในสังคมที่แสดงออกทางวิถีชาวบ้าน จารีต กฎหมาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทยจะได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการสั่งสอนอบรมถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เป็นต้น

๒) ด้านสังคม

แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักการเป็นพลเมืองดีของสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามสถานภาพ สถานภาพ หมายถึง ฐานะหรือตำแหน่งของบุคคลที่ได้รับในทางสังคม โดยสถานภาพจะเป็นตัวกำหนด สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคมว่าควร ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร สถานภาพของบุคคล แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และสถานภาพที่ได้มาภายหลังประเภทสถานภาพจัดไว้ดังนี้

(๑) สถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นสถานภาพที่บุคคลได้มาตั้งแต่เกิดโดยสังคมเป็นผู้กำหนด ได้แก่ สถานภาพทางเพศ เช่น เพศชายเรียกว่า เด็กชาย หรือนาย เพศหญิง เรียกว่า เด็กหญิง

หรือ นางสาว หรือนาง เป็นต้น สถานภาพทางเชื้อชาติ เช่น เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน เชื้อชาติอเมริกัน เป็นต้น สถานภาพทางเครือญาติ เช่น ลูก หลาน พี่ น้อง เป็นต้น

(๒) สถานภาพที่ได้มาจากความสามารถหรือการกระทำ เป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลังเพิ่มเติมจาก สถานภาพเดิม ได้แก่ สถานภาพทางการศึกษา เช่น จบปริญญาตรี ได้รับสถานภาพเป็นบัณฑิต จบปริญญาโทได้รับ สถานภาพเป็นมหาบัณฑิต หรือจบปริญญาเอกได้รับสถานภาพเป็น ดุษฎีบัณฑิต เป็นต้น สถานภาพทางอาชีพ เช่น ทหาร ตำรวจ ครู แพทย์ นักธุรกิจ เป็นต้น สถานภาพทางสมรส เช่น สามี ภรรยา เป็นต้น (เอกสารประกอบคำสอน, ๒๕๕๖ (สำเนาเอกสาร))

แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมและความสุขนั้น ทุกคนอยากมีความสุข แต่ความสุขเป็นเรื่องที่ต้องไขว่คว้า ปัญหาคือ ความสุขแต่แต่ละคนจะมีมุมมองแตกต่างกัน เช่น ความสุขที่ได้สามีดี ๆ สักคน ความสุขคือการได้นายดี ๆ คนเดียวก็พอ (โดยเฉพาะช่วงพิจารณาความดีความชอบ) ความสุขคือการได้บ้านใหญ่ ๆ สักหลัง ความสุขกับการอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ความสุขคือการได้ปีนเขา ท่องป่า ตกปลา ทำในสิ่งที่ชอบเพราะฉะนั้น ความสุขอยู่ที่ใจ ถ้าใจไม่เป็นสุข ต่อให้มีทรัพย์สินมหาศาลก็หาความสุขไม่ได้ ความสุขอยู่แค่เอื้อม เรา ๆ ท่าน ๆ จะเอื้อมถึงหรือไม่ หรือไม่ยอมเอื้อม แล้วจะมีความสุขได้อย่างไร อยากที่จะเอื้อมให้ถึงความสุขจะต้อง

(๑) มีจิตใจเข้มแข็ง และระลึกเสมอว่า อาจมีสิ่งที่ดีเกิดขึ้น ตอนเจอสิ่งไม่ดี เป็นการมีมุมมองหลากหลาย ไม่เขม่งมองแต่สิ่งที่ไม่ดีในด้านเดียว จิตใจที่เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากไม่แพ้ใจตัวเอง อุปสรรคคือพลัง ถ้าเราไม่ใช่อุปสรรคเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ เราคงไม่ได้อะไรนอกจากปล่อยชีวิตให้ไร้ความหมาย การรู้จักคิดการรู้จักปรับตัว รู้จักประพฤติปฏิบัติในทางที่เสริมคุณค่าแก่ตัวเอง ทำให้ตนเองมีคุณค่า นับได้ว่าเป็นการนับถือตนเองอีกด้วยนะ

(๒) อ่านบางสิ่งบางอย่างเป็นแรงบัลดาลใจ เป็นการหาสิ่งดี ๆ ให้กับตัวเอง ไม่ว่าจะหนังสือบทความของใครมีชื่อเสียง หรือไม่มีก็ได้ หากสิ่งนั้นให้ข้อคิดแก่เราแรงบัลดาลใจให้อ่านทุกวัน การอ่านจะทำให้เรามีท่าทีเป็นบวกในด้านความคิดและการกระทำ รู้จักใช้สติปัญญา รู้จักพูด รอบรู้ ไม่แสดงความปัญญาอ่อน ให้ผู้อื่นดูถูกดูหมิ่นในใจ เหมือนคนไม่มีกิน

(๓) ให้อภัย การอาฆาตพยาบาท ไม่ยอมแพ้แบบหักไม่ยอมงอ มีแต่ทำให้ใจขุ่นมัว คนที่ไม่ยอมใครชอบเอาชนะ จะหาความสุขไม่มี ทางที่ดีควรแผ่เมตตาแก่ใครก็ตาม ที่คิดชั่ว ทำร้ายหรือทำลายเรา ก็เพราะเขาอาจโง่เขลาและมีปมด้อย เราจะไปถือสาเขาทำไม บางคนเปรียบเสมือนบัวใต้โคลนตม จะช่วยให้ดีเหมือนคนอื่น เป็นไปได้อยาก ปล่อยไปตามกรรมและเวรของแต่ละคน ให้เขาไปตามทางของเขาเถอะ

(๔) มีคุณธรรม คนที่มีคุณธรรม จะมีจิตใจเอื้ออาทร โอบอ้อมอารีต่อคนอื่นจะไม่ทำหั่นเอาเป็นเอาตาย เหมือนบ้า

คนมีคุณธรรมจิตใจสบาย ไม่อิจฉาริษยาเห็นคุณค่าของคนรอบตัวมีจิตใจเมตตาตามองโลกในแง่ดี ไม่เห็นแก่ตัว อย่าลืมความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเสมอในสังคม พอเห็นแก่ตัวชอบทำอะไรเพื่อตัวเอง

กลายเป็นคนขาดคุณธรรม ทำลายความสุขของคนอื่น ถ้าคุณนำไปใช้ ชีวิตคงเป็นสุข แม้นำไปไม่ได้ทุกข้อ แต่ได้บางข้อก็ถือเป็นความสุขแล้วเราจะทำตัวให้ทุกข์ทำไม แล้วเมื่อไหร่จะเอื้อมไปถึงความสุขชะที่อย่าลืมหappinessอยู่แค่เอื้อม (สุรรัตน์ โปจรัส, ๒๕๕๗)

สรุปว่าแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตด้านสังคม นั้นผู้ที่อยู่ในสภาวะทางสังคมซึ่งถูกกำหนดโดยบทบาท และหน้าที่ทางสังคมจะต้องดำเนินชีวิตอันมีพื้นฐานคือหน้าที่ทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและส่งผลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ที่อยู่ในสังคมให้มีบทบาท และหน้าที่ต่างกันไป นั่นเอง

๒) ด้านศาสนา

ศาสนาไม่สามารถแยกออกจากสังคมได้ เพราะการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์เป็นพฤติกรรมทางสังคมชนิดหนึ่ง ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เพราะมีอำนาจและอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่และคงเส้นคงวาต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะร่วมสำคัญ คือ การสอนคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรมอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง การศึกษาการดำเนินชีวิตด้านศาสนาตามรูปแบบการนับถือของคนในศาสนาต่าง ๆ คือ การดำเนินชีวิตในศาสนาแบบเทวนิยม และ การดำเนินชีวิตในศาสนาแบบอเทวนิยม

๓.๑) ศาสนาแบบเทวนิยม และอเทวนิยม

เทวนิยม ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายความว่า ลัทธิความเชื่อว่าพระเจ้าผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่พระองค์เดียว พระเจ้านั้นทรงมีอำนาจครอบครองโลกและสามารถดลบันดาลความเป็นไปในโลก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒, หน้า ๓๖๕)

ศาสนาตามแนวเทวนิยมมีความเชื่อว่าเทพเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเหนือกว่าเทพเจ้าทั้งหลายหรือเรียกกันว่าพระเจ้า ซึ่งมีอยู่เพียงพระองค์เดียว พระองค์เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลายและเชื่อกันว่าพระเจ้าอาจติดต่อกับมนุษย์ โดยผ่านศาสนาดวงพรหมหลายองค์ เช่น พระอัลเลาะห์ ทรงติดต่อกับท่านนบีมุฮัมมัด พระเยซูคริสต์ ทรงติดต่อกับ ท่านโมเสส และพระเยซู ส่วนบางศาสนาก็นับถือพระเจ้า หรือเทพเจ้าหลายองค์ อย่าง ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เชื่อว่าพระเจ้าอวตารแยกเป็น ๓องค์ เป็นต้น ศาสนาแบบเทวนิยม ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนายูดาห์ ศาสนาซิกข์ ศาสนาบาไฮ ศาสนาไซโรอิสเตอร์ และ ศาสนาพราหมณ์

อเทวนิยม (Atheism) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒, หน้า ๓๖๕) คือ ศาสนาที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้า ปฏิเสธอำนาจในการสร้างโลกและสรรพสิ่งของพระเจ้า ไม่ยอมรับนับถือความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า เนื่องจากความหมายและความเข้าใจของอเทวนิยมแตกต่างหลากหลายในโลกปัจจุบันหาผู้ได้ยากว่าในโลกมีผู้ที่มีเชื่อเทพเจ้าก็คน (Zuckerman, Phil, 2007, p. 56) กลุ่มศาสนาที่นิยมเรียกว่าปรัชญาตะวันออก โดยถือตามอิทธิพลในการรับอารยธรรม ได้แก่ศาสนาพุทธทั้งเถรวาท

และนิกายเซน ศาสนาเซน ลัทธิเต๋า และลัทธิขงจื้อ ศาสนากลุ่มนี้มีลักษณะที่คล้ายกัน คือ เชื่อว่าโลกนี้เกิดขึ้นเองตามกฎธรรมชาติ สรรพสิ่งแท้จริงเป็นเพียงความว่างเปล่า ความจริงแท้ไม่อาจอธิบายได้ด้วยคำพูด และไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยหลักตรรกะและอนุมาน การเข้าถึงความจริงแท้ทำได้ด้วยการบรรลุปัญญาญาณ จากการไม่ติดอยู่ในมายาของตรรกะและอนุมาน เชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อในกฎแห่งกรรม มีหลักคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ที่มักน้อยสันโดษพอเพียง ยึดถือหน้าที่ มีวินัยสูงไม่เห็นแก่ตัว แต่ไม่ยึดติดในสิ่งทั้งปวง มุ่งละกิเลส เชื่อในตัวมนุษย์ว่าเข้าถึงความจริงได้ ทุกสิ่งเกิดจากการกระทำของตนเอง เชื่อในศาสตร์ลับ (เวทมนตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์) ว่ามีจริง เชื่อว่าถ้าจิตวิญญาณเข้าถึงความจริงสูงสุดจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

๓.๒) การดำเนินชีวิตในศาสนาแบบเทวนิยม และการดำเนินชีวิตในศาสนาแบบอเทวนิยม การดำเนินชีวิตตามศาสนาแบบเทวนิยมจึงมีการดำเนินชีวิตไปตามบัญชาของพระเจ้าพระเทอานั้น เพราะมีความเชื่อว่า พระเจ้าคือสิ่งที่ทรงปัญญาสูงสุด และมีอำนาจสูงสุด ที่ไม่อาจเข้าถึงได้ ถ้าพระองค์ไม่ประสงค์ ศาสนิกต้องแสดงความรักหรือภักดีต่อพระเจ้าด้วยการสรรเสริญ ปฏิบัติตามที่พระองค์ประสงค์ที่ได้ตรัสผ่านศาสนทูตของพระเจ้า อาจขอให้ทรงไถ่บาป อ้อนวอนให้ทรงประทานสิ่งที่ดีแก่ชีวิต เชื่อว่าเป็นพระเจ้าผู้สร้าง สร้างสรรพสิ่ง กำหนดสภาวะการณ์ที่เป็นไปของโลก แต่ทรงปล่อยให้มนุษย์เลือกทางแห่งตนเอง โดยจะทรงช่วยเหลือเมื่อมนุษย์ลงมือกระทำ ก่อนที่จะเชื่อให้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เมื่อเชื่อแล้วอย่าสงสัย เพราะพระเจ้าจะทรงทดสอบจิตใจในศรัทธา เมื่อถึงวันสิ้นโลกพระเจ้าจะทำลายทุกสิ่ง ที่พระองค์สร้างขึ้น และจะชุบชีวิตทุกคนให้ฟื้นคืนชีพมารับฟังคำพิพากษา ผู้เชื่อจะรอดและอยู่กับพระองค์ชั่วนิรันดร์ ผู้ไม่เชื่อ จะถูกลงทัณฑ์ให้ตกนรกชั่วคราว ให้วางใจในพระเจ้า รับพระองค์เข้าไว้ในใจจะพบแต่สันติสุข

ศาสนิกในศาสนาแบบอเทวนิยมจะมีความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักกรรม คือ ใครทำกรรมอะไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมรับผลชั่ว

ทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อที่ไม่เหมือนกันคือกลุ่มแรกยอมรับว่าเทพเจ้าองค์สูงสุดมีอยู่จริง เช่น ศาสนาคริสต์และอิสลามเรียกองค์สูงสุดว่าพระเจ้า ผู้นับถือมีเป้าหมายเพื่อการเข้าไปรวมอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า ส่วนกลุ่มหลังเช่นศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ไม่ยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้าหรือองค์สูงสุด แต่เชื่อในการมีอยู่ของเทพเจ้า (พรหมา) ซึ่งเป็นเทวดาชั้นสูงสุดเรียกว่าพรหม แต่ต่างกันตรงที่ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธไม่มีเป้าหมายเพื่อการไปรวมอยู่กับพรหม แต่สามารถไปเกิดเป็นพรหมได้ เพราะการรวมอยู่หรือไปเกิดเป็นพรหม เมื่อหมดเหตุปัจจัยก็ยังคงเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ อันมีต่ำสุดคือนรก สูงสุดคือพรหม อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทางที่จะหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้จึงมีทางเดียวเท่านั้นคือนิพพาน

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑) โอวาทปาฏิโมกข์

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาผู้ศึกษาได้ศึกษาในประเด็นของแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมโอวาทปาฏิโมกข์ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มาประชุมกัน ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ (วันสำคัญของเรา, ๒๕๒๐, หน้า ๖) (เดือน ๓) หลังจากตรัสรู้แล้ว ๔ เดือน เป็นการแสดงปาฏิโมกข์ที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต ซึ่งมีเพียงครั้งเดียวในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ๆ พระพุทธเจ้าประทานโอวาทปาฏิโมกข์ (ที. ม. ๑๓/๕๔/๕๕) แก่มหาสังฆสันนิบาตในมณฑลวัดเวฬุวันมหาวิหาร ซึ่งในวันนั้นมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น ๔ ประการคือ

- ๑) พระสงฆ์ 1,250 รูปที่พระพุทธองค์ได้ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแคว้นต่าง ๆ ได้กลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าอย่างพร้อมเพรียงกันโดยมิได้นัดหมาย
- ๒) พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นเอหิภิกขุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เองทั้งสิ้น ซึ่งเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา
- ๓) พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ คือผู้ได้อภิญญา ๖ ข้อ
- ๔) วันที่พระสงฆ์ทั้งหมดมาชุมนุมกันนี้ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาฆะ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓)

“ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นธรรมเผาบาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิตเลย ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

ความไม่ทำบาปทั้งสิ้น ความยังกุศลให้ถึงพร้อม ความทำจิตของตนให้ผ่องใสเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ความกล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นอนที่นั่ง อันสงัด ๑ ความประกอบโดยเอื้อเฟื้อในอธิจิต ๑ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (วิ. มหา. อ. ๑/๓๔๖., ที. ม. ๑๓/๕๔/๕๕)

โอวาทปาฏิโมกข์มักถูกกล่าวถึงในแง่หลักธรรม ๓ อย่างเดียวว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามพระพุทธพจน์ ๓ คาถากึ่ง อาจสรุปใจความได้เป็นสามส่วน คือ หลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖ จากหลักการดังกล่าวพบว่า หลักโอวาทปาฏิโมกข์นั้นถือว่าเป็นหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงประกาศจุดยืนและแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุ และข้อยึดถือปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ไว้อย่างเด่นชัด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๓๙, หน้า ๑๐๑ - ๑๓๔) ดังนี้

โดยคาถาแรกที่ทรงกล่าวถึงก็คือ อุดมการณ์อันสูงสุดของพระภิกษุและบรรพชิตในพระพุทธศาสนานี้ อันมีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาอื่น อันอาจเรียกได้ว่า อุดมการณ์ ๔ ของพระพุทธ

ศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของบรรพชิตที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาให้ถือประพฤติปฏิบัติ ได้แก่

๑) ความอดทนอดกลั้นเป็นสิ่งที่นักบวชในศาสนานี้พึงยึดถือและเป็นสิ่งที่ต้องใช้เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจทุกอย่างที่ต้องเจอในชีวิตนักบวช เช่น ประสงค์ร้อนได้เย็น ประสงค์เย็นได้ร้อน

๒) การมุ่งให้ถึงพระนิพพานเป็นเป้าหมายหลักของผู้ออกบวช มิใช่สิ่งอื่นนอกจากพระนิพพาน

๓) พระภิกษุและบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ (เช่นภิกษุณี สามเณร สามเณรี ลีขมานา) ไม่พึงทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการเบียดเบียนทำความทุกข์กายหรือทุกข์ทางใจไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ

๔) พึงเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายมีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

พระพุทธพจน์คาถาที่สอง ทรงกล่าวถึง “หลักการอันเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งปวงโดยย่อ” หรือ หลักการ ๓ กล่าวกันเป็นเป็นการสรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่

๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง

๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม

๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ ได้มีมติอธิบายว่าทั้งสามข้อนี้อาจอนุมานเข้ากับศีล สมาธิ และปัญญา ได้ (สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), ๒๕๕๑)

พระพุทธพจน์คาถาที่สาม หมายถึง วิธีการที่ธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นกลยุทธ พระภิกษุที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีเป็นจำนวนมากให้ใช้วิธีการเหมือนกันเพื่อจะได้เป็นไปในแนวทางเดียวกันและถูกต้องเป็นธรรม ได้แก่ วิธีการทั้ง ๖

๑) การไม่กล่าวร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่กล่าวร้ายโจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น)

๒) การไม่ทำร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่ใช้กำลังบังคับข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ)

๓) ความสำรวมในปาติโมกข์ (รักษาความประพฤติให้หน้าเลื่อมใส)

๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหารการบริโภค (เสพปัจจัยสี่อย่างรู้ประมาณพอเพียง)

๕) ที่นั่งนอนอันสงัด (สันโดษไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ)

๖) ความเพียรในอธิจิต (พัฒนาจิตใจเสมอบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างเคร่งครัด)

ใจความพระโอวาทปาฏิโมกข์นั้น มี ๑๓ ประการ คือ หลักการ ๓ หมายถึง สาระสำคัญที่ควรยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง, การทำกุศลให้ถึงพร้อม, และการทำจิตให้ผ่องใส อุดมการณ์ ๔ หมายถึง หลักการที่ทรงวางไว้ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ความอดทน, ความไม่เบียดเบียน, ความสงบ, และนิพพาน วิธีการ ๖ หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติสำหรับนักบวช ได้แก่ การไม่ว่าร้าย, การไม่ทำร้าย, การสำรวมในปาฏิโมกข์, การรู้จักประมาณ,

การอยู่ในสถานที่ที่สงบ, และการฝึกหัดจิตใจให้สงบ สรุปลike สอนให้ละความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ พระนิพพาน คือ การดับกิเลสพันทุกข์ เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นการประกาศจุดยืนของพระพุทธศาสนาแก่ชาวโลก (เจษฎาภรณ์ รอดภัย, ๒๕๕๔, หน้า ๑)

๒) ไตรสิกขา

ไตรสิกขา หรือ สิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา (อง. ติก. ๑/๕๒๖/๔๕๕)

ไตรสิกขานี้ก็เป็นธรรมเครื่องดำเนินชีวิต ที่พุทธบริษัทผู้ตั้งมั่นพึงทำการศึกษาและเป็นหลักแนวทางการดำเนินชีวิตอันประเสริฐที่จะละเลยการศึกษา ประพฤติตามพระพุทธธรรมไม่ได้เลยในฐานะที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนา โดยแนวทางการศึกษาในสิกขา ๓ ประการมีดังนี้

(๑) อธิศีลสิกขา คือศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจตุศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

(๒) อธิจิตตสิกขา คือศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลขั้นจันได้บรรลุมาน ๔

(๓) อธิปัญญาสิกขา คือศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา ๘ คือเป็นพระอรหันต์

สรุปว่า การดำเนินชีวิตตามแนวทางในพระพุทธศาสนาโดยมีหลักในการดำเนินชีวิตมี การประพฤติตั้งตนอยู่ด้วยหลักธรรมโอวาทปาฏิโมกข์ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส และประการที่จะขาดไม่ได้คือการศึกษาในสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นการศึกษาเพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติแก่พุทธบริษัทผู้ใคร่ต่อความเจริญไพบูรณ์ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีว่าด้วยผู้สูงอายุ

๒.๒.๑ ความหมายของผู้สูงอายุ

คำที่ใช้เรียกบุคคลว่า คนชราหรือผู้สูงอายุนั้น โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่มีอายุมาก ผมหงอก หน้าตาเหี่ยวแห้ง การเคลื่อนไหวเชื่องช้า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒, หน้า ๓๔๗) ให้ความหมายคำว่า ชราว่าแก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมเพราะ ก่อให้เกิดความหดหู่ใจ และความถดถอยสิ้นหวังทั้งนี้ จากผลการประชุมของคณะผู้อาวุโส โดย พล.ต.ต. หลวงอรุณสิทธิสุนทร เป็นประธาน ได้กำหนดคำให้เรียกว่า ผู้สูงอายุ แทน ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ซึ่งคำนี้ให้ความหมายที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์

สุรกุล เจนอบรม (๒๕๔๑, หน้า ๖ - ๗) ได้กำหนดการเป็นบุคคลสูงอายุว่า บุคคลผู้จะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุ มีเกณฑ์ในการพิจารณาแตกต่างกันโดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปีปฏิทินโดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมารวมพิจารณาด้วย

๒. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี

๓. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา การรับรู้และเรียนรู้ที่ถดถอยลง

๔. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) จากบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงานลดลง

การกำหนดอายุที่เรียกว่าเป็น “คนแก่” ส่วนใหญ่ระบุว่าเมื่ออายุ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่บางพื้นที่มีข้อพิจารณาอื่น ๆ ประกอบ เช่น ภาวะสุขภาพ บางคนอายุประมาณ ๕๐ - ๕๕ ปี แต่มีสุขภาพไม่แข็งแรงมีโรคภัยและทำงานไม่ไหว ผมงขาว หลังโก่ง ก็เรียกว่า “แก่” บางคนมีหลานก็รู้สึกว่ามีวัยแก่ และเริ่มลดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจลง กลุ่มผู้สูงอายุไม่ใส่ใจต่อตัวเลขอายุ แต่พิจารณาตัดสินจากองค์ประกอบเช่น สภาพร่างกาย ปวดเอว ปวดตามข้อ เดินไปไกล ๆ ไม่ไหว ทำงานหนักไม่ค่อยได้ เหนื่อยง่าย ไม่มีแรง เป็นต้น (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ๒๕๔๙, หน้า ๑๕ - ๑๗)

คำจำกัดความหรือข้อตกลงเกี่ยวกับคำว่า “ผู้สูงอายุ” (elderly) นั้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ไม่ได้มีการกำหนดเกณฑ์อายุเริ่มต้นที่เป็นมาตรฐาน เพียงยอมรับโดยทั่วไปว่าหมายถึงบุคคล หรือกลุ่มประชากรที่มีอายุตามปีปฏิทิน (calendar age, chronological age) ตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ซึ่งเป็น เกณฑ์อายุเริ่มต้นเดียวกับขององค์การอนามัยโลกที่ใช้ในการกำหนดช่วงอายุของผู้สูงอายุ ในกลุ่มประเทศ พัฒนาแล้ว แม้ในบางกรณีอาจไม่ได้กำหนดอย่างเป็นทางการหรือระบุชัดเจนทางกฎหมาย แต่โดยส่วนใหญ่ มักถูกอ้างอิงหรือตกลงไว้ที่เกณฑ์อายุตั้งแต่ ๖๕ ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ รวมถึง ประเทศไทย กำหนดไว้หรือตกลงไว้ที่อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป การมีอายุ ๖๐ ปี ยังเป็นการครบรอบปีนักษัตร รอบที่ ๕ และเริ่มต้นปีนักษัตรรอบที่ ๖ จากรอบปีนักษัตร ๑๒ ปี ๑ ซึ่งเป็นที่นิยมในการนับในหลาย ๆ ประเทศ ทางเอเชีย สำหรับบางประเทศ เช่น กลุ่มประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ถูกเสนอให้ใช้ที่เกณฑ์ อายุของบุคคล ตั้งแต่ ๕๐ ปี หรือ ๕๕ ปีขึ้นไป เนื่องจากยังมีอายุไม่ยืนยาวเท่ากับภูมิภาคอื่น ๆ ทว่างาน งานเกษียณจำนวนหนึ่งได้พยายามอธิบายถึง “ลักษณะของความสูงอายุ” เกี่ยวกับความหมาย และลักษณะฟังก์ชันของการสูงอายุในมุมมองต่าง ๆ ไว้พอสมควร หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางด้าน ร่างกายและสุขภาพ ความสูงอายุมัก

ถูกอธิบายในเชิงลบว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงวัยที่เป็นระยะ สดท้ายของชีวิตมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะและพัฒนาการที่ตรงข้ามกับวัยเด็ก มีแต่ความเสื่อมโทรมและสึกหรอ ซึ่งดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีสภาพร่างกายที่ผิวหนังเหี่ยวย่น ผมหงอกขาว ฟันสั่นคลอน ด้านสุขภาพ ที่ค่อย ๆ เสื่อมสภาพ เร็วแรงน้อยลง เหนื่อยง่าย ตาฝ้าฟาง หูตึง รับประทานได้แหย่กว่าแต่ก่อน ความจำ เริ่มเสื่อมเจ็บป่วยง่ายแต่หายได้ช้า และด้านจิตใจที่ขาดความมั่นใจในตนเอง กังวลง่าย เหนงา เศร้าและขึ้นน้อยใจ บางคนโมโหร้ายและชอบแยกตัว จากลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้นัยที่มีต่อคำว่า ผู้สูงอายุ (หรือ ผู้ที่มีลักษณะ ของความสูงอายุ) มักถูกตีความในลักษณะ “ความไม่มีประโยชน์” และ “ความเสื่อมถอยด้านศักยภาพ ในการทำงานและการพึ่งพาตนเอง” (สุชาติ ทวีสิทธิ์, ๒๕๓๓) หรือมองว่าผู้สูงอายุมีลักษณะที่เหมือนกัน หรือที่เรียกว่ามีการให้ stereotype ผู้สูงอายุในด้านลบ จากความไม่ชัดเจนในหลักนิยามของความสูงอายุในหลายครั้งคำว่า “ผู้สูงอายุ” จึงมักถูกนำไปอ้างอิง เป็นกลุ่มคนในช่วงวัยที่ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป ควรหยุดหรือเกษียณจากการทำงาน ซึ่งท้ายที่สุดทำให้ความเข้าใจของคนในสังคม เกี่ยวกับอายุเริ่มต้นของการเป็นผู้สูงอายุถูกนำไปผูกติดกับกำหนด เกษียณอายุจากการทำงานว่าเป็นที่เกณฑ์อายุเดียวกัน (Roebuck, J., 2012, pp. 416 - 428) ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป โดยเฉพาะในปัจจุบันที่คนมีอายุยืนยาวขึ้น มีสุขภาพและประสิทธิภาพในการทำงานที่ดี แต่อายุที่หยุดทำงานหรืออายุเกษียณในทางปฏิบัติกลับมีแนวโน้มอยู่ในช่วงอายุที่เร็วขึ้น (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๘)

สรุปว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป เป็นผู้มีความชราภาพของร่างกาย มีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ในการศึกษาด้านแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องนำกรอบ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านจิตวิทยา และสังคมวิทยา มาศึกษาเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุต่อไป

๑. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้านจิตวิทยา

๑) ทฤษฎีความไม่เกี่ยวข้อง (Disengagement theory) การศึกษาวิจัยชิ้นหนึ่งได้ยืนยันว่า คนแต่ละคนอาจจะหยุดบทบาทของตัวเองบางอย่าง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความต้องการของตนเอง หรือแรงกดดันจากสังคมได้ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงหนี ไม่พ้นที่จะถอนตัวออกจากสังคม โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมที่อยู่ แต่อาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก ความต้องการสืบทอด การถ่ายทอด หรือความต่อเนื่อง (Continuity) โดยที่ผู้สูงอายุควรจะพ้นจากหน้าที่ เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นหลังต่อไป

๒) ทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (The activity theory of aging) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ กล่าวถึงลักษณะทางสังคม จะต้อง มีแบบแผนให้ผู้สูงอายุ สามารถทำกิจกรรมได้เท่ากับคนในวัยกลางคน โดยสนับสนุนให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีความสนใจ และเกี่ยวข้องกับสุขภาพในวัยเดียวกัน

เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสังคม และความพึงพอใจในชีวิต กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมสูง จะมีการปรับตัวได้ดีทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม บุคคลที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมได้ จะเป็นผู้ที่มีความพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองดี นอกจากนี้การมีกิจกรรมและการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จะทำให้มีความรู้สึกว่าเป็น ประโยชน์ต่อสังคม และความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมต่อเนื่อง และกิจกรรมนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย ผู้สูงอายุ โดยแนะนำถึงการรักษาระดับของกิจกรรมที่ใช้สติปัญญา แทนการใช้กำลังในการทำงาน เมื่อเกษียณ ควรมีการส่งเสริมให้มีเพื่อนใหม่บ้าง การมีกิจกรรมจะทำให้สภาวะร่างกาย จิตใจ และสังคมดีมากขึ้น ดังนั้น จึงควรตระหนักให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมต่อไป เมื่ออายุมากขึ้นในสังคมและปฏิเสธคนไม่มีกิจกรรม ควรกระตุ้นให้ ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมต่อไป เพื่อความมั่นคงและอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า และมีความสุขต่อไป นอกจากนี้ เชื่อว่าสุขภาพ ก็มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมด้วย ผู้สูงอายุที่มี สภาวะร่างกายแข็งแรงดี หรือได้ทำ ประโยชน์ให้กับสังคม จะทำให้ผู้สูงอายุมีการพัฒนาตนเองต่อบทบาทใหม่ ๆ อยู่เสมอ

๓) ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity theory) ทฤษฎีนี้จะเน้นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัย ทางด้านร่างกาย จิตใจ และ สังคมที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการคงที่ในผู้สูงอายุแต่ละคน จะมองถึงนิสัย การแสดงออก และชีวิตความเป็นอยู่ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุมองว่าการประสบความสำเร็จในวัยสูงอายุนั้นจะขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบเหล่านั้น ได้รับการฝึกฝนมากน้อยแค่ไหน และสามารถผสมผสานให้เข้ากับ เหตุการณ์ ในปัจจุบันของแต่ละบุคคลได้อย่างไร

๔) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์และพัฒนาการ (Psychoanalytic and developmental theories) ฟรอยด์ (Freud) กล่าวว่า “การพัฒนาการด้านบุคลิกลักษณะของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับจิตใจที่มีพัฒนาการมา (psychological process) ในช่วงวัยเด็ก จะมีการนำเอาประสบการณ์ สิ่งที่เราเรียนรู้ในอดีตมาใช้ในการปรับตัว การยอมรับความจริง เพื่อให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น (ego - integrity)” จุง (Jung) กล่าวว่า “ผู้ที่แสวงหาความหมายของตัวเองและจิตวิญญาณ จะมีภาวะ ความกระสับกระส่ายน้อยลง หรือความลุกลี้ลุลอน (restlessness) ซึ่งเป็นการให้ความหมายที่บ่ง บอกถึงสภาพจิตใจที่มีปัญหาในทางเสื่อมถอย หรือไม่รับรู้เวลาสถานที่ (disorientation) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยสูงอายุ”

๕) ทฤษฎีทางบุคลิกภาพ

ทฤษฎีทางบุคลิกภาพของผู้สูงอายุ มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตของผู้สูงอายุ แต่ละคนในวัยที่ผ่านมา ซึ่งมีปัจจัยที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะมีบุคลิกลักษณะ ที่เกิดจากสภาวะของ การเสื่อมถอยทางด้านร่างกาย และส่งผลให้การทำงานที่ในด้านสังคม ก็มีโอกาสดลดลงไปด้วย นูการ์เทน และคณะ ทำการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัย ๖๐ ปี กับคนที่มียุ

๔๐ ปี ซึ่งจะมีการเผชิญสื่อกที่เป็น อันตราย และมีปัจจัยที่ แวดล้อมอย่างซับซ้อนกว่า และมีโลกของ ตัวเอง ในเพศชายจะมีความสามารถมากกว่าเพศหญิง ในขณะที่ผู้สูงอายุเพศหญิงจะมีลักษณะที่ค่อนข้างก้าวร้าว และยึดถือความเป็นตัวแทนสูงกว่า เมื่อ มีสิ่งเร้าจากภายนอก จากการศึกษาของริชาร์ด และทิม ได้จำแนกกลุ่ม บุคลิกลักษณะของผู้สูงอายุไว้ ๕ ประเภท ได้แก่

บุคลิกลักษณะของบุคคลที่มีวุฒิภาวะ หมายถึง บุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อผู้อื่น เป็นอย่างดี ยอมรับในจุดอ่อน และจุดแข็งของความมีอายุ ค้นพบปัญหาและปัจจัยที่ส่งผลจากความ เสื่อมถอยของตนเอง และสามารถจัดการกับสัญญาณของสภาพความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย โดยไม่รู้ สึกว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ หรือ อับอาย

บุคลิกลักษณะที่มีความแข็งแกร่งตั้งก้อนหิน (Rocking chair) บุคลิกภาพที่มีความ แข็งแกร่งตั้งความแข็งแกร่งของหินนั้น พบได้ในบุคคลที่มีลักษณะทาง บุคลิกภาพที่คอยพึ่งพาผู้อื่น และได้ พัฒนาเรียนรู้ตนเองจนสามารถนำพาผู้อื่นได้ ให้การช่วยเหลือ ผู้อื่นที่ขาดโอกาส และเป็นผู้นำ โดยการ จัดกิจกรรมต่าง ๆ นำชีวิตไปสู่ความหลุดพ้นจากการพึ่งพา และสามารถเป็นตัวของตัวเอง และช่วย เหลือคนอื่นให้เรียนรู้วิธีการอย่างที่คุณเคยผ่านวิกฤตินั้นมาได้

บุคลิกลักษณะของความเป็นมนุษย์หุ้มเกราะ (Armored Men) เป็นบุคลิกภาพที่มี กลไกการปรับตัว โดยใช้กลไกทางจิต (Defense Mechanism) ได้ อย่างสมบูรณ์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตที่ แข็งแกร่ง และทนทาน มีความเข้มแข็งทางจิตใจอยู่ภายใน และสามารถโต้ตอบต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เผชิญ หน้าเข้ามาได้อย่างท้าทาย ดังเช่น รถหุ้มเกราะของกองทัพที่ ขับเคลื่อนเข้าไปในภัยสงคราม โดยไม่ สะท้านสะเทือนต่อภัยคุกคามของฝ่ายตรงกันข้าม บุคลิกภาพในลักษณะนี้จะเป็นผู้ที่สามารถพึ่งพา ตนเองให้รอดพ้นวิกฤติ หรืออุปสรรคต่าง ๆ ได้

บุคลิกภาพที่เต็มไปด้วยความโกรธ (Angry Men) ความโกรธที่ผ่านเข้ามาในชีวิตทั้ง จากตนเอง รู้สึกหรือความโกรธที่มีต่อคนรอบข้าง โดยส่วนใหญ่จะเป็นความก้าวร้าวที่แสดงต่อผู้อื่น และในผู้หญิงจะมีความอ่อนไหว หากมีความคับ ข้องใจ หรือมีความอดทนลดลง มักแสดงออกมาใน ลักษณะของการทำงานที่หย่อนประสิทธิภาพ ขาดความมั่นคงในชีวิต และจะถูกคุกคามเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

บุคลิกภาพที่เกลียดตัวเอง (Self - Haters) ความรู้สึกเกลียดตัวเองคล้ายคลึงกับ บุคคลที่มีความโกรธ แต่หันเหความโกรธมาสู่ ตนเอง คิดว่าตนเอง ทำอะไรไม่เคยประสบความสำเร็จเลย ในอดีตที่ผ่านมา เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ก็จะมีซึมเศร้า และรู้สึกว่าชีวิตที่ผ่านมาแต่ความล้มเหลว และจะรู้สึกยิ่งเกลียดตัวเองเพิ่มขึ้น

๖) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้านสังคม ทฤษฎีบุคลิกภาพของ Erikson หรือ ทฤษฎีจิต สังคม (Psychosocial theory of personality) มี ๘ ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นความไว้วางใจขัดแย้งกับความไม่ไว้วางใจ (Basic trust vs. Mistrust) อายุ ๐ - ๒ ปี ในระยะขวบปีแรกทารกจะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการดูแลเอาใจใส่ทุก ด้าน ตลอดจนความรัก และสอนให้ทารกพบกันสิ่งเร้าใหม่ ๆ กอดรัดสัมผัสพูดคุยเล่นด้วย ตลอดเวลา โดยเฉพาะในวัยนี้ ทารกจะมีความรู้สึกไว้มากที่บริเวณปาก เมื่อได้ดูดนม ได้อาหาร ได้รับสัมผัสอันอ่อนโยน อบอุ่น ได้รับ ความรักความพอใจทั้งทางร่างกายและ อารมณ์แล้ว ทารกก็ เรียนรู้ที่จะไว้วางใจในสิ่งแวดล้อมอันได้ แก่ แม่ของตนเองเป็นคนแรก ในทางตรงข้าม ถ้าหากความ ต้องการไม่ได้รับการตอบสนองแล้ว ทารก จะมีอาการหวั่นกลัว ไม่ไว้วางใจผู้ใดหรือสิ่งของใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้รวมทั้งไม่ไว้วางใจตนเองด้วย

ขั้นที่ ๒ ขั้นความเป็นตัวของตัวเองขัดแย้งกับความละอายและสงสัย (Autonomy vs. Shame and Doubt) อายุ ๒ - ๓ ปี ขั้นนี้เด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง หากได้ รับการสนับสนุนและ กระตุ้นให้เด็กได้กระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเองตามสมควร เด็กจะมีพัฒนาตัวเองไป ใน ลักษณะที่มีโอกาสเลือกเอง และอยู่ในระเบียบวินัยไปในตัว ในทางตรงข้าม ถ้าพ่อแม่เคร่งครัด เจ้า ระเบียบ ให้เด็กอยู่ในระเบียบตลอดเวลา หรือเลี้ยงดูแบบปกป้องมากเกินไป (over protective) ไม่ ยอมรับสิ่งที่เด็กทำขึ้นมาด้วยตนเอง เด็กจะพัฒนาตัวเองไปในรูปแบบที่ไม่แน่ใจในตนเอง หรือไม่ กล่าวที่ จะทำอะไรด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา

ขั้นที่ ๓ ขั้นมีความคิดริเริ่มในตนเองขัดแย้งกับความรู้สึกผิด (Initiative vs. Guilt) อายุ ๓ - ๖ ปี เป็นระยะที่เด็กมีการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง มีความสัมพันธ์กับเพื่อนที่ โรงเรียน เพื่อน บ้าน ญาติพี่น้อง มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบลองอะไรใหม่ ๆ ชอบเล่นก่อสร้าง อะไรขึ้นมาตามความ คิดของตน และในขั้นนี้เด็กจะยิ่งขยับขยายความรู้สึกไว้มากในบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ฉะนั้น เด็กจะติดอยู่ที่ปม ออดิปุส ถ้าเด็กได้รับความรัก ความเข้าใจและได้รับการสนับสนุนในการ ทำกิจกรรมต่าง ๆ จากทั้งพ่อ และแม่ เด็กย่อมมีความมั่นใจในตนเอง กล่าวซักถาม มีความคิดริเริ่ม ในการแก้ปัญหาและพร้อมที่จะ เผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่เข้มงวดควบคุมความ ประพฤติตลอดเวลา เด็กจะเกิดความรู้ สึกว่าตนเองทรมาน เมื่อพยายามทำอะไรด้วยตัวของตัวเอง

ขั้นที่ ๔ ขั้นความขยันหมั่นเพียรขัดแย้งกับความรู้สึกต่ำต้อย (Industry vs. Inferio rity) อายุ ๖ - ๑๒ ปี ระยะนี้เด็กเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์ มีความคิดและพยายามทำกิจกรรม ด้วยตัวเอง หากได้รับการสนับสนุนก็ย่อมทำให้เด็กมีการพัฒนาบุคลิกภาพ และมีความมานะเพียร พยายามที่จะ แสวงหาสิ่งที่ท้าทายความสามารถ สติปัญญา แต่หากเหตุการณ์เป็นไปในทาง ตรงกันข้าม จะทำให้เด็ก มีความรู้สึกต่ำต้อยต้อยค่า อาจต้องถอยกลับไปสู่วัยทารกอีก เพื่อ หลีกเลียงภาระอันต้องรับผิดชอบ

ขั้นที่ ๕ ขั้นการมีเอกลักษณ์ของตนเองขัดแย้งกับการไม่เข้าใจตนเอง (Identity vs. role confusion) อายุ ๑๒ - ๒๐ ปี เป็นระยะที่เริ่มสนใจเรื่องเพศ เข้าไปผูกพันกับสังคมและต้องการ ตำแหน่งทางสังคม ความรู้สึกเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง เข้าใจอัตลักษณ์ของตัวเอง รู้ว่าตัวเอง ต้องการอะไร มีความเชื่ออย่างไร และตนเองเป็นใคร หากไม่สามารถรวบรวมประสบการณ์ ในอดีตได้ ก็จะไม่สามารถเข้าใจตัวเอง เกิดความสับสน และความขัดแย้ง

ขั้นที่ ๖ ขั้นความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมขัดแย้งกับความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว (Intimacy & Isolation) อายุ ๒๐ - ๔๐ ปี ระยะเวลาเริ่มมีการนัดหมาย การแต่งงาน และชีวิตครอบครัวหรือทำงานกับผู้อื่นได้ หากสามารถบรรลุอัตลักษณ์ของตนเอง ก็จะสามารถสร้างและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์อย่างสนิทสนมกับบุคคลอื่น หากไม่สามารถประสบความสำเร็จในการแสวงหาแนวทางแห่งตน ก็ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ได้ มักจะรู้สึกเหงา เปล่าเปลี่ยว ไม่รู้จะพึ่งพาใคร

ขั้นที่ ๗ ขั้นสร้างสรรค์ให้ผู้อื่นขัดแย้งกับความเฉื่อยชา อายุ ๔๐ - ๖๐ ปี ขั้นการอนุเคราะห์ที่เกี่ยวเนื่องกับการพะว้าพะวงแต่ตัวเอง เป็นระยะที่ บุคคลหันมาสนใจกับโลกภายนอก ริเริ่มสร้างสรรค์งานต่าง ๆ เพื่อสังคม คิดถึงผู้อื่น โมโหหรือ เห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว บุคคลที่ไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ จะมีความรู้สึกคิดถึง หมกมุ่นอยู่กับตนเอง เป็นคนที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง มีชีวิตอย่างไร้ความสุข

ขั้นที่ ๘ ขั้นมีบูรณาการขัดแย้งกับความสิ้นคิดสิ้นหวัง อายุประมาณ ๖๐ ปีขึ้นไป วัยนี้เป็นวัยสุขุม รอบคอบ ฉลาด บุคคลจะยอมรับความ เป็นจริงของชีวิต ระลึกถึงความทรงจำในอดีต หากประสบความสำเร็จในอดีต ก็ความรู้สึกไว้วางใจ ผู้อื่นและตนเอง มีความมั่นคงทางจิตใจ ภูมิใจต่อการบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตให้บุตร หลานฟัง ตรงกันข้ามหากบุคคลต้องประสบกับความล้มเหลวและความผิดหวังในอดีต จะเกิด ความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังในชีวิต รู้สึกคับข้องใจ และไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

และยังมี ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) มาสโลว์กล่าวว่า มนุษย์เราทุกคนต่างพยายามดิ้นรน เพื่อต่อสู้จุดมุ่งหมายของ ตนเอง แต่เนื่องจากการที่มนุษย์มีความแตกต่างกัน ฉะนั้นการที่จะได้รับการตอบสนองถึงขั้นไหน ย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคล จากรูปแบบที่แสดงลำดับขั้นความต้องการพื้นฐานของ มาสโลว์สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นระดับความต้องการ บังคับพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ บังคับ ๔ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย

ขั้นที่ ๒ ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัย (Security and Safety Needs) เช่น ปราศจากการประสบอุบัติเหตุ การบาดเจ็บ การเจ็บป่วย เศรษฐกิจตกต่ำ การถูกข่มขู่จากบุคคลอื่น และการถูกโจรกรรมทรัพย์สิน เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ความต้องการทางสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการยอมรับการ เข้าเป็นสมาชิก การให้ความรัก การให้อภัย และความเป็นมิตร เป็นต้น

ขั้นที่ ๔ ความต้องการการยอมรับนับถือและเห็นว่าตนเองมีคุณค่าต่อสังคม (Esteem or Ego Needs) มาสโลว์ได้ให้ความหมายไว้ ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ ความต้องการการยกย่องนับถือ ประการที่ ๒ ความต้องการที่เกี่ยวกับการมีชื่อเสียง

ขั้นที่ ๕ ความต้องการความสำเร็จ (Actualization Needs) เป็นความต้องการ ระดับสูงของมนุษย์ เป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะให้บุคคลอื่นยอมรับนับถือตนเองร่วมกับ ความต้องการและความสำเร็จของตนเอง ซึ่งมาสโลว์เรียกว่า ความต้องการความเจริญก้าวหน้า

(Growth Needs) มาสโลว์ได้กล่าวเน้นว่า ความต้องการต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเกิดเป็นลำดับขั้น และ จะไม่มีการข้ามขั้น ถ้าขั้นที่ ๑ ไม่ได้รับการตอบสนอง ความต้องการในลำดับขั้นที่ ๒ - ๕ ก็ไม่อาจ เกิดขึ้นได้ การตอบสนองที่ได้รับในแต่ละขั้นไม่จำเป็นต้องได้รับทั้ง ๑๐๐% แต่ต้องได้รับบ้าง เพื่อจะ ได้เป็นบันไดนำไปสู่การพัฒนาความต้องการในระดับที่สูงขึ้นในลำดับขั้นต่อไป

๗) ทฤษฎีทางชีววิทยา (Biological Theory) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของร่างกายมนุษย์ แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ทฤษฎีด้านพันธุกรรม ทฤษฎีอวัยวะ ทฤษฎีสรีรวิทยา

๗.๑) ทฤษฎีด้านพันธุกรรม (Genetic Theory) ประกอบด้วย ๔ ทฤษฎีหลัก ๆ คือ

(๑) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution theory) หรือ ทฤษฎีเซลล์ (Cell Theory) ร่วมกันอธิบายว่าสิ่งมีชีวิตต่างก็มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการตลอดเวลา

(๒) ทฤษฎีนาฬิกาชีวิต (Biological clock) หรือ ทฤษฎีการถูกกำหนด (Programming Aging Theory) อธิบายว่าอายุขัยของคนถูกกำหนดไว้แล้วโดยรหัสทางพันธุกรรม (Gene) ถ้าบรรพบุรุษมีอายุยืน ลูกหลานก็มีอายุยืนยาวตามไปด้วย ทฤษฎีนี้เชื่อว่านาฬิกาชีวิตจะอยู่ในนิวเคลียสและโปรโตพลาสซึมของ cell ในร่างกาย

(๓) ทฤษฎีการกลายพันธุ์ (Somatic Mutation Theory) เกิดจากการได้รับรังสี ทีละเล็ก ทีละน้อยเป็นประจำจนเกิดการเปลี่ยนแปลง DNA (Deoxyribonucleic Acid) และเกิดการผันแปรของเซลล์หรืออวัยวะในระบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการแบ่งตัวผิดปกติ (Mutation) เกิดมีโรคภัย ไข้เจ็บหรือเกิดมะเร็ง

(๔) ทฤษฎีการสะสมความผิดพลาดของ Cell (Error Theory) หรือ ทฤษฎีโมเลกุล (Molecular Theory) อธิบายว่า ความแก่เกิดจากนิวเคลียสของ Cell มีการถ่ายทอด DNA ที่ผิดปกติ ไปจากเดิม ทำให้ Cell ใหม่ที่ได้แตกต่างไปจากเดิม และกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมและร่างกายจะ สร้างภูมิคุ้มมาต่อต้าน เป็นผลให้ Cell เสื่อมสลาย และทำหน้าที่ไม่ได้

๗.๒) ทฤษฎีอวัยวะ (Organ Theory) ประกอบด้วย

(๑) ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear Theory) ความแก่เป็นกระบวนการเกิดขึ้นเองเมื่ออวัยวะมีการใช้งานมากย่อมเสื่อมได้ง่ายและเร็วขึ้น เมื่ออายุมากขึ้น ข้อจำกัดของ ทฤษฎีนี้คืออวัยวะส่วนใดของร่างกายที่ไม่ค่อยได้ทำงาน จะเสื่อมสภาพไปก่อนในขณะที่อวัยวะส่วนอื่น ๆ ที่ทำงานกลับขยายใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีสนับสนุนด้วยว่า ขณะที่ cell ถูกใช้งานจะเกิดการผลิสารแล้วใช้ เช่น Lipofuscin สะสมไว้ สารนี้เองเป็นโปรตีนที่เหลือใช้จากการเผาผลาญอาหาร (lipoprotein) ซึ่งจะมีคุณสมบัติไม่ละลาย หน้าที่ไม่ทราบชัดเจน ในวัยสูงอายุจะมีสารนี้สะสมมากบริเวณตับ, หัวใจ, รังไข่, cell ประสาท และเมื่อมีสารนี้มากถึงระดับหนึ่ง อวัยวะจะไม่สามารถทำงานได้ และมีการเสื่อมถอย

(๒) ทฤษฎีระบบประสาท และต่อมไร้ท่อ (Neuroendocrine Theory)
เมื่อเข้าสู่วัยชรา การทำงานของระบบประสาทจะลดลง Reflex ต่าง ๆ จะเชื่อมโยง ความจำจะเสื่อมลง
ต่อมไร้ ท่อทำงานลดลง เช่น Insulin จะผลิตน้อยลงเกิดเป็นเบาหวานขึ้นได้ในผู้สูงอายุ

(๓) ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน (Immunological Theory) เชื่อว่าเมื่ออายุมากขึ้น
การสร้าง สารภูมิคุ้มกันตามปกติจะลดลง เพราะอวัยวะที่มีส่วนช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต่าง ๆ เช่น ใน
กระดุก ต่อมไทมัส, ระบบน้ำเหลือง, ตับ และม้ามเสื่อมสภาพ และจะสร้างภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตนเอง
(Autoimmune) มากขึ้นทำให้ร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วย ซึ่งโรคที่พบได้บ่อยคือ มะเร็ง Diabetes
Mellitus, atherosclerosis, hypertension, rheumatic heart disease อายุมากขึ้น cell มีการ
เปลี่ยนแปลงจาก cell เดิม (ปกติ) ร่างกายรับรู้ว่าเป็นสิ่งแปลกปลอม ระบบ Immunochemical
memory เสื่อม ร่างกายสร้างสาร Antibody Autoimmune Disease Cell ตาย สาเหตุที่แท้จริงที่ท
ทำให้ความสามารถในการตอบสนองของระบบภูมิคุ้มกันในผู้สูงอายุลดลงยังสรุปไม่ได้แน่ชัด แต่ระบบภูมิคุ้ม
ที่พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

T - cell dependent มีหน้าที่ลดลงจึงทำให้เป็นสาเหตุให้มีการเกิดโรค
จำพวกมะเร็ง และ โรคในระบบอโตอิมมูน Macrophage มีหน้าที่ในการป้องกันตนเองต่อสู้กับเชื้อ
โรค จำนวน Macrophage ไม่ได้ลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น

B - cell จำนวนยังคงสูงอยู่ แต่การตอบสนองต่อการกระตุ้นของ
Antigen จำนวนลดลง (สมจิต หนูเจริญกุล, ๒๕๓๙)

๗.๓) ทฤษฎีสรีรวิทยา (Physiological Theory) ประกอบด้วย

(๑) ทฤษฎีความเครียดและการปรับตัว (Stress Adaptation Theory)
เชื่อว่า ความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มีผลทำให้ Cell ตาย บุคคลเมื่อเผชิญกับความเครียด
บ่อย ๆ จะทำให้เข้าสู่วัยชราได้เร็วขึ้น เมื่อคนอยู่ในภาวะเครียดร่างกายจะตอบสนอง โดยไฮโปทาลามัส
และพิทูอิทารี ถูกกระตุ้นให้หลั่ง Adreno corticotropic Hormone ไปกระตุ้น Adrenal Cortex และ
Adrenal Medulla ให้หลั่งสาร Cortisol Aldosterone และ Epinephrine ซึ่งจะช่วยให้ระดับน้ำตาล
ในเลือดสูงขึ้น ช่วยให้ร่างกายดำรงชีวิตอยู่ในภาวะเครียดได้ แต่ถ้าร่างกายต้องเผชิญกับภาวะนี้มาก ๆ
อาจเสื่อมและทำงานผิดปกติได้

(๒) ทฤษฎีสะสมของเสีย (Waste Product Accumulation) เมื่อสิ่งมี
ชีวิตอายุมาก ขึ้นของเสียจะถูกสะสม ทำให้ cell เสื่อมและตายเพิ่มขึ้น สารที่พบได้แก่ Lipofuscin ซึ่ง
เป็นสารสีดำ ไม่ละลายน้ำเป็นสารประกอบจำพวก Lipoprotein ดังที่กล่าวไปแล้ว

(๓) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) กล่าวถึงกระบวนการ
ออกซิเดชัน ของ O₂ ที่ไม่สมบูรณ์ในกระบวนการเผาผลาญสารจำพวกโปรตีน, คาร์โบไฮเดรตและอื่น ๆ
ทำให้เกิดอนุมูลอิสระ (Free Radical substance) ซึ่งสามารถทำลายผนัง cell โดยโมเลกุลของอนุมูล

อิสระ เมื่อแตกออกเป็นอิสระจะจับกับโมเลกุลอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงทำให้โครงสร้างและหน้าที่ของ Cell เปลี่ยนไปอนุมูลอิสระเกิดได้จากสาเหตุอื่น ๆ ได้อีก เช่น มลภาวะเป็นพิษ, รังสี, อาหาร, บุหรี่ และ เชื่อกันว่าสารจำพวกวิตามิน A, C และ E ช่วยลดการเกิดและการทำงานของสาร Free Radical ได้

(๔) ทฤษฎีการเชื่อมไขว้ (Cross link Theory on cross link of collagen T.) เชื่อว่า เมื่อชรา สาร Fibrous Protein จะเพิ่มขึ้น และจับตัวกันมากขึ้นทำให้ collagen Fiber หดตัวขาดความยืดหยุ่นและจับกันไม่เป็นระเบียบมีผลให้ cell ตาย และเสียหายที่กระบวนการนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระดับ DNA ของ cell โดยสาร cross link ที่เกิดจากปฏิกิริยาทางเคมีจะทำให้ DNA มีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อม ปัจจุบันเชื่อกันว่าสารเคมีพวก lathyrogens, prednisolone และ penicillamine จะช่วยลดปฏิกิริยาการเกิดสาร Cross link ได้

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับรังสีอัลตราไวโอเล็ตที่มีผลต่อความชรา และการเปลี่ยนแปลงในระดับสรีระวิทยา ทำให้ผิวหนังเกิดริ้วรอย (Wrinkling) ที่เรียกว่า Solar Elastosis ซึ่งเกิดจากการแทนที่ของ collagen ด้วย Elastin (ลักษณะเปราะ เทียว แตกเล็กน้อย) และ ยังมีผลให้เกิดมะเร็งผิวหนังได้ด้วย อีกทฤษฎีหนึ่งเชื่อกันว่า ภาวะโภชนาการ การบริโภคอาหารให้ ได้สัดส่วนทั้งปริมาณและคุณภาพจะช่วยให้ชีวิตยืนยาว (เกษม ต้นติผลาชีวะ และกุลยา ต้นติผลาชีวะ, ๒๕๒๘)

สรุปได้ว่า คนอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเป็นอายุที่เหมาะสมทั้งทางกายภาพและจิตใจ ที่จะเป็นผู้สูงอายุตามหลักสากลและในประเทศไทยเราก็กำหนดผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี เป็นผู้สูงอายุ และทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุกล่าวได้ว่าสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้านจิตวิทยา ทฤษฎีทางบุคลิกภาพ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้านสังคม ทฤษฎีด้านชีววิทยา ทฤษฎีด้านสรีระวิทยา ซึ่งล้วนแล้วเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้ดำรงชีวิตในสังคมได้ด้วยดี

๒.๒.๓ สภาพการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ คือมีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ ๑๐ โดยใช้ อายุตามปีปฏิทินที่ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปเป็นนิยามที่เป็นทางการของ “ผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ฉบับปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๖ (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖, มปป.) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ประเทศไทย มีประชากรสูงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๔, หน้า ๑๓) และจากการฉายภาพ ประชากรพบว่า สัดส่วนของประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นร้อยละ ๑๓.๒ ในปี ๒๕๕๓ เพิ่มเป็น ร้อยละ ๒๐.๕ ในปี ๒๕๖๕ และ ร้อยละ ๓๒.๑ ในปี ๒๕๘๓ ทำให้เกิดข้อกังวลในเรื่องการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากในขณะที่ประชากรวัยสูงอายุสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในทางกลับกันประชากรในวัยแรงงานก็ลดลง อย่างต่อเนื่อง (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖, หน้า ๔๕) การกำหนดนิยามผู้สูงอายุไว้อย่างเป็นทางการ คือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปนี้ เป็นนิยามที่ใช้เป็น อายุที่เริ่มได้รับสิทธิต่าง ๆ จากทางราชการด้วย เช่น อายุเกษียณของข้าราชการ หรืออายุที่เริ่มได้รับเบี้ยยังชีพ อย่างไรก็ตามด้วยสถานการณ์

โครงสร้างทางอายุที่เปลี่ยนแปลงไป และความต้องการด้านความเชี่ยวชาญ ที่สั่งสมในตัวผู้สูงอายุ ในปัจจุบัน บางอาชีพ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย สามารถต่ออายุราชการได้ถึง ๖๕ ปี แต่ต้องผ่านการประเมินประสิทธิภาพในการทำงาน สำหรับสาขาอาชีพอื่นที่จำเป็น หรือข้าราชการทั้งระบบ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน กำลังพิจารณาแนวทางการขยายอายุเกษียณของข้าราชการพลเรือนสามัญ โดยในขณะนี้ยังอยู่ในระหว่าง การศึกษาวิจัยถึงผลกระทบต่าง ๆ ทั้งในด้านประสิทธิภาพที่ภาคราชการจะได้รับ และเกณฑ์ในการประเมิน ผู้ที่จะขยายการเกษียณอายุราชการ โดยในขณะนี้ มีความเห็นว่าอาจจะขยายอายุข้าราชการไปจนถึง ๗๐ ปี (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๖)

ในปัจจุบัน นิยามผู้สูงอายุที่อายุ ๖๐ ปีสำหรับประเทศไทย จะยังเหมาะสมหรือไม่ หรือ ภาพลักษณ์ ของผู้สูงอายุในเชิงลบ ยังเหมือนเดิมหรือไม่ ในขณะที่สถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ ตลอดจนโครงสร้างทางอายุของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความคิดเห็น อย่างรอบด้านของประชาชนเกี่ยวกับนิยามความเป็นผู้สูงอายุ ความเหมาะสมของการเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยน นิยามผู้สูงอายุ และจะมีผลกระทบอย่างไรบ้างถ้ามีการเปลี่ยนแปลง จึงมีความสำคัญในเชิงนโยบายด้านผู้สูงอายุ ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นมุมมองนิยามผู้สูงอายุทางด้านจิตวิทยา สังคม และสุขภาพ ของประชากรในวัยต่าง ๆ หลากหลายอาชีพ ผู้บริหาร นักวิชาการ และแพทย์

ผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุขมักจะ ขาดการออกกำลังกาย รับประทานอาหารไม่เหมาะสม นอนไม่ค่อยหลับ รู้สึกหดหู่ไม่ได้ทำงานที่เป็นประโยชน์ อยู่โดดเดี่ยว เครียด สุขภาพไม่ดี ตี๋มสุรามาก สับสนหรือจัด น้ำหนักมาก และไม่เอาใจใส่ชีวิต (รศ. ดร.รศรินทร์ เกรย์, ผศ. ดร.อุมาภรณ์ ภัทรวานิชย์, ผศ. ดร. เฉลิมพล แจ่มจันทร์, นางสาวเรวดี สุวรรณพเก้า, ๒๕๕๖, หน้า ๔๐)

ด้านความภูมิใจในตนเอง ผู้สูงอายุมองว่าบทบาทของตนเองเปลี่ยนแปลงไปซึ่งอาจไม่ได้หมายความว่า มีบทบาทน้อยลง แต่เป็นการเปลี่ยนบทบาทไปตามวัย ทั้งในเรื่องบทบาททางสังคมและครอบครัว เช่น เปลี่ยนจากบทบาท เป็นผู้ทำไร่นามาเป็นที่ปรึกษาของลูกหลาน ช่วยทำงานบ้าน เล็ก ๆ น้อย ๆ เปลี่ยนจากแม่เป็นยาย ช่วยเลี้ยงหลาน เป็นความภูมิใจในบทบาทที่เป็นผู้สูงอายุเหตุผล เพราะ

๑. ภูมิใจในศักดิ์ศรีและคุณค่าของตนเอง ผู้สูงอายุที่มีความภูมิใจในลักษณะนี้ โดยให้เหตุผลว่ามี ลูกหลานดี คอยดูแลช่วยเหลือ ไม่เคยแสดงกิริยาไม่ดี ลูกหลานให้ความเคารพนับถือปัจจุบัน ยังคงอบรม สั่งสอนลูกหลานได้ ลูกหลานไม่ทอดทิ้ง ทั้งนี้เพราะตัวเองทำความดีไว้มากจึงมีคนยกย่อง สมัยก่อนอาจมี บทบาทน้อย เดียวนี้ที่ เป็นผู้สูงอายุกลับมีบทบาทมาก เพราะมีคนนับถือมากขึ้น

๒. ภูมิใจในความสามารถกับงานที่ได้ทำด้วยตนเองและยังทำอะไรได้บ้าง เช่น ปลูกผักได้ทำของชำร่วย ได้ เลี้ยงดูลูกหลานได้ และภูมิใจที่เป็นคนแก่ที่ได้ทำหน้าที่มามาก ช่วยเหลือผู้คนมากมาย

๓. ภูมิใจในสุขภาพร่างกายที่อยู่มาได้ถึงขณะนี้ อยู่ได้ทนกว่าคนอื่น คนอื่นที่มีอายุน้อยกว่า ตายไป จำนวนมากแล้ว ดีใจที่ตนเองอยู่ได้นานกว่าคนอื่น เพราะมีสุขภาพดีมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีไม่มีอะไรต้องทำให้ คิดมาก

๔. ภูมิใจในประสบการณ์ที่มีมากขึ้น ได้พบได้เห็นอะไรมามากสามารถใช้ประสบการณ์แก้ปัญหา ช่วยเหลือลูกหลานได้ (ปรีชา อุปโยคิน, สุรีย์ กาญจนวงศ์, วิณา ศิริสุข และมัลลิกา มัติโก. ๒๕๔๑, หน้า ๑๒)

ด้านการงาน สำหรับในปัจจุบันนี้ ผู้สูงอายุมีแนวโน้มในการทำงานมากขึ้น ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของ ประชากร พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๒ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่า ในภาพรวม สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุทั้งหมด มีแนวโน้มสูงขึ้น อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้พบว่าปัจจัยสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อการทำงานของสูงอายุ ได้แก่ อายุ การศึกษา การไม่ได้รับบำนาญและเงินสนับสนุนจากบุตร การมีหนี้สิน ความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน และจำนวนโรคเรื้อรัง (กุศล สุนทรธาดา, อ่างใน สุชาติ ทวีสิทธิ์ และสวรัย บุญยमानนท์, ๒๕๕๓, หน้า ๔๑)

ด้านสุขภาพกาย ผลการสำรวจสุขภาพของผู้สูงอายุไทยในงานวิจัยจำนวนมาก พบว่าปัญหาหลักของผู้สูงอายุคือ ปัญหา สุขภาพ ทั้งที่สุขภาพไม่สมบูรณ์ ไม่แข็งแรงเช่นแต่ก่อน และปัญหาการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ซึ่งโรคที่มักพบในผู้สูงอายุทั่วไปได้แก่ ปวดหลังเอว ไขข้ออักเสบ ความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะ โรคหัวใจ ต้อกระจกตา ต้อเนื้อตา โรคเกี่ยวกับหู อัมพาตอัมพฤกษ์ และจากการศึกษาของ พบว่า ผู้สูงอายุยอมรับว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุ เพราะสังเกตและประเมินจากสุขภาพตัวเองเป็นสำคัญ ยอมรับความ บกพร่องของร่างกาย และปัญหาสุขภาพโดยได้ยกตัวอย่างภาวะเจ็บป่วยที่สำคัญ ๆ คือ ปวดเมื่อยตามแขน ขา ไหล่ เข่า ปวดหลัง ปวดข้อ เวลาเดินทางไปไหนมาไหนรู้สึกเหนื่อยง่าย เดินไปได้ไม่ไกลมีความอ่อนเพลีย ไม่มีเรี่ยวแรง และเป็นลมหน้ามืดบ่อย ๆ ตามัวมองอะไรไม่ค่อยเห็น หูไม่ค่อยได้ยินเวลาใครพูดต้องใช้มือป้องหู ฟันหลุด ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่นเป็นสัญญาณที่บ่งบอกความชราภาพ รวมถึงการมีโรคประจำตัวซึ่งจะค่อย ๆ พบในวัยหนุ่มสาว แต่เมื่อมีอายุมากขึ้นและเป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่หรือแทบทุกคนจะต้องมีโรคใดโรคหนึ่ง เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง วัณโรค โรคหัวใจ โรคระบบประสาท (ปรีชา อุปโยคิน, สุรีย์ กาญจนวงศ์, วิณา ศิริสุข และมัลลิกา มัติโก, ๒๕๔๑, หน้า ๑๒)

ด้านสุขภาพจิต ความเป็นผู้สูงอายุสามารถพิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psychological Aging) ที่เกิดขึ้นในวัยสูงอายุ เช่น ซึมเศร้า จุกจิกจู้จี้ ขี้บ่น น้อยใจ หรือบางคนอาจจะสนุกสนาน ร่าเริง ใจเย็น มีความ สงบสุขมากขึ้น ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสติปัญญาด้วย เช่น ระบบความ จำเปลี่ยนไป การรับรู้และเรียนรู้เริ่มลดถอยลง

สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการของความสูงอายุนี้ จะแสดงออกมาให้เห็นทางด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมของบุคคลอย่างเห็นได้ชัดเจน

การศึกษาถึงสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในระดับประเทศ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะเสี่ยงต่อการมีปัญหา สุขภาพจิตของผู้สูงอายุไทย คือ ภาค เพศ ศาสนา สถานภาพสมรส การศึกษา ลักษณะความพิการ ความสามารถในการดูแลตนเองในชีวิตประจำวัน อาชีพ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน และภาวะความยากจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๒๐)

สรุปว่าสภาพการผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน ปรากฏปัญหาที่น่าศึกษาอย่างยิ่งเพราะคนเรต่างก็ต้องไปสู่ความชราภาพกันทั้งสิ้นหลีกเลี่ยงไม่ได้แน่นอนการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุจึงเป็นการเตรียมความพร้อมและเป็นการไม่ประมาทในชีวิต โดยมักจะพบปัญหาอาจจะแบ่งได้เป็น ๒ ประการคือ ปัญหาทางด้านร่างกาย มีการเจ็บไข้ได้ป่วย มีความเสื่อมของร่างกายสังขาร เป็นต้น และอีกประการหนึ่งคือปัญหาทางด้านจิตใจ ซึ่งมีความซับซ้อน ทั้งปัญหาการอยู่ร่วมกับสังคม ปัญหาการขาดกำลังใจในการมีชีวิตอยู่ต่อไป ปัญหาความไม่เข้าใจของคนในครอบครัว เป็นต้น และจะพบได้ว่าผู้สูงอายุมักจะประสบปัญหาการอยู่ร่วมกับสังคม เพราะผู้สูงอายุมักมีปกติมักโกรธ อารมณ์ฉุนเฉียว ขี้บ่น ขอบสะสมข้าวของ ตระหนี่ เป็นต้น พบว่าปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุจากทั้งทางด้านกายวิภาค และด้านอารมณ์ ตลอดจนจนประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุล้วนเป็นปัจจัยส่งผลทั้งสิ้น

๒.๓ หลักคำสอนเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔

๒.๓.๑ ความหมายของสังคหวัตถุ

หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเรื่องสังคหวัตถุ ๔ ได้ปรากฏใน สังคหสูตร (ที.ปา. ๑๖/๑๔๐ - ๑๔๑/๑๓ - ๑๕) ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงสังคหวัตถุ ในฐานะหลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ๔ ประการ สังคหวัตถุ ๔ ประการ คืออะไร คือ ทาน (การให้ปัน) ๑ เพียรวิชชะ (เจรจาไพเราะ) ๑ อุตถจริยา (บำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน) ๑ สมานัตตตา (ความวางตนสม่าเสมอ) ๑ สังคหวัตถุ ๔ ประการ การให้ปัน ๑ เจรจาไพเราะ ๑ บำเพ็ญประโยชน์ ๑ ความวางตนสม่าเสมอ ในธรรมนั้น ๆ ตามควร ๑ เหล่านี้แลเป็น ธรรมเครื่องสงเคราะห์ในโลก เหมือนสลัก (ที่หัวเพลา) คุมรถที่แล่นไปอยู่ณนั้น ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ไม่มีไซ้ร้มารดาหรือบิดาก็จะไม่พึงได้รับความ คุ้มถือหรือบูชาเพราะเหตุบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตทั้งหลายยัง เหลียวแลธรรมเครื่อง สงเคราะห์เหล่านี้อยู่เพราะเหตุนี้บัณฑิตเหล่านั้นจึงได้ถึงความเป็นใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ

พระธรรมปิฎก (๒๕๔๔, หน้า ๑๑) กล่าวว่า สังคหวัตถุเป็นธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีที่ เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ อย่างไว้ดังนี้ ว่า ๑) ทาน ให้เป็น คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา ๒) ปิยวาจาพูดอย่างรักกัน คือกล่าวสุภาพ ไพเราะ นำฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่

เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ติงามหรือคำแสดงความให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ๓) อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ๔) สมานัตตาเอา ตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคน ทั้งหลายไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายและกล่าวถึงสังคหวัตถุ ๔ ไว้ในพจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ว่า สังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็น เครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดี ต่อกัน เหมือนลิมสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจัดไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) (๒๕๒๘, หน้า ๕๓) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพาสสังคหวัตถุทั่วถึงกันแล้ว อย่าวว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลยถึงคนทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า สังคหวัตถุทั้ง ๔ อย่าง เป็นคุณสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกัน อย่างวิเศษแท้

อุดม เขยก็วงศ์และ กนิษฐาน แป้นสุวรรณ (๒๕๔๘, หน้า ๑๑๕) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่อง ผูกมัดน้ำใจ

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์อันุเคราะห์กันและกัน มีคุณลักษณะคือผูกมัดใจของคนในสังคม หรือหน่วยงาน เป็นธรรมเครื่องส่งเสริมความสามัคคี สมัคสมาน ประองตองต่อกันและกัน ทำให้เกิดความรักใคร่ของคนในสังคม

๒.๓.๒ ความสำคัญของสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุธรรมอันการประพาสปฏิบัติดังกล่าว มา เมื่อผู้ครองเรือนดำเนินได้แล้วก็ย่อมเป็นทางแห่งการตั้งตนได้ในปัจจุบัน ต่อจากนั้นพึงบำเพ็ญธรรมแก่เพื่อน มิตรสหาย ซึ่งจะเป็นเหตุจูงใจให้มิตรสหายให้นิยมรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นแก่ ตนเองหรือครอบครัว เพราะหลักมีอยู่ว่าคนเรานั้นจะอยู่โดยลำพังแต่ผู้เดียวหาได้ไม่ จำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเหลือการงานกันบ้าง เพื่อแลกเปลี่ยนสรรพสินค้ากันบ้าง แต่กิจการเหล่านี้จะสำเร็จได้ก็เพราะการสงเคราะห์กันและกันเป็นปัจจัยหลัก อันนี้คือการตั้งตนอยู่ในสังคหวัตถุธรรมนั่นเอง สังคหวัตถุธรรมหลักดังกล่าวมาย่อมควบคุมสามัคคีของโลก ให้ยั่งยืนจีรังกาล สมานไมตรีภาพให้ไพบุลย์ซึ่งท่านเปรียบ

เสมือนเพลาารถคุดลอรให้แน้นขณะแล่นไป (พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ จิตธมโม), กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่มที่ ๒๐)

สังคหณะ คือกำลังแห่งการสงเคราะห์หรือ มนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมาก สำหรับนักบริการ ผู้ทำงาน ให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหาร บกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงานเมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ หมายถึงวิธี ผูกใจ คน พระองค์ตรัสว่ารถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิมสลักคอยตริงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้าด้วยกัน ฉันท คนในสังคหก็ฉันทนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิมสลัก ดังกล่าวนั้นคือสังคหวัตถุ นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้มีสังคห วัตถุ ๔ ประการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร จิตธมโม), ๒๕๔๙, หน้า ๗๐ - ๗๕)

ธรรมดาที่ทุกคนต่างต้องการความรักจาก คนรอบข้างบ้างก็แสวงหาด้วยความน่ารัก บ้างก็ แต่งตัวให้ดูดี บ้างพูดจาหวานหู เพื่อเรียกร้องความรัก แต่วิธีการเหล่านี้ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเสมอไป น่าแปลกที่ว่าบางคนไม่จำเป็น ต้องทำตัวให้เด่นดัง ไม่ต้องแต่งหน้าทาปาก ไม่มี ยศตำแหน่งสูง แต่ กลับเป็นที่รักของคนรอบข้างได้ จะมีวิธีการใดที่เราจะผูกมัดใจคน จะสามารถครองใจคน ได้ อย่าง ถูกต้อง

เคล็ดลับในการครองใจคน หรือ “พุทธวิธีครองใจคน” การทำให้คนรอบข้างรักเรา พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ปรับที่ตัวของเราเอง คือต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการ ปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นการปฏิบัติ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ทำให้เกิดความเคารพรักใคร่นับถือ เกรงอกเกรงใจกัน ไม่ว่าใครก็ตามเมื่อมีหลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (จุลสารบัณฑิตถาวร, ๒๕๕๖)

หลักการการบริหารคนนี้มีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่อง ยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจาก หนังสือธรรมะ ทัว ๆ ไป เรื่อง สังคหวัตถุ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๑ การพูดจาไพเราะ ๑ การบำเพ็ญประโยชน์ ๑ การทำ ตัวให้เป็นเกลอ หรือ เป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนาย ๑ หรือเรียกว่าความมดงามในความสัมพันธ์ซึ่ง กันและกัน อันเป็นเครื่องหวังเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้ (พุทธทาสภิกขุ, มปป., หน้า ๑๕)

สังคหวัตถุ ๔ นี้ พระพุทธเจ้าทรงอุปมาเหมือนกับพาหนะที่ จะนำคนไปสู่ความสุขความ เจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้งสี่ประการนี้ ทรงชี้อีกมุมที่ตรงกัน ข้ามว่า ถ้าหากว่าสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้งสี่ประการแล้ว แม้มารดา บิดา ก็จะไม่ได้รับ การนับ ถือบูชาจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ การสงเคราะห์ก็มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ

๑) อามิสสังคหะ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ

๒) ฉันทสังคหะ คือ สงเคราะห์โดยธรรม ถ้าเรามองในแง่ของคนที่แสวงหาที่พึ่ง สิ่งนี้ก็เป็น การสนองตอบ ความต้องการขั้นพื้นฐานของคน เช่น ต้องการความรักและได้รับความรักความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการที่ พึ่งพำนักอาศัย ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือว่าต้องการร่วมกิจกรรม ต่าง ๆ กัน เป็นต้น ก็ต้องมีธรรมะเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว หลักที่จะให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางใจกันขึ้น มา สรุปรวมอยู่ที่สังคหัตถุ (พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), ๒๕๔๔, หน้า ๒๖๒)

ปัญหาหลัก ๆ ในสังคมมนุษย์ส่วนมากเกิดจากการเห็นแก่ตัว แย่งชิงผลประโยชน์กัน การ กล่าวหาว่าร้าย กันการประทุษร้ายร่างกายและทรัพย์สิน และการไม่ทำหน้าที่ที่มีที่เป็นอยู่ให้ถูกต้อง สมบูรณ์ เมื่อฝ่ายหนึ่งทำอีก ฝ่ายก็ได้รับผลกระทบและทำโต้ตอบ ปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น การ แก้ปัญหาในเรื่องนี้ต้องแก้ที่ต้นเหตุ ปัญหาจึงจะจบสิ้นได้ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวหมู่คณะ ประสานสัมพันธ์ความเป็น สัตว์สังคมเป็นไปอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย มีไมตรีต่อกัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี หลักธรรมดังกล่าวเรียกว่า สังคหัตถุ ๔ ประการ (อศจ.นย., ๒๕๕๒, หน้า ๖)

เป็นที่สังเกตได้มากขึ้นเรื่อย ๆ ว่า มีปริมาณของกลุ่มคนชั้นปัญญาชนชาติตะวันตกได้เดิน ทางเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อค้นหาวิธีแก้ปัญหาด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้น มีเหล่าบรรดานักคิด ชาวตะวันตกที่มีชื่อเสียงในวงการธุรกิจได้เขียนตำราการบริหารจัดการซึ่งมีองค์ประกอบของการบริหาร เชิงพุทธอยู่อย่างชัดเจน ฉะนั้น องค์กรธุรกิจในประเทศไทย แทนที่จะไปค้นหาตัวแบบจากตะวันตก ซึ่งใน ที่สุดแล้ว ก็คือภูมิปัญญาที่เรามีอยู่มาแต่เดิม ไม่ต้องไปร่ำเรียนจากตำราของนักคิดตะวันตกเหล่านี้อีก ทอดหนึ่ง แต่ใช้วิธีศึกษาโดยตรงจากสิ่งที่มีอยู่ เพียงแต่ต้องมองข้ามข้อจำกัดในเรื่องของถ้อยคำที่ใช้ ซึ่งอาจจะไม่ร่วมสมัย โดยเล็งไปที่เนื้อหาหรือแก่นของเรื่องแทน

สังคหัตถุ ๔ คือ หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล ซึ่งในที่นี้รวมถึง พลเมืองบริษัท (Corporate Citizen) ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบหรือวิธีการในการ ดำเนินกิจกรรม ซีเอสอาร์ขององค์กร โดยมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่มีอุปนิสัยของการ สงเคราะห์เกื้อกูลเป็นพื้นฐาน (สถาบันไทยพัฒนา, ๒๕๕๖)

สรุปได้ว่า การมีอยู่ดำรงอยู่ของหลักธรรมคือสังคหัตถุ นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ในสังคมเป็นหลักธรรมเพื่อความสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงเป็นความสำคัญของการมีอยู่ซึ่ง หลักสังคหัตถุธรรมในสังคม ตลอดจนเป็นเครื่องพิสูจน์น้ำใจ ไมตรี และยังเป็นหลักธรรมของการ บริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คนไม่ เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ รู้จักการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์กันและกัน แม้สังคมใดมีผู้ ประพฤติปฏิบัติสังคหัตถุธรรมสังคมนั้นย่อมดำรงอยู่อย่างมีความสุขอย่างแท้จริงอนธรรมที่เป็นที่ตั้ง แห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึด เหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ล้วนแต่เป็นชื่อเรียกของ หลักสังคหัตถุธรรม ซึ่ง

เป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงความสำคัญของสังคหวัตถุธรรม ๔ ข้อนี้ว่า บิณฑาคารดาผู้ให้กำเนิดจักได้ความเคารพนับถือจากบุตรธิดา กลุ่มชนในที่ต่าง ๆ จักมีความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะมีสังคหวัตถุธรรมนี้ ผู้อยู่กันเป็นหมวดหมู่จึงเป็นเช่นยานพาหนะที่มีล้อ มีลิ่มสลัก ประกบล้อ อยู่กับตัวรถ ทำให้แล่นไปได้ เพราะสังคหวัตถุธรรมเป็นธรรมะอันสำคัญ ทุกคนจึงควรมี เมื่อมีแล้ว จะทำให้เกิดความเคารพรักซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งจักทำให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงานในที่สุด สังคหวัตถุ ๔ ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้คุณคลาดจางตนอยู่ในสังคมด้วยความสุข
๒. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
๓. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควร
๔. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
๕. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

แก่ฐานะ

๒.๓.๓ องค์ประกอบของสังคหวัตถุ

องค์ประกอบที่เกี่ยวกับสังคหวัตถุ นั้น สังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ มีใจเอื้อ เพื่อพ่อแม่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดจนถึงให้ความรู้ และ คำแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก มีวาจาพูดดีมีน้ำใจวาจาซาบซึ้ง กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ก่อเกิดไมตรีและความรักนับถือแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน เป็นมูลเหตุจูงใจให้นิยมยอมตาม อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ แก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตตา คือ วางตนสม่ำเสมอ เสมอต้น เสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอ กัน ในชนทุกชั้น วางตนให้เหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมให้ถูกทาง (บันเทิง พาวิจิตร, ๒๕๔๘, หน้า ๓๕ - ๓๖)

ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา แต่หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาสอนสาวกยังคงให้ผลตามที่พระองค์ตรัสไว้ ทุกประการไม่เคยเปลี่ยนแปลง ทนต่อการพิสูจน์ เช่น หลักสังคหวัตถุนี้ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์วางไว้ เพื่อเป็นแนวทางแก่การปฏิบัติต่อกันของสาวกให้เกิดความไมตรีต่อกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน หลักสังคหวัตถุ การสงเคราะห์กันและกันเป็นหลักที่จำเป็นต่อสังคมที่อยู่ร่วมกันโดยเฉพาะ ทาน การให้สิ่งของแก่ผู้ร่วมงาน เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งการให้กำลังใจแก่ผู้ร่วมงานมีหลายวิธี การใช้วาจาไพเราะ สุภาพอ่อนโยนก็เป็นวิธีหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้ร่วมงานเกิดความประทับใจ มีกำลังใจที่จะทำงานอย่างมีความสุข การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เสมอต้นเสมอปลายหรือการเอาตนเข้าไป

เชื่อมประสานกับเพื่อนร่วมงาน คือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในองค์กร หลักธรรมนี้ยังไม่มีทฤษฎี สมัยใหม่ของใครมาล้มล้างได้จนเวลาล่วงมาสองพันปีเศษแล้ว (พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร ดร., ๒๕๕๖)

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์มีชีวิตร่วมกัน เดียวโดยไม่พึ่งพาอาศัยใครไม่ได้ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก่อให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยกัน หรือแม้แต่การขัดแย้งกัน การประทุษร้ายกัน ล้วนแล้วแต่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งนานาจิตตัง หนึ่งคนก็หนึ่ง ปัญหาหลายคนก็มากปัญหา และยิ่งคนเดียวสร้างหลายปัญหาด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดความขัดแย้ง ความเดือดร้อน วุ่นวายเป็นทวีคูณ จึงเกิดเป็นปัญหาสังคม และมนุษย์เองจะต้องแก้ปัญหาที่เหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการมีหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ ขึ้นไปถึงระดับชาติ องค์กรเหล่านี้ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่มนุษย์ซึ่งบางครั้งก็แก้ได้ บางครั้งก็ล้มเหลว

สังคหวัตถุ ๔ ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมของการให้บริการ เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นก็คือการบริการอย่างหนึ่ง เช่น ลูกช่วยแม่ทำงานบ้าน ก็เป็นการช่วยเหลือบริการแม่ทางหนึ่ง เป็นต้น (บุษราคัม จำปา, ๒๕๕๐, หน้า ๑๔๐)

นอกจากจะทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์แล้วพระพุทธองค์ยังทรงประพฤติตนตามแนวทางแห่งหลักธรรมนี้ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงสงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ อันแสดงผลในปัจจุบันที่ทรงสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงแสดงมหาปุริสลักษณะที่เกิดจากอานิสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินตามแนวทางแห่ง สังคหวัตถุ ๔ ปรากฏพระพุทธดำรัสดังต่อไปนี้

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ด้วยการให้ ด้วยการกล่าวคำเป็นที่รักด้วยการประพฤติตนให้ปีนประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้มีเมตตาเสมอ ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตกเพราะกรรมนั้นอันตนทำ สัมสม พอกพูน ไพบูลย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ย่อมได้ซึ่งมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการเหล่านี้ คือ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ๑ พระหัตถ์และพระบาทมีลายดังตาข่าย ๑ พระมหาบุรุษสมบูรณ์ด้วยพระลักษณะทั้งสองนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชนที่พระองค์สงเคราะห์แล้ว เป็นอย่างดีนั้น เป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นชาวนิคมน เป็นชาวชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็น กองทหาร เป็นนายประตู เป็นอำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นกุมาร ฯลฯ เมื่อพระมหาบุรุษนั้นออกทรงผนวชเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อพระมหาบุรุษ ทรงผนวชเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผล คือ มีบริวารชนอันพระองค์สงเคราะห์ แล้วเป็นอย่างดี บริวารชนที่พระองค์สงเคราะห์เป็นอย่างดีนั้น เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสูร เป็นนาค เป็นคนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโหราณาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าววาทาประ

พันธึนพระลักษณะเหล่านั้นว่า พระมหาบุรุษทรงทำแล้วทรงประพฤติแล้ว ซึ่งการให้ ๑ ซึ่งความเป็นผู้ประพฤติให้ เป็นประโยชน์ ๑ ซึ่งความเป็นผู้กล่าวคำเป็น ที่รัก ๑ ซึ่งความเป็นผู้มีฉันทะเสมอกัน ๑ ให้เป็นความสงเคราะห์อย่างตมูก่ชนเป็นอันมาก ย่อมไปสู่สวรรค์ด้วยคุณอันตนมิได้ดูหมิ่น จุติจากสวรรค์แล้วเวียนมาในโลกนี้ ก็เป็นพระกุมารยังหนุ่มแน่นงดงามยอมได้ความเป็นผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ความเป็นผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมี ลายเป็นตาข่ายงามอย่างยิ่ง และมีส่วนสวยน่าชมด้วยพระองค์มาสู่แผ่นดินนี้มีบริวารชนอันพระองค์ตรวจตราและสงเคราะห์ดี ตรัสด้วยคำเป็นที่น่ายรัก แสงหาผลประโยชน์เกื้อกูล และความสุขให้ ทรงประพฤติคุณงามความดี ที่พระองค์ชอบเป็นอย่ง่างยิ่ง ถ้าพระองค์ทรงละการบริโภคมกามทั้งปวง เป็นพระชินะตรัสธรรมกถา แก่ประชุมชน ชนทั้งหลายก็จะสนองคำของพระองค์เลื่อมใสยิ่งนัก ครั้นฟังธรรมแล้วย่อมจะพากัน ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม”

จากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมานั้นเป็นการแสดงผลและอานิสงค์ที่ทรงเกิดขึ้นมีขึ้นด้วยเหตุแห่งการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งหลักธรรมคือสังคหวัตถุอันมีผลยิ่งใหญ่มหาศาลทั้งต่อพระองค์เองไม่ว่าจะเป็น มหาบุรุษลักษณะ หรือแม้ยังทรงเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวิภวสงสารก็ทรงได้รับอานิสงค์มหาศาลมีการไม่เกินในอบายภูมิเป็นต้น ก็ด้วยได้รับอานิสงค์จากการประพฤติตามแนวสังคหวัตถุ นั้นเอง และยังส่งผลต่อผู้อื่นอย่างยิ่งอีกด้วย

ในพระสูตรเรื่อง หัตถกสูตร (อง.อภุฎก. อ. ๓๗/๔๓๖ - ๔๓๗) ที่ทรงตรัสเมื่อทรงประทับอยู่ ณ อัครคาวเจตีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นต่อหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนแวดล้อม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงสังคหวัตถุ ๔ ประการไว้ ใจความว่า

“ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการเหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ว่าผู้นี้ควรสงเคราะห์ ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้นี้ควรสงเคราะห์ ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โลกทรพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่ ชนทั้งหลายจึงสำคัญถ้อยคำของข้าพระองค์ว่าควร ฟังไม่เหมือน ของคนจน”

และทรงมีพระดำรัสตรัสตอบกะนายหัตถกอุบาสกว่า

“ดูก่อนหัตถก จริงอยู่ ไคร ๆ ก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทใหญ่ ในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ และ ไคร ๆ ก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัท ในอนาคตกาลก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ไคร ๆ ก็ตามยอมสงเคราะห์บริษัทใหญ่ในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล”

จากพระดำรัสที่ทรงตรัสนี้เป็นเครื่องแสดงว่าการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุนี้ เป็นธรรมที่ สัปบุรุษถือประพฤติปฏิบัติมาแต่ช้านานแม้ในอดีตกาล ก็เป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์ที่มีผลมากมีอัน สงค์มากต่อบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

เพื่อให้การศึกษาได้เจาะลึกถึงหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ที่มีปรากฏในข้อมูลทั้งปฐมภูมิที่ตั้ง นำมารวบรวมไว้แล้วจากสังคหวัตถุสูตรหลังธรรมว่าด้วยสังคหวัตถุยังมีปรากฏในที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เอกสารชั้นทุติยภูมิ หรือแม้กระทั่งเอกสารอ้างอิงทางวิชาการซึ่งพอจะนำมาขยายให้เกิดความรู้เพื่อ เป็นแนวทางการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงจะได้นำมาประกอบให้สมบูรณ์ดังต่อไปนี้

๑. ทาน

ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอด ถึงให้ความรู้ และแนะนำสั่งสอน giving; generosity; charity (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๔๖, หน้า ๑๘๕) การให้ในที่นี้จะหมายเฉพาะการให้เพื่อการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกัน มี การให้ด้วยวัตถุต่าง ๆ ข้าวของ เงินทอง ให้คำพูดที่เป็นประโยชน์ และการให้ธรรมเป็นทาน ซึ่งจะมุ่ง วัตถุประสงค์คือเพื่อให้เกิดความอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่กันและกันเท่านั้น ในมังคลัตถทีปนีแปล (มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๓ หน้าที่ ๒) เล่ม ๓ แสดงประเภทของทานไว้ว่า ทานมีประเภท ๓ อย่าง คือ

- ๑) ด้วยอำนาจจาคเจตนา
- ๒) ด้วยอำนาจวิริติ
- ๓) และด้วยไทยธรรม.

ทานวัตถุ ๑๐ อย่าง ว่าด้วยวัตถุทานที่บุคคลพึงให้นั้นมีไทยธรรมวัตถุ (พัสดุคือสิ่งที่พึงให้) ที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ทานวัตถุ ๑๐ เหล่านี้ คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ของลูบไล้
ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป” (มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๓ หน้าที่ ๕ - ๖)

หลักแห่งการทานประกอบด้วยองค์ ๖ ซึ่งแบ่งออกเป็น องค์ของทายกมี ๓ และองค์ของ ปฏิภาหมี ๓ องค์ ๓ คือ ปฏิภาหในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ปราศราคะ หรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัด ราคะ ๑ ย่อมเป็นผู้ปราศโทสะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ ๑ ย่อมเป็นผู้ปราศโมหะหรือเป็นผู้ ปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ ๑ องค์ ๓ ของปฏิภาหเหล่านี้ และองค์ของทายกมี ๓ องค์ของปฏิภาหมี ๓ ดังเหมือนกัน (มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๓ หน้าที่ ๙ - ๑๐)

ทานพร้อมด้วยวัตถุบริวาร คือ การได้ให้ทานวัตถุ ๑๐ อย่าง (ที.ปา. อ ๑๖/๑๗๑) ได้แก่ อนุณ ข้าว หมายถึงอาหาร ๑ ปาน น้ำดื่ม เช่น น้ำหวาน บ่อน้ำ ถังน้ำ ๑ วตุถิ ผ้า เช่น ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้า เช็ดตัว ๑ ยาน ยานพาหนะ เครื่องอุปกรณ์การไป เช่น ร่ม รองเท้า ถนน สะพาน ๑ มาลา ดอกไม้ ต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ ๑ คนธิ ของหอม เครื่องกำจัดกลิ่นชั่ว ๑ วิเลปนํ เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิวและ

เครื่องย่อมเครื่องทา ๑ เสຍยา ที่นอน ที่อยู่ เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ๑ วสถ ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง ๑ ปที่เปื่อย ปรุที่ป รูป เครื่องแสงสว่าง ทานวัตถุ ๑๐ อย่างนี้ เป็นเกณฑ์พิจารณาในชั้นแรกกว่าของที่ควรให้มีสิ่งใดบ้าง

๑) ประเภทของทาน (ดร.ประพันธ์ ศุภษร, ๒๕๕๒, หน้า ๙๘)

ประเภทของทานตามหลักพระพุทธศาสนาอาจแบ่งได้ ๔ ประเภท คือ

๑.๑) ประเภทที่จัดตามปฏิกิริยา มี ๒ ได้แก่

(๑) ปาฏิบุคคลิกทาน การให้ทานเจาะจงผู้รับ

(๒) สังฆทาน การให้ทานแก่สงฆ์ มุ่งที่หมู่คณะ

๑.๒) ประเภทที่จัดตามสิ่งของที่ให้ทาน มี ๓ ได้แก่

(๑) ทานที่เป็นอามิส หรืออามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ข้าว (อาหาร) และน้ำเป็นทรัพย์โดยปรมาตล์ สิ่งอื่นเป็นทรัพย์โดยบัญญัติเพราะเกิดจากการสมมุติของคนที่ทำให้เกิดความจำเป็น เช่น เสื้อผ้าถ้าใส่กันอายุ เงินทองเพชรที่กินไม่ได้และไม่มีประโยชน์ (อามิสแปลว่าวัตถุสิ่งของ)

(๒) ทานที่ไม่เป็นอามิส หรือธรรมทาน คือการให้ที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ ได้แก่ ให้สติ ให้ธรรมะ สอนคุณธรรม ให้กำลังใจ ให้อภัย (อภัยทาน) ให้วิद्याทาน

(๓) อภัยทาน คือการยกโทษด้วยการไม่พยาบาทจองเวร บัณฑิตกล่าวเป็นทานที่ให้ได้ยากที่สุด โดยเฉพาะการให้อภัยศัตรูหรือผู้ที่ทำร้ายตนอย่างสาหัส

๑.๓) ประเภทที่จัดตามเป้าหมายในการให้ทาน มี ๒ ได้แก่

(๑) วัฏฏทาน หรือวัฏฏคามิทาน การให้ทานที่ปรารถนามนุษย์สมบัติและสวรรค์

(๒) วิวัฏฏทาน หรือวิวัฏฏคามิทาน การให้ทานที่ปรารถนาออกจากทุกข์ในสังสารวัฏ

๑.๔) ประเภทที่จัดตามลักษณะและวิธีการให้ทาน มี ๓ ได้แก่

(๑) ทานทาส การให้ทานโดยที่ผู้ให้ยังเป็นถูกกิเลสครอบงำ และให้ในสิ่งที่เลวแก่คนอื่น

(๒) ทานสหาย การให้ทานที่เสมอกับสิ่งที่ตนมี

(๓) ทานบดี การให้ทานที่ประณีตกว่าสิ่งที่ตนมี

หากจะจำแนกเพื่อให้เกิดความรู้ยิ่งขึ้นไปในกาลแห่งการให้ทานแล้วควรได้ศึกษาจากกาลทานสูตรซึ่งได้แสดงกาลทานไว้ ๕ ประการอันพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ว่า

“กาลทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ทายกยอมให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๑ ทายกยอมให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๑ ทายกยอมให้ทานในสมัยข้าวแพง ๑

ทายกยอมให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล ๑ ทายกยอมให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้แล”

ผู้มีปัญญา รู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ยอมให้ทาน ในกาลที่ควรให้ เพราะผู้ให้ทานตามกาลในพระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติซื่อตรง ผู้มีใจคงที่ เป็นผู้มีใจผ่องใสทักษิณาทานจึงจะมีผลไพบุลย์ ชนเหล่าใดยอมอนุโมทนาหรือช่วยเหลือในทักษิณาทานนั้น ทักษิณาทานนั้นย่อมไม่มีผลบกพร่อง เพราะการอนุโมทนาหรือการช่วยเหลือนั้นแม้พวกที่อนุโมทนาหรือช่วยเหลือ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญเพราะฉะนั้น ผู้มีจิตไม่ทอดทิ้งจึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลก” (อง.ปญจก. ๒๒/๓๖/๓๙ - ๔๐)

๒) อานิสงส์ของการให้ทาน

ใน ทักษิณาวิภังคสูตรมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกอานิสงส์ของทานที่ให้โดยเจาะจงและไม่เจาะจงไว้ตามลำดับขั้น ถึง ๒๑ ประเภท คือ

(๑) ให้ทานแก่ดิรัจฉาน มีอานิสงส์ร้อยชาติ คือ ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ ถึง ๑๐๐ ชาติ

(๒) ให้ทานแก่ปุถุชนทุศีล มีอานิสงส์พันชาติ

(๓) ให้ทานแก่ปุถุชนผู้มีศีล มีอานิสงส์แสนชาติ

(๔) ให้ทานแก่ปุถุชนผู้ปราศจากความยินดีในกาม นอกพุทธศาสนา อย่างพวกนักบวชหรือฤาษีที่ได้ฌานเป็นต้น แม้ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็ยังมีอานิสงส์ถึงแสนโกฏิชาติ

สี่ประเภทนี้เป็นปาฏิปุคคโลกทาน เป็นทานที่ให้โดยเจาะจง คือให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ และมีผลจำกัด ยังมีปาฏิปุคคโลกทานที่มีผลไม่จำกัด คือให้ผลนับประมาณชาติไม่ได้ มากน้อยตามลำดับขั้นอีก ๑๐ ประเภท ดังต่อไปนี้

(๑) ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่ง โสดาปัตติผล

(๒) ให้ทานแก่พระโสดาบันบุคคล คือผู้ที่บรรลู่โสดาปัตติผลแล้ว

(๓) ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล

(๔) ให้ทานแก่พระสกทาคามีบุคคล

(๕) ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล

(๖) ให้ทานแก่พระอนาคามีบุคคล

(๗) ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล

(๘) ให้ทานแก่พระอรหันต์

(๙) ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

(๑๐) ให้ทานแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

รวมเป็นปาฏิบุคคลิกทาน คือทานที่ให้โดยเจาะจง ๑๔ ประเภท ใน ๑๔ ประเภทนี้ ประเภทที่ ๑ มีผลน้อยที่สุด ประเภทที่ ๑๔ มีผลมากที่สุด

ทานที่ให้โดยไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่งที่เรียกว่า สังฆทาน มี ๗ อย่าง

- (๑) ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย (คือภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- (๒) ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อพระตถาคตปรินิพพานไปแล้ว
- (๓) ให้ทานในภิกษุสงฆ์
- (๔) ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์
- (๕) ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

(๖) ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุสงฆ์ ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

(๗) ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุณีสงฆ์ ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุณีสงฆ์จำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า (ม.อ. ๒๓/๗๗๑/๓๙๔)

สังฆทานทั้ง ๗ อย่างนี้ ปัจจุบันเราทำได้เพียง ๒ อย่าง คือให้ทานในภิกษุสงฆ์ และให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุสงฆ์เท่านั้นเพราะพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว ภิกษุณีสงฆ์ก็สูญวงศ์แล้วขึ้นชื่อว่าสังฆทานย่อมมีผลมาก มากจนประมาณไม่ได้ว่าเท่านั้นเท่านี้ชาติ แม้ในอนาคตกาลจักมีแต่โคตรภิกษุ มีผ้ากาสาจะพันที่คอ หรือผูกข้อมือเป็นคนทุศีลมีธรรมลามก พระพุทธองค์ก็ยังตรัสว่า คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้นก็มีผลนับประมาณไม่ได้ ปาฏิบุคคลิกทานจะมีผลมากกว่าสังฆทาน คือทักษิณาที่ถึง แล้วในสงฆ์แม้โคตรภิกษุสงฆ์หาเป็นไปได้ไม่

สรุป ทานทั้งหลายมีผล ดังศาสนสุภาษิตที่ว่า “ทพมานो ปโย โหติ ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รัก” (อง. ปญจก. อ. ๒๒/๔๔) ทานประเภทแรกมุ่งถึงบุคคลผู้จะรับทานโดยมีขอบเขตกว้างแคบต่างกัน ประเภทที่สองมุ่งกล่าวถึงสิ่งของที่จะให้ทานซึ่งมีทั้งให้วัตถุและให้ธรรม ประเภทที่สามมุ่งถึงเป้าหมายของการให้ทาน ส่วนประเภทที่สี่มุ่งถึงบุคคลผู้ให้ทานโดยจัดตามสภาพของจิตใจที่ยังมีกิเลสมากน้อยต่างกัน มองโดยสรุปก็มีเพียงสามประเภทเท่านั้น คือผู้ให้ทาน ผู้รับทาน วัตถุทาน ส่วนเป้าหมายทานนั้นขึ้นอยู่กับผู้ให้ทานเป็นสำคัญ เพราะกระบวนการให้ทานบุคคลผู้ให้ย่อมแสดงบทบาทสำคัญกว่าองค์ประกอบอย่างอื่น ในที่นี้จะไม่กล่าวรายละเอียด เพราะจะทำให้ประเด็นกว้างเกินไป อีกประการหนึ่งอาจแบ่งประเภทของทานได้เป็น ๒ ประการ ดังพระพุทธดำรัสตรัสแสดงไว้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นไฉน คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ” (๓๒/๓๘๖/๔๗๖)

๒. ปิยวาจา

ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตัมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำ สุภาพ ไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม kindly speech; convincing speech (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๖, หน้า ๑๘๕) การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ คำพูดที่นำมาซึ่งความเป็นที่รักของผู้ฟัง มีคำพูดไพเราะห่อหุ้ม คำสัจ คำพูดเพื่อประสานไมตรี ตลอดจนคำพูดเพื่อการส่งเสริมให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ผู้ฟัง และแผ่ขยายไปถึงคนในสังคม เป็นหลักธรรมหนึ่งในสังคหวัตถุ

วาจาเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนต่อการได้ยินได้ฟังของผู้สนทนา การจัดองค์ประกอบแห่งคำอันถือได้ว่าเป็นปิยวาจาปรากฏในวาจาสูตรว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่พึงติเตียน องค์ ๕ ประการเป็นไฉน คือ วาจานั้นย่อมเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล ๑ เป็นวาจาที่กล่าวเป็นสัจ ๑ เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ๑ เป็นวาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์ ๑ เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้แล เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่พึงติเตียน ฯ” (อง.ปณจ. ๒๒/๑๙๘/๒๔๖)

ดังนั้นวาจาสูตรได้กล่าวถึงลักษณะแห่งองค์ประกอบของปิยวาจาไว้สรุปได้เป็น ๕ ข้อ ดังนี้

- ๑) พูดถูกกาลเทศะ
- ๒) พูดแต่คำสัจ
- ๓) พูดจาอ่อนหวาน
- ๔) พูดประกอบด้วยประโยชน์
- ๕) พูดด้วยเมตตาจิต

สุภาสิตสูตรเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่ทรงแสดงถึงเรื่องของวาจา การสนทนา ว่าด้วยการพูดด้วยสุภาสิตปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ มีความปรากฏถึงวาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน พระพุทธเจ้ายังทรงขยายความมต่อไปอีกว่า องค์ ๔ คือ ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาสิต ไม่กล่าวคำที่เป็นทุพภาสิต ๑ ย่อมกล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ๑ ย่อมกล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ๑ ย่อมกล่าวแต่คำสัตย์ไม่กล่าวคำเหลวไหล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ นี้แลเป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน (ขุท.ธม. ๒๕/๓๕๖/๓๗๑ - ๓๗๒)

สุภาษิตสุตราได้แสดงการพูดของคนว่าเป็นเหตุให้ตัดสินใจได้ว่าวาจาสุภาษิตเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกล่าวโดยสรุปได้ ๔ ข้อดังนี้

- ๑) พูดแต่คำที่เป็นสุภาษิต ไม่พูดคำทุพภาษิต (คำไม่เป็นภาษิต)
- ๒) พูดแต่คำที่เป็นธรรม ไม่พูดคำที่ไม่เป็นธรรม
- ๓) พูดแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่พูดคำอันไม่เป็นที่รัก
- ๔) พูดแต่คำสัตย์ ไม่พูดคำเหลวไหล

ซึ่งได้มีอรรถกถาเมตตาสูตรา (อง.สตตค.อ. ๓๗/๙๑) ที่แสดงความขยายเพิ่มเติมให้ได้ศึกษา ยิ่งขึ้นเป็นแนวทางเพื่อให้ได้นำไปปฏิบัติ และในอรรถกถาอุทฺยชาดก (ขุ.ชา.อ. ๖๐/๑๕๔๑) ที่ได้แสดงถึงการกล่าวปิยวาจา ดังมีความปรากฏตอนหนึ่งว่า

“บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจไว้โดยชอบ ... มีวาจาน่าคบเป็นสหาย มีวาจาอ่อนหวาน ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมดังกล่าวมานี้ ไม่พึงหวาดกลัวปรโลกเลยคำเป็นคานานั้น บุคคลชอบสงเคราะห์กันด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้นามว่าผู้มีวาจาน่าคบหาเป็นสหาย เพราะเป็นผู้พูดแต่วาจาที่น่ารัก ได้นามว่า ผู้พูดอ่อนหวาน เพราะกล่าววาจาที่เป็นประโยชน์”

แม้ธรรมอันประกอบด้วยปิยวาจาอันเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินมาในอดีตยังผลให้เกิดในปัจจุบันอันเป็นข้อมูลที่น่าศึกษา ดังมีแสดงผลแห่งมหาปุริสลักษณะอันเกิดจากการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งปิยวาจา ซึ่งได้มีแสดงไว้ว่า

“ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในกำเนิดก่อน ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐานควรเชื่อถือ ไม่พูดลวงโลก ตถาคตยอมเข้าถึงสคติโลกสวรรค์เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์ นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ มีโลมาขุมละเส้น ๑ และมีอุณาโลมในระหว่างคิ้วมีสีขาวอ่อนเหมือนปุย ฝ้าย ๑ พระมหาบุรุษสมบุรณ์ด้วยพระลักษณะ ๒ ประการนั้น...เป็นอาทิ

ในชาติก่อน ๆ พระมหาบุรุษมีปฏิญญา เป็นสังข์จะมีพระวาจาไม่เป็นสอง เว้นคำเหลวไหล ไม่พูดให้เคลือบคลาดจากใคร ๆ ตรัสโดยคำจริง คำแท้ คำคงที่มีพระอุณาโลมสีขาวสะอาดอ่อนดั่งปุยพู่ เกิดในระหว่างพระขนง และในขุมพระโลมา ทั่วไปไม่มีพระโลมาเกิดเป็นสองเส้น มีพระสร้อยอันพระโลมาเส้นหนึ่ง ๆ ขึ้นสะพรั่ง พวกผู้รู้พระลักษณะ ฉลาดในนิมิต ที่ปรากฏเป็นจำนวนมากมาประชุมกันแล้ว ทำนายพระมหาบุรุษ ว่า พระอุณาโลมตั้งอยู่ดี โดยนิมิต บ่งว่า ชนเป็นอันมากย่อมประพฤติดตาม

พระมหาบุรุษแม้มำรงอยู่ในคิวิวิสัย มหาชนก็ประพฤติตาม เพราะกรรมที่ทรงทำไว้มากในชาติก่อน หมู่ชนย่อมประพฤติตาม พระมหาบุรุษผู้ตัดกังวลทรงผนวชเป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เป็นผู้สงบ...” (ที.ปา. ๑๖/๑๖๒ - ๑๖๙/๓๓ - ๔๐)

แนวทางการพูดปิยวาจา มีแนวทางที่ผู้พูดฟังพูดคำพูดหรือวาจาที่น่ารัก นานิยม ทุกถ้อยคำที่พูดแสดงถึงความรัก ความปรารถนาดี มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง แม้อำนาจนำตักเตือน ก็สุภาพอ่อนโยน เพราะเป็นถ้อยคำที่กล่าวด้วยจิตที่มีเมตตาปิยวาจา ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

๑. ต้องเป็นคำจริง เมื่อมีเหตุสำคัญที่ต้องพูด ก็กล่าวโดยไม่ปั้นแต่งเรื่องราว ไม่เสริมความไม่อำความให้คลาดเคลื่อนจากความจริง

๒. ต้องเป็นคำสุภาพอ่อนโยน เมื่อเอื้อนเอ่ยวาจาครั้งใด ก็ต้องมีความไพเราะในถ้อยคำที่กลั่น ออกมาจากน้ำใจอันบริสุทธิ์ ไม่มีคำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี ซึ่งฟังแล้วชวนให้ระคายหู

๓. ต้องเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีต่อผู้พูดและผู้ฟังอย่างแท้จริง แม้อำพุดนั้น จะเป็นคำจริง และกล่าวออกไปด้วยถ้อยคำสุภาพ หากไตร่ตรองแล้วว่า ถ้าพูดออกไปแล้ว ก็ไม่ก่อให้เกิด ประโยชน์ กลับจะทำให้เกิดโทษมาแทน ก็ไม่ควรพูด

๔. ต้องเป็นถ้อยคำที่ออกมาจากจิตที่มีเมตตา อันเป็นจิตบริสุทธิ์ ยังประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพื่อให้ได้รับความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ถึงแม้ว่าคำพูดนั้นจะเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่ดีมีประโยชน์ หากผู้พูดมีความโกรธ ความริษยา ซึ่งเป็นจิตอันไม่บริสุทธิ์ ก็ไม่สมควรพูด เพราะถ้อยคำที่กล่าวออกมาจากจิตที่ขุ่นมัว อาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงได้

๕. ต้องเป็นถ้อยคำที่พูดถูกกาลเทศะ แม้อำพุดนั้นจะเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่ดี มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่มีเมตตา แต่ถ้าพูดผิดจังหวะโอกาส พูดไม่ถูกกาลเทศะ ก็จะก่อให้เกิดความเสียหาย กลายเป็นประจานผู้อื่นไป (อภ.อาศม, ๒๕๕๓)

ผลการพูดปิยวาจา ผู้พูดแต่คำที่ดี ไพเราะ ย่อมจะทำให้ผู้ที่ได้ยิน ได้ฟัง เกิดความชื่นใจ สบายใจ สุขใจ ทำให้คนรักใคร่นับถือ แต่ถ้าตรงกันข้าม คือ พูดชั่ว นอกจากจะทำให้ตนเองเสียชื่อเสียงแล้ว ย่อมกลับทำลายคนรอบข้างในทางอ้อมอีกด้วย ดังคำที่นักกวีท่านประพันธ์ไว้ว่า

“ถึงบางพูด พูดดี เป็นศรีศักดิ์

มีคนรัก รสถ้อย อร่อยจิต

แม้นพูดชั่ว ตัวตาย ทำลายมิตร

อันถูกผิด ในมนุษย์ เพราะพูดจา” (พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ.๙),

๒๕๕๓)

สรุปได้ว่าการพูดด้วยปิยวาจาย่อมจะให้ผลแก่ผู้พูดและคู่สนทนา กล่าวโดยสรุปได้เป็น ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) ทำให้ผู้พูดปิยวาจาเป็นที่รักของผู้ได้ยินได้ฟัง
- ๒) สร้างความสมานสามัคคีของหมู่ คณะ เพื่อนร่วมงาน
- ๓) ทำให้เกิดการให้ความร่วมมือร่วมใจกัน เมื่อมีภาระงานหรือภาระที่ต้องขอความช่วยเหลือผู้อื่น

แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวปิยวาจานั้น พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ กล่าววาจาที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผลแห่งการดำเนินแนวทางตามหลักธรรมนี้ย่อมจะเสวยผลอันประเสริฐยิ่งดังมีแสดงในมหาปุริสลักษณะซึ่งปรากฏเพราะผลอันเกิดแต่การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมปิยวาจานั้นเองและเมื่อผู้ได้ศึกษานำไปปฏิบัติก็ย่อมจะเป็นปियชนเป็นผู้น่ารัก น่าคบหาสมาคมด้วย

๓. อัถถจริยา

อัถถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม useful conduct; rendering services; life of service; doing good (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๖, หน้า ๑๘๕) การบำเพ็ญประโยชน์ หรือหลักธรรมว่าด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้มุ่งถึงการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อให้เกิดการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นการสงเคราะห์เพื่อให้เกิดความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์นำมาซึ่งความผูกพันทางจิตใจให้เกิดความรักความสามัคคีกันของคนในสังคมเป็นสำคัญ โดยสามารถศึกษาได้จากแนวทางการดำเนิน และปฏิบัติของพระพุทธเจ้าจากพุทธจริยา ๓ อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ชนทั้งหลายตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

- ๑) โลกัถถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก
- ๒) ญาติถถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติ หรือโดยฐานเป็นพระญาติ
- ๓) พุทธถถจริยา ทรงประพฤติประโยชน์ โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า

โลกัถถจริยานั้น ได้แก่ทรงประพฤติเป็นประโยชน์ แก่มหาชนที่นับว่าสัตว์โลกทั่วไป เช่น ทรงแผ่พระญาณเล็งดูสัตว์โลก ทกุเข้าค่า ผู้ใดปรากฏในข่ายพระญาณ เสด็จไปโปรดผู้นั้น กล่าวสั้นทรงสงเคราะห์คนทั้งหลายโดยฐานเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน นับเข้า ในข้อนี้

ญาติถถจริยา ได้แก่ทรงสงเคราะห์พระญาติโดยฐานเป็น พระญาติ เช่นทรงพระอนุญาติให้พวกศากยะผู้เป็นพระญาติและเป็นเดียรถีย์ จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ไม่ต้องอยู่ตติยปริวาส ๔ เดือนก่อน เหมือนพวกเดียรถีย์อื่น นี้เป็นญาติถถจริยา โดยเฉพาะ เมื่อเพ่งถึงพระพุทธจริยา

อันเป็นไปเพื่อ สงเคราะห์พระญาติ การเสด็จไปเทศนาโปรดพระญาติ ณ นครกบิลพัสดุ์ก็ดี การเสด็จไปห้าม พระญาติฝ่ายศากยะและโกลิยะผู้วิวาทกันด้วยแย่งน้ำเข้านาคีดี จัดเข้า ในข้อนี้ได้

พุทธตถจริยานัน ได้แก่พระพุทธรูปที่ทรงบำเพ็ญให้เป็น ประโยชน์แก่มหาชนโดยฐานเป็นพระพุทธรูปเจ้า เช่นทรงบัญญัติสิกขาบท (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๔๗๙, หน้า ๒๖ - ๒๗)

และยังมีหลักธรรมที่แสดงถึงแนวทางการดำเนินชีวิตที่เป็นไปด้วยประโยชน์นั้นก็คือหลักธรรมว่าด้วย อตถะ หรือ ประโยชน์ ๓ พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกคือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์คือ ความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ ๓ ด้านด้วยกันคือ

- (๑) ประโยชน์ในปัจจุบันเรียกว่าทิฏฐธัมมิกัตถะ
- (๒) ประโยชน์ในเบื้องหน้าเรียกว่าสัมปรายิกัตถะ
- (๓) ประโยชน์สูงสุดเรียกว่าปรมัตถะ (ขุ.จ. ๖๗/๖๗๓/๓๓๓)

หลักประโยชน์ ๓ นี้ มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นที่ขยายความแห่งประโยชน์ทั้ง ๓ ประการนี้ ก็มีนักปราชญ์ภายหลังได้แสดงและเรียบเรียงในส่วนของหลักธรรมที่ส่งเสริมให้สมบูรณ์อันได้แก่

คำว่า อัตถะ หรือ ประโยชน์ หมายถึงส่วนดีที่บุคคลประกอบเหตุไว้ดี จึงเกิดมีผลให้ได้รับ มี ๓ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในภพนี้ หมายถึง มนุษย์สมบัติ มีข้าวของ เงินทองหรือลาภยศ เป็นต้นย่อมจะได้กันในชาตินี้ การจะได้จะต้องเป็นคนประกอบด้วยธรรม ๔ ข้อ มี

(๑) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร เรียนหนังสือ ทำงานหาเงินเลี้ยงตนเอง และครอบครัว หรือประกอบอาชีพด้วยความขยันขันแข็ง

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ รู้จักประหยัดอดออม ซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหายให้ใช้ได้ อีก สิ่งไหนพอใช้ได้ก็ใช้ต่อ ๆ ไป

(๓) กัลยาณมิตรตา ถึงเพื่อนฝูงเป็นคนดีงาม คือ รู้จักเลือกคบ สماعคมกับคนอื่น ๆ เลือกเฉพาะคนดีมีศีลธรรม เว้นคนชั่วไม่เกลือกกลั้วผูกพันด้วย

(๔) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามสมควรกำลังทรัพย์ที่หามาได้ คือ ไม่สุรุ่ย สุร่ายนักรุ่มเฟิมเพ้อเจ้อเกินไป ธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ ท่านย่อความคาถาไว้ว่า อุ อา กา สะ เป็นหัวใจเศรษฐีใครประพฤติปฏิบัติตาม ย่อมมีทางร่ำรวยมั่งมีโภคทรัพย์มาก

๒) สัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ในภพหน้า หมายถึงเอาวิบากกรรมที่มนุษย์ทำไว้ในชาตินี้จะส่งผลให้ในชาติภพหน้า ตามที่เราเชื่อว่า ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดีทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว และ

คนทว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้นสำหรับธรรม คือ จะทำให้ได้รับผลในภพหน้านั้น ท่านจำแนกไว้ มี ๔ อย่างคือ

- (๑) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
- (๒) ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล
- (๓) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน
- (๔) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา

๓) ปรมัตถะ คือประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม คือ พระนิพพาน หมายเอาความดับกิเลสมีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น จะทำให้ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายอีกต่อไป ซึ่งเป็นบรมสุข ไม่มีทุกข์เจือปน และท่านให้ปฏิบัติตามทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ประกอบด้วยมรรคทางสายเอก ๘ ทาง และไม่ข้องแวะในส่วนหนัก ๒ คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค จึงจะพบปรมัตถะประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม คือ พระนิพพาน ในที่สุด (พ. พันธุเสนา และธวัช เพ็องประภัสสร, ๒๕๕๒, หน้า ๘๕ - ๘๗)

การรู้จักประโยชน์ตน ๑ ประโยชน์ผู้อื่น ๑ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ๑ ก็เป็นหนึ่งในแนวทางการดำเนินชีวิตที่อนุเคราะห์เข้าใจ หลักธรรมว่าด้วยอัตถจริยา ในพระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ (อภิ.ป. ๗๙/๑๓๔/๓๗๙) ยังแสดงบุคคลปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์คนอื่น ๑ ปฏิบัติเพื่อประโยชน์คนอื่น ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ๑ ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนด้วย เพื่อประโยชน์ผู้อื่นด้วย ๑ ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์คนอื่น ๑

๑. อัตตประโยชน์ประโยชน์ที่มีจุดมุ่งหมายสำหรับตนเอง ประกอบด้วย

๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือที่ภูธธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ที่ได้รับในปัจจุบัน

๒) ประโยชน์เบื้องหน้า หรือ สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ที่สูงขึ้นไปอีก ความ

เจริญรุ่งเรืองในอนาคต

๓) ประโยชน์สูงสุดหรือปรมัตถะ หมายถึง ประโยชน์ขั้นสูงสุด

๒. ปรีตลประโยชน์คือ ประโยชน์ต่อผู้อื่น

ปรีตลประโยชน์ เป็นประโยชน์ที่มีในทุกคน และพึงกระทำโดยถือเอาบทบาททางสังคมนั้นก็ร่วมถึงประโยชน์ต่อครอบครัว และประโยชน์ต่อสังคมที่คนมนุษย์เราจำเป็นต้องประกอบโดยหน้าที่ความรับผิดชอบทางสังคม เช่น เป็นบิดามารดาก็มีหน้าที่ต้องทำประโยชน์แก่บุตรธิดา เป็นต้น แม้การทำประโยชน์ประเภทนี้จะไม่มียกเว้นโดยสัญชาตญาณความเกี่ยวข้องกันในสังคมนั้นก็พึงกระทำต่อกันและกันโดยหลีกเลี่ยงเสียมิได้เป็นการทำประโยชน์อันติดตามาโดยถูกกำหนดตามสถานะ บทบาท และหน้าที่ การงานทางด้านสังคม

๓. อุภยัตถประโยชน์จุดหมายร่วมกันหรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ถ้อยคำอันเจริญด้วยประโยชน์ (ที.ปา.อ. ๑๖/๑๗๑) ก็ชื่อว่าเป็นการแนวทางเพื่อการดำเนินไปเพื่อประโยชน์ซึ่งก็สงเคราะห์เข้าในแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักอรรถจริยาอีกประการหนึ่ง ซึ่งก็ปรากฏในอรรถกถาว่าด้วยประพจน์ สิ่งที่เป็ประโยชน์ คือด้วยถ้อยคำอันเจริญด้วยประโยชน์ เพราะบุคคลบางพวกไม่หวังทาน ไม่หวังคำพูดน่ารัก ย่อมหวังถ้อยคำเป็นประโยชน์ ให้เกิดความเจริญแก่ตนเท่านั้น สงเคราะห์บุคคลเห็นปานนี้ด้วยการ ประพจน์สิ่งที่เป็ประโยชน์อย่างนี้ว่า ท่านควรทำสิ่งนี้ ท่านไม่ควรทำสิ่งนี้ ควรคบบุคคลเห็นปานนี้ ไม่ควรคบบุคคลเห็นปานนี้

สรุปได้ว่าการประพจน์ให้เป็นประโยชน์หรือการทำประโยชน์เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้อื่นนั้นทำได้โดย ทางกาย ๑ คือ ช่วยหรือ แบ่งเบาภาระ ตลอดถึงทำตนให้ผู้อื่นได้อาศัยในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเกื้อกูลแก่กันและกันของคนในสังคม หน่วยงาน เป็นต้น อีกทางคือ ทางวาจา ๑ คือ ประพจน์ประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยการใช้วาจาเป็นเครื่องปราศรัย ผูกใจคนในสังคม มีการพูดเพื่อสมานฉันท์ ผู้ให้กำลังใจ พูดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นต้น จึงชื่อว่าได้สร้างประโยชน์เพื่อความเกื้อกูลแก่ผู้อื่น และสามารถจัดได้เป็น ๓ ประการ ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเอง การบำเพ็ญต่อบุคคลอื่น มีครอบครัว และคนในสังคม เป็นต้น และการบำเพ็ญประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั่นเอง

๔. สมานัตตตา

สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all circumstances (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๔๖, หน้า ๑๘๕) เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงการวางตนเสมอโดยธรรมซึ่งจะได้รวบรวมรายชื่อที่เกี่ยวข้องปรากฏแล้วในตำราทางพระพุทธศาสนาเถรวาส กล่าวว่ สมานัตตตา คือความเป็นผู้มีสุขมีทุกข์เสมอกัน จริยอยู่บุคคลบางคน ย่อมไม่หวังสังคหวัตถุมีทานเป็นต้น แม้แต่อย่างหนึ่ง หากหวังความสุขร่วมทุกข์อย่างนี้ คือนั่งบนอาสนะเดียวกัน นอนบนเตียงเดียวกันบริโภค ร่วมกัน ถ้าเขาเป็นคฤหัสถ์ย่อมเสมอกันโดยชาติ บรรพชิตย่อมเสมอกันโดยศีล ความวางตนสม่ำเสมอนี้ควรทำแก่บุคคลนั้น ความวางตนสม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้ ย่อมยึดเหนี่ยวโลกไว้ได้ เหมือนสลัก (ที่หัวเพลลา) ย่อมยึดรถที่แล่นไปอยู่ คือ ย่อมยึดยาน (คือรถ) ไว้ได้ฉะนั้น ถ้ามารดาไม่พึงทำการสงเคราะห์เหล่านั้นแก่บุตรไซ้ ท่านก็ไม่พึงได้รับความนับถือ หรือบูชา เพราะบุตรเป็นเหตุ ย่อมพิจารณาเห็นโดยชอบ ย่อมเป็นผู้ควรสรรเสริญ (อง.จตุกก.อ. ๓๕/๓๒)

อรรถกถาลักขณสูตร ได้แสดงลักษณะของสมานัตตตา ไว้มีนัย ดังนี้ว่า

“สมานัตตตตาย คือ ด้วยความเป็นผู้มีสุขและทุกข์เสมอกัน จริยอยู่บุคคลบางพวกไม่หวัง แม้แต่อย่างเดียวในทานเป็นต้น หวังความเป็นผู้มีสุขและทุกข์เสมอกัน

อย่างนี้ว่า นั่งที่นั่งเดียวกัน นอนที่นอนเดียวกัน บริโภคร่วมกันในบุคคล เหล่านี้ บุคคลเลวโดยชาติ ยังด้วยโศคะ เป็นผู้สงเคราะห์ยาก เพราะไม่อาจทำการบริโภคร่วมกับบุคคลนั้นได้ เมื่อไม่ทำอย่างนั้น เขาก็โกรธ ผู้ที่ เลวโดยโศคะ แม้ยังด้วยชาติก็เป็นผู้สงเคราะห์ยาก เพราะเขาไม่ปรารถนา บริโภคร่วมกับผู้ที่สมบูรณ์ด้วยโศคะด้วยถือว่าเราเป็นคนมีชาติ เมื่อ เขาทำยอมโกรธ แต่ผู้ที่เลวแม้โดยทั้งสองอย่างเป็นผู้สงเคราะห์ง่าย เพราะ เขาไม่ปรารถนาบริโภคร่วมกับคนนอกนี้ เมื่อไม่กระทำ ก็ไม่โกรธ แม้คน เช่น กับด้วยบุคคลทั้งสองก็เป็นผู้สงเคราะห์ง่าย บรรดาภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีลเป็นผู้สงเคราะห์ยาก เพราะไม่อาจทำการบริโภคร่วมกับเขาได้ เมื่อไม่ทำอย่างนั้นยอมโกรธ ภิกษุผู้มีศีลเป็นผู้สงเคราะห์ง่าย เพราะผู้มีศีล เมื่อเขาทำบ้าง เมื่อเขาไม่ทำบ้าง ก็ไม่โกรธ ย่อมไม่เห็นคนอื่นแม้ทำการ บริโภคร่วมกับตนด้วยจิตลามกแม้การบริโภคร่วมกับผู้มีศีลก็ทำได้ง่าย เพราะฉะนั้นสงเคราะห์บุคคลเห็นปานนี้ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอด้วยประการฉะนี้” (ที.ปา. อ. ๑๖/๑๗๑)

สรุปได้ว่าสมานัตตตา หมายถึง การวางตนในสังคมได้อย่างมีความเสมอภาคกับผู้อื่นเข้ากับคนอื่นได้มีความเสมอต้นเสมอปลาย กล่าวโดยนัยได้ว่าเป็นข้อธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติตามเป็นผู้มีการปรับปรุงตัวจนสามารถเป็นผู้เข้าหา สมาคม คบค้ากับผู้อื่นได้อย่างสนิทใจ ปรับตัวเข้ากับคนได้ทุกระดับชั้น เพราะความที่เป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมไม่เห็นแก่ตัว ไม่ถือตัวถือตน ไม่มากด้วยทิฐฐิ อันเป็นเหตุกันให้ไม่สามารถจะอยู่ร่วมหรือปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ๆ ได้ในสังคม

การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Treatment) ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี (Good Corporate Governance) ไม่ถือว่าองค์กรตนเป็นใหญ่ เอาใจใส่ในสุขทุกข์ของผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ และร่วมแก้ไขโดยไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วม (Participation) ขององค์กรในการดูแลสังคมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การดูแลสิทธิประโยชน์ของผู้ถือหุ้นรายใหญ่รายย่อยอย่างเสมอภาค การบริการลูกค้าอย่างเสมอต้นเสมอปลายโดยไม่เลือกกว่าเป็นรายใหญ่หรือรายย่อย การทำหน้าที่ในการเสียภาษีอากรให้รัฐอย่างตรงไปตรงมา เปรียบได้กับ สมานัตตตา ตัวแบบสังคหวัตถุ ๔ นี้ พิสูจน์ให้เห็นว่า สามารถนำมาอธิบายและพัฒนาเป็นวิธีการในการดำเนินกิจกรรมซีเอสอาร์ขององค์กร โดยไม่ได้มีความลำสมยเลยแม้แต่น้อย (สถาบันไทยพัฒนา, ๒๕๕๖)

การมีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถเข้าหากันได้ง่าย คบหากันได้อย่างสบายใจ ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ทะนงตัว ไม่เอาเปรียบคนอื่น อันก่อให้เกิดความสามัคคี และประโยชน์สุขร่วมกัน (บุษราคัม จำปา, ๒๕๕๐, หน้า ๑๔๐) เป็นอีกบทสรุปหนึ่งที่แสดงถึงสมานัตตธรรม ซึ่งบุคคลในสังคมพึงตระหนักถึงความสำคัญของการวางตนให้เสมอต้นเสมอปลายไม่ว่าจะเป็นชนระดับใดตำแหน่งไหนการวางตนให้

เสมอต้นเสมอปลายนั้นย่อมแสดงออกถึงภาวะแห่งความเป็นผู้ไม่ลืมนั่น และสร้างความน่าเคารพนับถือให้เกิดขึ้นแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามสมานัตตธรรมนั่นเอง

สรุปว่า ความรู้เรื่องสังคหวัตถุธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในปัจจุบันพอได้แนวทางแห่งหลักธรรมว่าด้วยสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่อง ๔ อย่างดังต่อไปนี้

๑) ทาน การให้ แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ๑) การให้ทางจิตใจ ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่สัตว์และบุคคล การให้อภัยมีเตตวจิตแก่สัตว์และบุคคล การเสียสละความสบายส่วนตัว การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ๒) การให้วัตถุสิ่งของ มีข้าว น้ำ เป็นต้น และบุคคลผู้ให้ทานควรมีความรู้สึกลึ้นดีก่อนจะให้ ขณะที่ให้ และหลังให้ทานแล้ว

๒) ปิยวาจา คือวาจาเมื่อกล่าวออกมาจากปากแล้วเป็นที่รักที่พอใจ พอใจ แก่ผู้ฟัง แบ่งได้เป็น ๗ ลักษณะ คือ วาจาเป็นที่รัก ๑ วาจาพูดเต็มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ ๑ กล่าววาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวาน ๑ กล่าววาจาสมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ๑ กล่าวคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล ๑ กล่าวอ่อนน้อมถ่อมตนไม่ยกตนข่มท่าน ๑ กล่าววาจาที่เป็นคำสัจ

๓) อัตถจริยา คือ การประพฤติ ประโยชน์ โดยมีหลักอยู่ ๓ ข้อ คือ (๑) การทำประโยชน์แก่ตน เช่นการตั้งใจเล่าเรียนศึกษา การหาความรู้เพิ่มเติม การประกอบอาชีพสุจริต (๒) การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เช่น ให้การเลี้ยงดูบิดามารดาอนุเคราะห์บุตร ภรรยา สามี ขวนขวายช่วยเหลือกิจการสาธารณะ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ มีการสร้างที่พักริมทาง ขุดบ่อน้ำ เป็นต้น (๓) การทำประโยชน์สูงสุด เช่น ตั้งตนในความดี การปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน มีการรักษาศีล เจริญจิตภาวนา เป็นต้น

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ สามารถสรุปได้เป็น ๖ ลักษณะ คือ (๑) วางตนเสมอต้นเสมอปลาย (๒) ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย (๓) ร่วมสุขร่วมทุกข์กับครอบครัว และผู้ร่วมงาน (๔) วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อม (๕) เป็นคนไม่ถือตัว (๖) เข้ากับคนได้ทุกเพศ ทุกวัย

ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๔ นี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมของชนทั่วไปหรือแม้แต่สังคมของผู้สูงอายุ ที่จะได้นำไปเป็นแนวทางการศึกษาต่อไป

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ) (๒๕๕๔, หน้า ๒๓๖) ได้ทำการวิจัย “เรื่องศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การให้จัดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่น ๆ ที่จะตามมา เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยัง ทรงสร้างบารมีนั้น พระองค์ได้ทรงอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง และในที่สุดพระองค์ก็ทรงบรรลุความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิต รูปแบบของการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ ๑) เขต

สมบัติ บุญเขตถึงพร้อม ๒) ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม ๓) จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม ลักษณะของการให้ ก็จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้มีเจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย และมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ของชาวพุทธในทางพระพุทธศาสนาสู่จิตใจคน ทำให้คนในสังคมมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยัง สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม ไทย นอกจากนี้ นี้พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคล และ สังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาเองก็ สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนท้องถิ่นนั้น ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้

ชาวพุทธในสังคมไทย ปัจจุบัน ยังมีความเข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า การให้ทานนั้นเป็นเพียงการถวายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่พระสงฆ์ หรือให้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่คนอื่น และชอบถวายทานโดยการเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งถือว่าเป็นการให้ที่ไม่ถูกต้องตามหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนา นั้น การให้ทานที่ประเสริฐและควรยกย่อง คือ การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ส่วนรวม เพราะถือว่าเป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ ดังเช่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมพันธัญญ์ก็ต้องอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นขั้นต้น ก่อนจะบำเพ็ญบารมีขั้นสูงต่อไป ดังนั้น ถ้าชาวพุทธในสังคมไทยได้ศึกษาเรื่องการให้ทานในพระไตรปิฎก และทำความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องของการให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ชาวพุทธนั้นเข้าใจเรื่องการให้ทาน เห็นความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งถือว่าเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ และความโลภภายในจิตใจของตนให้หมดไปเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำตนไปสู่การบำเพ็ญทานขั้นสูงสุดได้ในที่สุด

พระมหาดวงค์ กตปุณฺโณ (หล้าทองอินทร์) (๒๕๕๑, หน้า ๙๓) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่าจุดประสงค์การให้ทานในปัจจุบันของชาวพุทธตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น เหมือนกันกับสมัยพุทธกาล คือ ให้ทานเพื่อบูชาคุณ ให้แก่ผู้ที่มีอุปการะคุณแก่ตน ให้แก่คนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตน ให้เพื่ออนุเคราะห์ และ ให้เพื่อตัดความตระหนี่ แต่ที่แตกต่าง คือ มีบางส่วนให้ทานยังมุ่งผลประโยชน์ตอบแทนลักษณะของการให้ทานในสมัยพุทธกาลเหมือนกันกับปัจจุบัน คือ วัตถุทานที่ให้ ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะ เกสัช และทานวัตถุ ๑๐ ประการ วิธีการให้มีลักษณะดังนี้ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยเคารพอ่อนน้อม ให้ทานตามกาล ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น ถวายเป็นสังฆทาน ถวายเป็นบุคลิกทาน ให้ของที่ไม่เป็นเดน ถวายไทยธรรมด้วยมือตนเอง มีความตั้งใจก่อนที่จะทำทาน

ทำจิตให้เป็นกุศล เชื่อว่าการทำบุญให้ทานทำให้มีความสุข ความอึดใจในปัจจุบัน แสวงหาไทยธรรม สิ่งของที่ควรให้ทาน ไทยธรรมเป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม ให้ของที่สะอาด ให้ของที่ประณีต เลือกรูปที่ให้ ให้เป็นนิตย กาลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วก็ดีใจ ประเภทของการให้ทานมี ๒ ชนิดเหมือนกัน คือ ๑) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีให้ข้าว น้ำ ยารักษาโรค ๒) ธรรมทาน คือ การให้ธรรมเป็นทาน ได้แก่การแนะนำสั่งสอนอบรมให้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตรูปแบบและวิธีปฏิบัติในการให้ทานของชาวพุทธตำบลเมืองเก่า คือการทำตามคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และทำตาม วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านโบราณที่ได้ปฏิบัติ สืบทอดเป็นมรดกต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ อีตลีสอง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่มีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาล ที่ชาวอีสานได้ยึดถือเป็นแบบแผน ในการทำบุญให้ทาน ที่นิยมปฏิบัติประจำมีดังนี้ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญเข้าจี บุญสงกรานต์ บุญบังไฟ บุญชำระ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก ส่วนบุญพระเวส บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน เป็นรูปแบบการทำบุญตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในวัฒนธรรม พื้นบ้านชาวตำบลเมืองเก่าได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม

รัชนิพรรณ ทะแพงพันธ์ (๒๕๕๔, หน้า ๑๔๓) ทำการศึกษา “เรื่อง การศึกษาพฤติกรรม การใช้เวลาในมหาวิทยาลัย : กรณีศึกษานักศึกษาชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต ปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า

ระดับพฤติกรรมการใช้เวลาในมหาวิทยาลัย โดยรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ เมื่อ ($X = 3.37$) แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับจากมากไปน้อยได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำ หยาบ อยู่ในระดับ จริง ($X = 3.56 - 3.44$) ส่วนการพูดเพื่อเจ้อ มีพฤติกรรมการใช้เวลาอยู่ในระดับ ไม่แน่ใจ ($X = 3.02$) ดังนั้นค่าเฉลี่ยระดับพฤติกรรมการใช้เวลาในมหาวิทยาลัยด้านการพูดเท็จมี ค่าเฉลี่ยมาก

นักศึกษาผู้มีเพศ อายุ คณะที่เรียน คณะเฉลี่ยสะสม การนับถือศาสนา ที่แตกต่างกัน มี ผลต่อระดับพฤติกรรมการใช้เวลาในมหาวิทยาลัยที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขพฤติกรรมการใช้เวลาในมหาวิทยาลัย ด้านการพูดเท็จ (มุสาวาท) พยายามพูดแต่ความจริง ศึกษาธรรมะเพราะจะทำให้เกรงกลัวบาป ด้านการพูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) ไม่ยุให้ผู้อื่นทะเลาะกัน มีสติระลึกละอู่เสมอว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ด้านการพูดคำ หยาบ (ผรุสวาจา) ให้พูดจาสุภาพ คิดก่อนพูด แนะนำตักเตือนตัวเราอย่าพูดคำหยาบ ด้านการพูดเพื่อ เจ้อ (สัมผัปปลาปะ) พูดสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่พูดจาเหลวไหลไร้สาระหรือพูดมากเกินไป เอาเวลาไปทำ สิ่งที่มีประโยชน์ เป็นต้น ตามลำดับ

พระมหาศรีสุพรรณ อุตตทิโป (คานนท์) (๒๕๕๙, หน้า ๒๓๖) ได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่อง การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการ วิจัยพบว่า วาจาสุภาสิตนั้นมีความหลากหลายในหลายประเด็นตามกรอบที่ได้วางไว้เพื่อจะศึกษามี ๔

ประเด็น ได้แก่ การเมืองการปกครอง การสังคมสงเคราะห์ การศึกษา และการเผยแผ่ ซึ่งผลการวิจัยด้านการเมืองการปกครองทำให้ทราบว่าผู้ปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อยู่ใต้ปกครอง รู้จักพูด มีวาจาสัตย์ รู้จักทำความสงบใจ ไม่หลงไหลในอำนาจ ปกครองโดยอาศัยหลักธรรมมีจักรวตติธรรมเป็นต้น ด้านสังคมสงเคราะห์ทำให้ทราบว่านักสังคมสงเคราะห์ที่ดีต้องมีพรหมวิหารธรรมเป็นหลักใจ มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ สงเคราะห์ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผู้อื่นด้วยหลักสังคหัตถุธรรม ด้านการศึกษาทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาอาศัยหลักไตรสิกขาในการศึกษาเพื่อพัฒนาตนและสังคม โดยการพัฒนาดตนทำให้กายวาจาเรียบร้อย จิตใจเข้มแข็ง มีปัญญาในการดำรงชีวิต กระทั่งสามารถบรรลุพระอรหันต์ ส่วนการพัฒนาสังคมทำให้สังคมเกิดสันติสุข เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และด้านการเผยแผ่ทำให้ทราบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีต้องมีหลักธรรมกถึกตามพุทธวิธี จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและได้รับประสิทธิผลอย่างเต็มที่

ประโยชน์ที่เกิดจากการกล่าววาทจาสุภาษิต ทำให้ผู้ฟังมีการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรม ตามวาสนาบารมีของแต่ละบุคคล ซึ่งมีระดับที่แตกต่างกัน คือ ขึ้นขมยินดี เข้าถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต เป็นกัลยาณปุณฺชน บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามี เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นอุบาสิกอุบาสิกาในภพชาติต่อ ๆ ไป นอกจากนี้ ยังเกิดประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมในด้านอื่น ๆ อาทิ ด้านการเมืองการปกครอง ทำให้ผู้มีหน้าที่ปกครองเป็นคนซื่อสัตย์ยุติธรรม ไม่มีอคติ สังคมเกิดความสงบเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่เย็นเป็นสุข ด้านสังคมสงเคราะห์ทำให้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากขึ้นทั้งในระดับครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ด้านการศึกษาทำให้เกิดการพัฒนาตนเป็นคนมีความรู้อย่างแตกฉาน และด้านการเผยแผ่ทำให้พุทธศาสนิกชนและผู้ได้สดับเข้าใจในคำสั่งสอนและเป็นผู้มีสัมมาทิฐิมากขึ้น

วาทจาสุภาษิตนี้ คนที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ในการปกครองใช้เป็นแนวทางในการปกครองทุกระดับชั้นตั้งแต่ครอบครัว องค์กร สังคม จนถึงระดับประเทศ ในการสังคมสงเคราะห์ใช้เป็นหลักธรรมของผู้สงเคราะห์และหลักการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ในการศึกษาใช้เป็นแนวทางพัฒนาตนเองและสังคม ส่วนในการเผยแผ่ใช้เป็นวิธีการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังนำไปใช้ในด้านอื่น ๆ อีกมากมาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศชาติให้เกิดความสงบร่มเย็นเป็นเอกภาพ

ดังนั้น วาทจาสุภาษิตจึงมีคุณค่าในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง ผู้ที่ศึกษาวาทจาสุภาษิตอย่างถ่องแท้และปฏิบัติตามวาทจาสุภาษิตอย่างไม่หวั่นไหวก็จะเกิดเป็นมงคลชีวิตและเป็นมาตรฐานของสังคมสืบไป

กัลยา โชติธาดา (๒๕๕๔, หน้า ๑๐๕) ได้ทำการศึกษา “เรื่อง การปฏิบัติตามสังคหัตถุกับการประสานงานของบุคลากร สำนักงานพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามสังคหัตถุของบุคลากรสำนักงานพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทน

ราษฎร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านปียวาจา ($\mu = ๓.๙๗$) ด้านอัตถจริยา ($\mu = ๓.๘๕$) ด้านทาน ($\mu = ๓.๘๑$) และ ด้านสมานัตตา ($\mu = ๓.๗๙$) ระดับการประสานงานของบุคลากรสำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๖๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านความร่วมมือ ($\mu = ๓.๙๗$) ด้านความสอดคล้อง ($\mu = ๓.๕๘$) และด้านระบบการสื่อสาร ($\mu = ๓.๕๓$) ส่วนด้านผู้ประสาน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๔๑$) ผลการวิเคราะห์แบบสัมพัทธ์การปฏิบัติตามสังคหวัตถุกับการประสานงานของบุคลากรสำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร คือ ด้านสังคหวัตถุ ส่วนใหญ่เห็นว่าความสนิทสนมส่วนตัว หรือความรู้จักมักคุ้นกันทำให้การรับบริการเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น

พระสมุห์สัมฤทธิ์ ตีสถานุตตโร (ตีสตา) (๒๕๔๙, หน้า ๑๘๙) ศึกษาวิจัย “เรื่อง การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี” จากการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง ๔ ด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการใช้หลักทาน ด้านการใช้หลักปียวาจา ด้านการใช้หลักอัตถจริยา และ ด้านการใช้หลักสมานัตตา

ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน และประสบการณ์การสอน พบว่า หัวหน้าฝ่ายทางการศึกษา และครูผู้สอนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันในการบริหารงานบุคคลด้านทาน ด้านปียวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตา

แนวการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา

ด้านทาน ผู้บริหารขาดการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น ควรจัดสรรงบประมาณและสวัสดิการอย่างเพียงพอ และให้การสนับสนุนงานกิจกรรมในการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกคน

ด้านปียวาจา ผู้บริหารแสดงวิสัยทัศน์ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาน้อยและพูดจาในที่ประชุมไม่สุภาพ ดังนั้น ผู้บริหารควรปรับวิสัยทัศน์ให้กว้างไกลเปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม

ด้านอัตถจริยา การสงเคราะห์ผู้ใต้บังคับบัญชาและญาติเข้า และไม่ยุติธรรม ผู้บริหารต้องประพฤติตนเป็นกลางมีการสงเคราะห์ผู้ใต้บังคับบัญชาและญาติอย่างจริงใจเท่าเทียมกัน

ด้านสมานัตตตา ผู้บริหารมีภาวะผู้นำน้อยและยังวางตนไม่เป็นกลางพอ และมีการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบวินัยยังไม่เคร่งคัดพอ ผู้บริหารต้องบริหารงานบุคคลทุกระดับอย่างสม่ำเสมอเท่าเทียมกันและผู้บริหารต้องสร้างภาวะผู้นำอย่างเสมอต้นเสมอปลายต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

มณูญ คันธประภา (๒๕๕๓, หน้า ๑๕๒) ศึกษาวิจัย “เรื่อง ทศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต (ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร)” ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร นักศึกษาทั้งหมด ๕ คณะ จำนวน ๔๒๒ คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การหาค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย (X) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตของ นักศึกษา เรียงจากลำดับมากที่สุดไปหาลำดับน้อย ที่สุด ดังนี้คือ ลำดับที่ ๑ ด้านประเพณีและ วัฒนธรรมไทย $x = ๓.๖๗$ ลำดับที่ ๒ ด้านนิพพาน $x = ๓.๖๗$ ลำดับที่ ๓ ด้านไตรลักษณ์ $x = ๓.๔๙$ ลำดับที่ ๔ ด้านกฎแห่งกรรม $x = ๓.๔๒$ ลำดับที่ ๕ ด้านบุญกิริยาวัตถุ $x = ๓.๓๔$ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านไตรสิกขา $x = ๓.๒๐$ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ ในการดำเนินชีวิตของนักศึกษาทั้งเพศชายและ เพศหญิงนำหลักธรรมด้านประเพณีและวัฒนธรรมไทยไปใช้ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านนิพพาน และน้อยที่สุด คือด้านไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉลี่ยเห็นด้วยกับเรื่องการเห็นคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ในการ นับถือพระพุทธศาสนา เห็นด้วยกับกฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาสอนให้มองโลกตามความเป็นจริง นิพพานเป็น ภาวะที่ปราศจากกิเลสและเครื่องเศร้าหมอง นรก-สวรรค์ เป็นเรื่องที่มีอยู่จริงในพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนา เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ควรช่วยกันบำรุงส่งเสริมและรักษาไว้

ฤทัยรัตน์ วรกิจใจดม (๒๕๕๑, หน้า ๑๒๒) ศึกษาวิจัย “เรื่อง พุทธศาสนากับการมีชีวิตที่ยืนยาว” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเริ่มตั้งแต่หลักปฏิบัติพื้นฐานของศาสนาพุทธอย่างหลักของศีล ๕ และพัฒนาขึ้นมาเป็นหลักของอิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ รวมถึงการปฏิบัติสมาธิ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างสงบสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากหลักธรรมและหลักปฏิบัติดังกล่าว ยังมีปัจจัยเกื้อหนุนที่มีส่วนช่วยส่งเสริมการมีอายุยืนยาวอีกด้วย เช่น สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ทศนคติที่ดี และการใช้ชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง เป็นต้น ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพกายและใจที่ดี

ดังนั้น เมื่อบุคคลมีการใช้ชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม และมีการนำหลักธรรมและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อตนเองและผู้อื่น ผู้สูงอายุส่วนมากจะดำเนินชีวิตของตนโดยใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนิน

ชีวิต และยังมีปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น ทั้งความเป็นอยู่ อาหารการกิน การดูแลรักษาสุขภาพ การออกกำลังกาย การหลีกเลี่ยงซึ่งสิ่งที่เป็นโทษแก่ร่างกาย การทำจิตใจให้แจ่มใสเบิกบาน มองโลกในแง่ดี ไม่เครียด ไม่คิดมาก ปฏิบัติสมาธิเพื่อให้จิตเกิดความสงบ ให้มีสมาธิ มีสติไม่มีความประมาท จิตที่สงบก็จะไม่ทำให้คิดฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก การที่เราเป็นคนที่มีจิตใจเบิกบาน ไม่เครียดไม่คิดมาก ให้จิตใจชุ่มฉ่ำก็ส่งผลให้ร่างกาย มีความแข็งแรง มีพลังกำลังได้ ตรงกันข้ามกับบุคคลที่ไม่มีกำลังใจ จิตใจหดหู่ท้อแท้ ร่างกายก็พาลทรุดโทรมไปด้วย ทำให้อายุสั้นลงได้ และถ้าเรามีจิตใจที่เข้มแข็งเราก็จะสามารถเผชิญกับความเป็นจริงของชีวิต ยอมรับกับสภาวะที่เป็นอยู่ได้ คลายจากความยึดมั่นถือมั่น เท่านั้นก็จะมีความสุขสบายใจได้

การใช้หลักธรรมมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต พัฒนาตนให้บริบูรณ์ ทั้งศีล สมาธิและ ปัญญาจะส่งผลให้เรานั้นมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น มีชีวิตที่ดี มีประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย และหลักธรรมอื่น ๆ ที่สำคัญที่ช่วยส่งเสริมการมีอายุยืนยาวอีกนั่นคือ พรหมวิหาร ๔ และอิทธิบาท ๔ การมีเป้าหมายในชีวิตทำให้เรามีกำลังใจไม่ย่อท้อในการมีชีวิตอยู่ และการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมให้เป็นไปด้วยดี ก็ต้องใช้หลักพรหมวิหาร นั่นคือมีความเมตตา กรุณา ต่อคนอื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่เอารอด เอาเปรียบเบียดเบียนกัน สังคมก็จะสงบสุขส่งผลให้อยากจะมีชีวิตอยู่ต่อไป เพราะว่าสังคมที่สงบสุขทำให้เรานั้นมีความสุขไปด้วย

โสภิตา จิระพงศ์ (๒๕๕๓, หน้า ๒๒๓) ได้ศึกษาวิจัย “เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตเชิงพุทธของผู้นำในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า หลักการดำเนินชีวิตของผู้นำเชิงพุทธ ต้องเริ่มจากการเป็นคนดีที่ถึง พร้อมทั้ง ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง คือ นาดรณธรรม ฆราวาสธรรม สัปปุริสธรรม ๗ พรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม การประพฤติตนเป็นผู้นำที่ดี โดยมี วิสัยทัศน์ กัลยาณมิตร และการบริหารปกครองที่ดี ด้วยหลักธรรมคือ อปปริยานิยธรรม อิทธิบาท ๔ อคติ ๔ และพละ ๔ สำหรับหลักการของอริยสัจ ๔ และโยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมสำหรับความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต อันส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจของ ผู้นำการศึกษาการดำเนินชีวิตของผู้นำในสังคมไทย ๑๕ ท่าน พบว่า การดำเนินชีวิตของท่าน เริ่มจากการพัฒนาตนเป็นคนเก่ง มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม โดยอาศัยกัลยาณมิตรและ โยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จ มีคุณสมบัติของการครองตน ครองคน ครองงาน และครองใจ อันเป็นมาตรฐานของการเป็นผู้นำที่ดี การวิเคราะห์การดำเนินชีวิตเชิงพุทธ เพื่อนำไปสู่การเป็นแบบอย่างที่ดี พบว่า ผู้นำที่ดี ประกอบด้วย การเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและการบริหาร พร้อมด้วยความรู้ ความสามารถเพื่อนำพาองค์กรและพัฒนาบุคลากรให้เจริญก้าวหน้าทั้งวัตถุและจิตใจ และการสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม ทั้งนี้ตนเองมีความสุขในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม

พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา (๒๕๕๒, หน้า ๑๒๖) ทำการวิจัย “เรื่อง การศึกษาและการพัฒนาการทำงานร่วมกันของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยยึดหลักสังคหวัตถุ ๔” ผลการวิจัยพบว่า การทำงานร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ การทำงานร่วมกันโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่าด้านการวางตนเสมอต้นเสมอปลายเป็นพฤติกรรม ที่มีค่าเฉลี่ยสูงและมีรายละเอียด ดังนี้ คือ

๑. ด้านการให้ทาน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือข้าพเจ้าจะไม่ให้ความร่วมมือในการทำงานกับ คนที่ข้าพเจ้าไม่ชอบเป็นการส่วนตัวรองลงมาคือถ้าเพื่อนลืมนอุปกรณ์การเรียนบางอย่างไว้ที่บ้าน ข้าพเจ้ายินดีจะ ให้เพื่อนยืม ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือข้าพเจ้าไม่พอใจที่ผู้อื่นได้รับสิ่งดี ๆ มากกว่าข้าพเจ้า

๒. ด้านการกล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือข้าพเจ้าเห็นคุณค่าของ คำชม ของเพื่อน ๆ รองลงมาคือ ข้าพเจ้ากล่าวคำขอโทษเมื่อรู้ว่าตนทำผิด ส่วนข้อ ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือข้อเสนอของ ข้าพเจ้าต้องสำคัญกว่าคนอื่น

๓. ด้านการประพฤติดนเป็นประโยชน์ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือข้าพเจ้าอาสาทำงานที่ตน ทำ ได้รองลงมาคือข้าพเจ้ารับทำงานที่เป็นงานกลุ่ม ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือเมื่อครูถามหา ตัวแทนในกลุ่ม ข้าพเจ้าจะเป็นคนแรกที่ยกมือ

๔. ด้านการวางตนเสมอต้นเสมอปลายข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้าพเจ้ารับฟังความคิดเห็น ของเพื่อน ๆ และ ข้าพเจ้าเข้ากับคนอื่นได้ดี รองลงมาคือ เมื่อข้าพเจ้าพบเพื่อน ๆ ข้าพเจ้ายืม ให้เพื่อน ๆ มีส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือข้าพเจ้าทนไม่ได้ที่ต้องอยู่กับสังคมที่มีกฎระเบียบขัดกับ ความเคยชินของข้าพเจ้า

พัชรินทร์ ศรีสุวพันธุ์ (๒๕๕๑, หน้า ๑๓๐) ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยบางประการกับการปฏิบัติตาม หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า จำนวน นักเรียน ทั้งสิ้น ๘๕๒ คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอนเครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยคือ แบบ สอบถถามวัดการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านทาน ด้าน ปิยวาจา ด้านอรรถจริยา และด้าน สมานัตตตา สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การควบคุมตนเอง และ บุคลิกภาพแบบแสดงตัว ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบตัวแปรตามหลายตัว (Multivariate Multiple Regression Analysis : MMR) ประกอบด้วยกลุ่มตัวแปรอิสระได้แก่ สัมพันธ ภาพระหว่าง บุคคล การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยการควบคุมตนเอง และบุคลิกภาพแบบแสดง ตัว กับการปฏิบัติตาม หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอรรถจริยา และด้านสมา นัตตตา มีค่าวิลด์แลมดา เท่ากับ .๕๑๐ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๑ เมื่อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ.๐๑ ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์

ถดถอยพหุคูณแบบตัวแปรตามตัวเดียว (Univariate Multiple) ด้าน ปียวจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา มีค่า .๕๔๔, .๕๙๑, .๖๒๖, และ .๔๔๓ ตามลำดับ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าความแปรปรวนร่วมกันในการอธิบาย การปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ แต่ละ ด้านเท่ากับ ๒๙.๖๐%, ๓๔.๙๐%, ๓๙.๒๐% และ ๑๙.๖๐% ตามลำดับ ค่าน้ำหนักความสำคัญสัมพัทธ์ของสัมพันธภาพระหว่างบุคคลส่งผลทางบวกต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านทาน ด้านปียวจาและ ด้านสมานัตตตาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ค่าน้ำหนักความสำคัญสัมพัทธ์ของบุคลิกภาพแบบแสดง ตัวส่งผลทางบวกต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านทาน ด้านปียวจาและด้านอัตถจริยาอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ แต่ส่งผลทางบวกต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านสมานัตตตาอย่าง ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติค่าน้ำหนักความสำคัญสัมพัทธ์ของการควบคุมตนเองส่งผลทางบวกต่อการปฏิบัติตาม หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านปียวจา และด้านสมานัตตตา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ แต่ส่งผลทางบวกต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้านทานและด้านอัตถจริยาอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติค่าน้ำหนักความสำคัญสัมพัทธ์ของการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยส่งผลทางลบต่อการ ปฏิบัติตามหลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ ด้านทาน ปียวจา อัตถจริยา และด้านสมานัตตตาอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

มณีนุช ไพโรติ (๒๕๕๒, หน้า ๑๓๑) ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัท พรอพเพอร์ตี้ แคร่ เซอร์วิสเชส (ประเทศไทย) จำกัด” ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สังคหวัตถุ ๔ กับความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานพบว่า ปัจจัยด้านสมานัตตตา มีความสัมพันธ์เชิงบวกใน ระดับสูงมาก และ ปัจจัยด้านอัตถจริยาและปียวจามีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ส่วนปัจจัยด้านทานมี ความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ผลการศึกษาแนวทางการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน พบว่า องค์กรควรเพิ่ม ด้านทาน ด้วยการอบรมเสริมสร้างค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กรให้กับพนักงาน ด้านปียวจา โดยปรับปรุงระบบการสื่อสารด้วยการรับฟังความคิดเห็นจาก พนักงานทุกระดับ ด้านอัตถจริยา องค์กรควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการทำงานและปรับปรุงระบบ การทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และ ด้านสมานัตตตาควรปฏิบัติต่อพนักงานด้วยความเสมอภาค และเปิด โอกาสให้พนักงานปฏิบัติงานเหมาะสมตามศักยภาพของตน

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ (๒๕๕๔, หน้า ๑๖๔) ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของ ฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมืองจังหวัด นครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนโดยจำแนกตาม ปัจจัยส่วนบุคคลแล้ว พบว่าบุคคลที่มีเพศและระดับการศึกษาต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ สำหรับ อายุและอาชีพ มีความพึงพอใจไม่แตกต่าง ปัญหาและ อุปสรรคในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการ

อำเภอเมือง จังหวัด นครสวรรค์ประชาชนที่มาขอรับบริการยังไม่เข้าใจในขั้นตอนและเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ขาด การประสานงาน สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ เจ้าหน้าที่พูดจาไม่ไพเราะ เจ้าหน้าที่ไม่กระตือรือร้นในการ ช่วยเหลือ ตลอดจนเจ้าหน้าที่เลือกปฏิบัติ ผลที่ได้คือประชาชนที่มาใช้บริการไม่เกิดความประทับใจแนวทางการปรับปรุงการให้บริการประชาชนของที่ว่ากรมอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์คือ เจ้าหน้าที่ควรพัฒนาด้านการบริการอย่างมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น ควรมีการอบรมด้านคุณธรรมโดยนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ ๔ อันได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา คือ โอบ อ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน และวางตัวเหมาะสม มาใช้ในการพัฒนาเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อมีความ ยึดหยุ่นในการให้บริการ รวมทั้งเน้นการบริการที่สามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการและส่งผลย้อนกลับไปยังผู้ให้บริการ โดยทำให้ประชาชนผู้รับบริการรู้สึกประทับใจในการให้บริการ

โสภิตา จิวะพงศ์ (๒๕๕, หน้า ๒๒๓) ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตเชิงพุทธของผู้นำในสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า หลักการดำเนินชีวิตของผู้นำเชิงพุทธ ต้องเริ่มจากการเป็นคนดีที่ถึง พร้อมทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง คือ นาคกรณธรรม ฆราวาสธรรม สปัจริยธรรม ๗ พรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม การประพฤติตนเป็นผู้นำที่ดี โดยมี วิสัยทัศน์ กัลยาณมิตร และการบริหารปกครองที่ดี ด้วยหลักธรรมคือ อปทานิยธรรม อิทธิบาท ๔ อคติ ๔ และพละ ๔ สำหรับหลักการของอริยสัง ๔ และ โยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมสำหรับความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต อันส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจของผู้นำ การศึกษาการดำเนินชีวิตของผู้นำในสังคมไทย ๑๕ ท่าน พบว่า การดำเนินชีวิตของท่าน เริ่มจากการพัฒนาตนเป็นคนเก่ง มีความรู้ความสามารถ และคุณธรรม โดยอาศัยกัลยาณมิตรและ โยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จ มีคุณสมบัติของการการครองตน ครองคน ครองงาน และครองใจ อันเป็นมาตรฐานของการเป็นผู้นำที่ดี

การวิเคราะห์การดำเนินชีวิตเชิงพุทธ เพื่อนำไปสู่การเป็นแบบอย่างที่ดี พบว่า ผู้นำที่ดีประกอบด้วย การเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและการบริหาร พร้อมด้วยความรู้ ความสามารถเพื่อนำพา องค์กรและพัฒนาบุคลากรให้เจริญก้าวหน้าทั้งวัตถุและจิตใจ และการสร้าง ประโยชน์สุขแก่สังคม ทั้งนี้ตนเอง มีความสุขในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม

ธราธร ดวงแก้ว และ หิรัญญา เดชอุดม (๒๕๕๐, หน้า ๙๗) ได้ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุใน ด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วย พฤติกรรมสุขภาพด้านการออกกำลังกาย พฤติกรรมสุขภาพด้านการ รับประทานอาหาร พฤติกรรมสุขภาพด้านการปฏิบัติตนในภาวะเจ็บป่วย พฤติกรรมสุขภาพด้าน การจัดการความเครียด เปรียบเทียบพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุ ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า จากข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้และความพอเพียงของรายได้ แหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่

แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ ตำบลโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐม จำนวน ๘๓ คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multiple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูล คือ ร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ใช้การทดสอบค่าที (t - test) ความแปรปรวนทางเดียว (One - way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การรับประทานอาหาร อยู่ในระดับดี (X = ๓.๓๒๗) การออกกำลังกาย อยู่ในระดับ ปานกลาง (X = ๒.๗๒๕) การจัดการความเครียด อยู่ในระดับ พอใช้ (X = ๒.๘๒๒) และการปฏิบัติตนใน ภาวะเจ็บป่วย อยู่ในระดับดี (X = ๓.๓๑๙) ผู้สูงอายุที่มีรายได้และความพอเพียงของรายได้ แหล่งที่มา ของรายได้ส่วนใหญ่ ระดับการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมสุขภาพแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .๐๕ ข้อเสนอแนะ ควรให้ห้องค้การบริหารส่วนตำบลหรือสถานีอนามัย จัดกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ อาทิ การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัยและสภาพความพร้อมของ ร่างกาย เช่น รำไม้พลอง รำไท้เก๊ก เปตอง และมีการพบปะสังสรรค์ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และความคิดเห็นระหว่างกัน

พระครูวิจิตรธรรมานนท์ (ฮงทอง) (๒๕๕๔, หน้า ๑๒๖) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักสัมมาอาชีวะของชุมชน เขตตำบลบก อำเภอนอนนาค จังหวัดศรีสะเกษ” กล่าวไว้ว่า หลักการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธศาสนา หลักการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธศาสนา คือ การประพฤดีและการปฏิบัติ ต่อชีวิตของตนตามหลักคำสอนที่มีในพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตจึงต้องเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ ของธรรมชาติด้วย คือ กฎของความเป็นจริงต่าง ๆ

หลักการดำเนินชีวิตในสังคมตาม หลักพุทธศาสนาจึงเป็น การควบคุมกายและจิตให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับสภาวะความจริงของ ธรรมชาติที่มีอยู่ เพราะเหตุว่า แต่ละส่วนของชีวิต หรือแต่ละส่วนในธรรมชาติทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งสิ้น กฎความจริงทั้งหลายในธรรมชาตินี้ มีความสัมพันธ์ ระหว่างกันอยู่แล้ว แต่มนุษย์เองต่างหากที่ไม่เข้าใจกฎของความจริงในข้อนี้

ฉะนั้นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธศาสนาจะต้องนำหลักธรรมมา ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่มีอยู่ของธรรมชาติ และมีการดำเนินชีวิต ไปใน ๒ ส่วนด้วยพร้อมกันคือ กายกับจิต และสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในชีวิตต่าง ๆ เช่น สังคมในครอบครัว คือ บิดา มารดา ฯลฯ และสังคมในระดับชุมชน คือ มิตร ครูอาจารย์ ฯลฯ ให้ สอดคล้องและสัมพันธ์กันกับหลักหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

สรุปจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ได้รวบรวมมามีผลสอดคล้องกันในเชิงบวก คือหลักธรรมเรื่อง สังคหวัตถุมีส่วน ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางสังคมลดปัญหาต่าง ๆ เช่นเป็นหลัก

ประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี อันเป็นธรรมหลักประจำใจอย่างประเสริฐ เป็นหลักที่นำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานและ และเป็นหลักธรรมในการครองตนไม่เลือกว่าจะเป็นเพศ วย ตำแหน่งงานใด ก็ล้วนส่งผลในทางที่ดี การศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ในครั้งนี้เชื่อว่าจะสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัยด้วยดี

๒.๕ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ว่าการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุด้านทาน เป็นอย่างไร การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุด้านปิยวาจา เป็นอย่างไร การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุด้านอถถจริยา เป็นอย่างไร และการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุด้านสมานัตตตา เป็นอย่างไร ซึ่งนำไปสู่การศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์และโจทย์การวิจัยครั้งนี้ในด้านต่าง ๆ ถึงการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยกำหนดให้ความแตกต่างของข้อมูลจำเพาะบุคคลของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นตัวแปรต้น และการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ทั้ง ๔ ด้าน คือด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอถถจริยา ด้านสมานัตตตา เป็นตัวแปรตาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของพระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา กล่าวถึงการพัฒนาการทำงานร่วมกันของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ นั้นเอง (พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา, ๒๕๕๒, หน้า ๑๒๖) และแนวคิดของ วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม ซึ่งกล่าวถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต (วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, ๒๕๔๒) ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

- เพศ
- อายุ
- ระดับการศึกษา
- อาชีพ
- รายได้

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔

- ด้านทาน
- ด้านปิยวาจา
- ด้านอัตถจริยา
- ด้านสมานัตตา

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรม
ผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” นี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (มานพ คณะโต, ๒๕๕๐, (เอกสารอรรถาธิบาย)) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ ค้นคว้าข้อมูลเพื่อให้ได้แนวทางที่น่าสามารถนำไปใช้ได้จริงและมีความน่าเชื่อถือที่สุด เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์จึงได้กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

- ๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๒ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
- ๓.๓ ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- ๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๗ วิธีการประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๘ การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำหรับการศึกษาครั้งนี้คือ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้ทำการเลือกและจัดกลุ่มของประชากรไว้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนากลุ่มย่อย ๓๔ คน และ กลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ๕ คน

๓.๑.๑ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนากลุ่มย่อย ๓๔ คน

ได้แก่ ผู้สูงอายุ ทั้งชายและหญิง ของชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จำนวน ๓๔๐ คน เลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาโดยพิจารณาจากขนาดของประชากรกลุ่มเป้าหมาย คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมดได้จำนวนทั้งสิ้น ๓๔ คน และใช้วิธีการเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample)

๓.๑.๒ กลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ๕ คน

ได้แก่ ผู้สูงอายุ ที่คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sample) โดยใช้การพิจารณาเลือกจากประชากร กลุ่มที่ ๑ หลังการสัมมนากลุ่มย่อยแล้ว โดยเลือกผู้ที่มีการให้ข้อมูลที่น่าสนใจและ

สามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็นตามแบบสัมภาษณ์และมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างน่าสนใจ

๓.๒ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย

๑) เพศ แบ่งเป็น

(๑) เพศชาย

(๒) เพศหญิง

๒) อายุ

๓) ระดับการศึกษา

๔) อาชีพ

๕) รายได้

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่การดำรงชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ประกอบด้วย

๑) ด้านทาน

๒) ด้านปิยวาจา

๓) ด้านอัตถจริยา

๔) ด้านสมานัตตา

๓.๓ ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

๓.๒.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับ ๙๒ เล่ม ปี ๒๕๒๕ เป็นสำคัญ

๓.๒.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ห้องเก็บวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง และกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร วัดโดนด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล โดยจะใช้ในการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) และในการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) แบบสัมภาษณ์นั้นแบ่งเป็น ๔ ตอน ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview)

แบบสัมภาษณ์มีลักษณะคำถามมีการวางแผน มีคำถามไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน และมีโครงสร้างแบบหลวม (Loosely Structure) ที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้าแบ่งเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด จำนวน ๕ ข้อ ได้แก่

- ๑) เพศ
- ๒) อายุ
- ๓) ระดับการศึกษา
- ๔) อาชีพ
- ๕) รายได้

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ลักษณะเป็นแบบปลายเปิดโดยมีคำถามนำเพื่อการตอบและบันทึกข้อมูลเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ จำนวน ๔ ข้อ จำแนกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านทาน จำนวน ๓ ข้อ
๒. ด้านปิยาวาจา จำนวน ๔ ข้อ
๓. ด้านอัตถจริยา จำนวน ๓ ข้อ
๔. ด้านสมานัตตา จำนวน ๓ ข้อ

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ชุมพร ลักษณะเป็นแบบปลายเปิด

๓.๓.๒ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

วัสดุอุปกรณ์ที่ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือการศึกษา ได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ใช้บันทึกข้อมูล ผู้วิจัยได้เตรียมแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าก่อน เพื่อบันทึกข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตามสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๒) เครื่องมือบันทึกเสียง เพื่อบันทึกการสนทนาระหว่างผู้วิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสะดวกต่อการจัดเก็บและนำมาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อเกิดความไม่ชัดเจนด้านเนื้อหา

๓) กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพกิจกรรมการมีส่วนร่วมในงานวิจัยและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย

๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือผู้วิจัยดำเนินการสร้างตามขั้นตอน ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การสร้างเครื่องมือ

๑) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา วารสาร บทความวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เหมาะสมและสอดคล้อง ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัย และกรอบแนวคิด นำมาเป็นพื้นฐานในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ มาเป็นกรอบในการนำมาใช้เป็นข้อมูลสร้างแบบสัมภาษณ์

๓) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัยตามกรอบแนวคิด โดยสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ปลายเปิด

๓.๕.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๑) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่สร้างเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อทำการตรวจสอบ แนะนำ ปรับปรุง ให้สมบูรณ์ ทั้งเนื้อหาสาระและการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา

๒) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่ได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เสนอขอให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ๓ ท่าน เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องให้ได้แบบสัมภาษณ์ที่ถูกต้องทั้งโครงสร้างและเนื้อหา ดังมีรายนามผู้เชี่ยวชาญดังต่อไปนี้

(๑) พระมหาบุญไทย ปุณณมโน (ดร.)

(๒) พระมหาวิโรจน์ คุตตวีโร (ดร.)

(๓) ผศ.(พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก

๓) ผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ให้ตรงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือทั้ง ๓ ท่าน ตามคำแนะนำจนสำเร็จเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) นำไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง และปรับปรุงจนเป็นที่พอใจและสามารถตอบโจทย์วิจัยได้ จึงนำไปใช้ในการทำการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการทำงาน ภายในปีการศึกษา ๒๕๕๗ ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดสัมภาษณ์ในรูปแบบ “การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)” และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้จัดสร้างขึ้นมาใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับคำถามได้ตลอดและหลากหลาย อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

๑. ทำการบันทึกข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) และในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่จัดทำเตรียมไว้แล้ว โดยใช้การถามและบันทึกขณะที่ถามด้วยเครื่องมือบันทึกเสียง และการบันทึกในแบบสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์มีผู้ช่วยดำเนินการ และผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมด้วย จำนวน ๕ ท่าน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการสัมภาษณ์ และได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสนทนาแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น ๔ กลุ่ม เมื่อได้คำสัมภาษณ์แล้ว นำมาเสวนา ในกลุ่มใหญ่เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม และกลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสนำเสนอ แสดงแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตนได้กระทำมา หรือได้ยึดถือเป็นแบบแผน

๒. สัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยมีการซักถามพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ๕ ท่าน ซึ่งเป็น ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ด้วยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ที่ชัดเจน ใช้คำถามเดียวกับการสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่มย่อยแต่ให้ออกาสผู้ตอบได้ให้ข้อมูลที่ลงลึกและเปิดกว้าง

๓. ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วารสาร บทความวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

๓.๗ การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การประมวลผลและการวิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนา (Descriptive) ใช้บรรยาย หรืออธิบายลักษณะของข้อมูลเฉพาะกลุ่มที่ศึกษา โดยผู้ศึกษาใช้กระบวนการสังเกต การคิด และการรวบรวม ผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๓.๗.๑ การประมวลผล

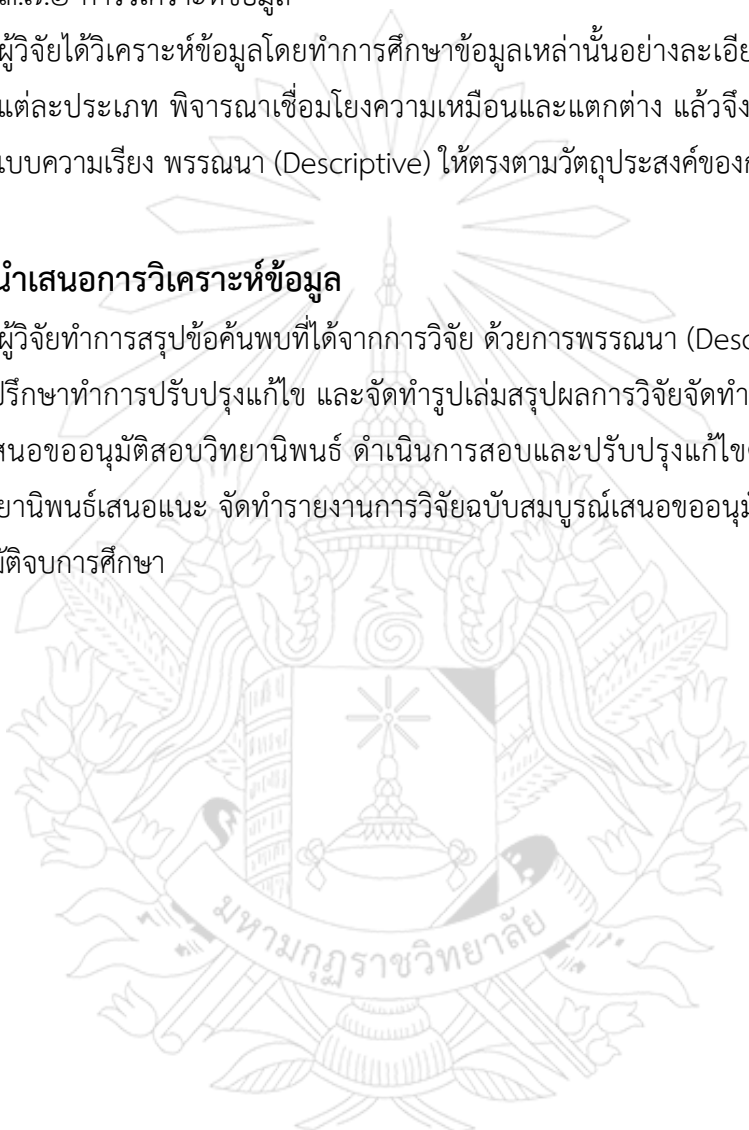
ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาด้วยการจดบันทึกแล้วจัดเก็บ แยกข้อมูลที่ได้อย่างเป็นระบบ จากนั้นจึงทำการถอดเทป อย่างละเอียด (Transcription of data)

๓.๗.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการศึกษาข้อมูลเหล่านั้นอย่างละเอียดจับใจความหลักจัดกลุ่มข้อมูลแต่ละประเภท พิจารณาเชื่อมโยงความเหมือนและแตกต่าง แล้วจึงนำเสนอข้อค้นพบทั้งหมดในรูปแบบความเรียง พรรณนา (Descriptive) ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

๓.๘ การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการสรุปข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ด้วยการพรรณนา (Descriptive) นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาทำการปรับปรุงแก้ไข และจัดทำรูปเล่มสรุปผลการวิจัยจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอขออนุมัติสอบวิทยานิพนธ์ ดำเนินการสอบและปรับปรุงแก้ไขตามที่คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอขออนุมัติต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขออนุมัติจบการศึกษา

บทที่ ๔ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้รวบรวมสภาพพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยสภาพโดยรวมของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และสภาพการของชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวนตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้นำมารวบรวมไว้ดังต่อไปนี้

๔.๑ บริบทชุมชนอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๔.๒ บริบทชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๔.๑ บริบทชุมชนอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

อำเภอหลังสวน เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชุมพร

๔.๑.๑ เนื้อที่/พื้นที่ ๙๓๗ ตร.กม.

๔.๑.๒ ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอหลังสวน ตั้งอยู่ทางตอนล่างของจังหวัดชุมพร มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอทุ่งตะโก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอวิภาวดี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอละแม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอพะโต๊ะ อำเภอละอุ่น (จังหวัดระนอง) และอำเภอสวี

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๔.๑.๓ ประวัติศาสตร์

ลุ่มน้ำหลังสวนเป็นแหล่งที่มนุษย์เข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่อำเภอพะโต๊ะได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ เครื่องมือหินขัดประเภทขวาน แต่เนื่องจากแม่น้ำหลังสวนเป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ และมีที่ราบลุ่มน้อย ชุมชนในบริเวณดังกล่าวจึงไม่อาจจะพัฒนาเป็นชุมชนเกษตรกรรมขนาดใหญ่เหมือนเมืองชุมพร ไชยา นครศรีธรรมราช และพัทลุงได้ บทบาทของเมืองหลังสวนในระยะเริ่มแรกจึงเป็นเพียงชุมชนท่าเรือข้ามคาบมหาสมุทร และหมู่บ้านเกษตรกรรมขนาดเล็ก ดังนั้นจึงต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของศูนย์อำนาจการปกครองท้องถิ่นที่มีอำนาจมากกว่าคือ เมืองชุมพร ตลอดมา

หลังสวนเป็นหัวเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในแหลมมลายู เคยได้รับการยกฐานะเป็นหัวเมืองจัตวาขึ้นต่อกรุงเทพมหานครโดยตรงในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ ครั้นเมื่อจัดตั้งมณฑลชุมพรในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ หลังสวนจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของมณฑลชุมพร และภายหลังได้ยุบจังหวัดหลังสวนลงเป็นอำเภอหลังสวนขึ้นกับจังหวัดชุมพร ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ トラบเท่าทุกวันนี้

อำเภอหลังสวนแบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น ๑๓ ตำบล ๑๔๗ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. หลังสวน (Lang Suan) เขตเทศบาล
๒. ชั่นเงิน (Khan Ngoen) ๗ หมู่บ้าน
๓. ท่ามะปลา (Tha Maphla) ๙ หมู่บ้าน
๔. นาขา (Na Kha) ๑๓ หมู่บ้าน
๕. นาพญา (Na Phaya) ๑๙ หมู่บ้าน
๖. บ้านควน (Ban Khuan) ๑๗ หมู่บ้าน

๗. บางมะพร้าว (Bang Maphrao) ๑๔ หมู่บ้าน
 ๘. บางน้ำจืด (Bang Nam Chuet) ๑๔ หมู่บ้าน
 ๙. ปากน้ำ (Pak Nam) ๖ หมู่บ้าน
 ๑๐. พ้อแดง (Pho Daeng) ๑๐ หมู่บ้าน
 ๑๑. แหลมทราย (Laem Sai) ๑๒ หมู่บ้าน
 ๑๒. วังตะกอก (Wang Tako) ๑๓ หมู่บ้าน
 ๑๓. หาดยาย (Hat Yai) ๑๓ หมู่บ้าน (เทศบาลเมืองหลังสวน, ๒๕๕๖ (สำเนาเอกสาร))
- ๔.๑.๔ คำขวัญอำเภอหลังสวน
 หลังสวน เมืองผลไม้ พายเรือแข่ง แหล่งทุเรียนกวน สวนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
- ๔.๑.๕ ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอ
 ป่าไม้ เป็นไม้ยางพารา ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอง และไม้กระยาเลย
- ๔.๑.๖ ด้านประชากร

๑) จำนวนประชากรทั้งสิ้น รวม ๕๕,๖๐๘ คน

๒) จำนวนประชากรชาย รวม ๒๗,๖๖๓ คน

๓) จำนวนประชากรหญิง รวม ๒๗,๙๐๕ คน (เว็บไซต์, ๒๕๕๖)

อำเภอหลังสวน เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่ง ชื่อที่เรียกยังหาหลักฐานไม่ได้ว่ามีความหมายว่าอะไรแน่ แต่เพราะเมืองหลังสวนเป็นท้องที่มีผลไม้มากแห่งหนึ่ง กระทรวงคมนาคมจึงสันนิษฐานว่าคำว่า “หลังสวน” เพี้ยนมาจากคำว่า “รังสวน” หรือ “คลังสวน” เมื่อพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) เป็นเจ้าเมืองระนองซึ่งเป็นเมืองจัตวาขึ้นต่อกรุงเทพฯ ได้ค้าขาย มีทรัพย์สินสมบัติเพิ่มพูนขึ้น ตั้งห้างโกหกวอนขึ้นที่เกาะหมาก (ปีนัง) สำหรับซื้อขายสินค้าของเมืองระนองและขยายการทำเหมืองแร่ดีบุกเข้ามาในเขตแดนเมืองหลังสวนใช้ทุนและกำลังของห้างโกหกวอนบำรุงการค้าขายในเมืองหลังสวนเจริญขึ้นอีกเมืองหนึ่ง

ในสมัยนั้น พระจรรุญโกคการ (คอซิมเต็ก) บุตรพระยารัตนเศรษฐี เป็นผู้จัดการบ้านเมือง และได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน ในรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาจรรุญโกคการ ต่อมาจึงโปรดให้ตั้งเมืองหลังสวนขึ้นเมืองจัตวาขึ้นต่อกรุงเทพฯ เหมือนอย่างเมืองระนอง และตัดเอาเมืองสวีที่ขึ้นอยู่กับเมืองชุมพรอีกเมืองหนึ่งมารวมอยู่ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ โดยมีพระยาจรรุญราชโกคการ (คอซิมเต็ก ณ ระนอง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองคนแรก แบ่งเขตแดนกันที่คลองวิสัย เรียกว่าตำบลวิสัยใต้และตำบลวิสัยเหนือ ตำบลวิสัยใต้ขึ้นกับเมืองหลังสวน ตำบลวิสัยเหนือขึ้นกับเมืองชุมพร

ครั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เมื่อตั้งมณฑลชุมพรขึ้นเมืองหลังสวน จึงเป็นจังหวัดหนึ่งของชุมพร มีฐานะเป็นเมืองจัตวา อาณาเขตกว้างกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ มีอำเภอขึ้น ๔ อำเภอ คือ อำเภอเมือง

หลังสวน อำเภอสวี อำเภอพะโต๊ะ และอำเภอประสงค์ เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๙ (ร.ศ.๑๒๕) ได้อโอนอำเภอประสงค์ซึ่งเป็นเขตเมืองหลังสวนไปขึ้นเขตอำเภอไชยา อำเภอประสงค์ดังกล่าวขณะนี้ก็คือ อำเภอท่าชนะ อำเภอเมือง ตั้งอยู่ที่ ตำบลหลังสวน

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอขึ้นเงิน ส่วนชื่อเมืองหลังสวนในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นคำว่า “เมือง” ซึ่งเป็นเขตปกครองของจังหวัดเมืองหลังสวนจึงมีชื่อว่า จังหวัดหลังสวนมีผู้ว่าราชการเมืองจึงเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตามไปด้วยต่อมาเมื่อ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบจังหวัดหลังสวนเป็นอำเภอขึ้นต่อจังหวัดชุมพร

ครั้งเมื่อ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ได้มีพระราชกฤษฎีกาให้เปลี่ยนอำเภอขึ้นเงินเป็นอำเภอหลังสวน เหตุผลที่เปลี่ยนเพราะประชาชนนิยมเรียกกันเป็นส่วนมาก และเพื่อรักษาประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นมาแต่โบราณไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ กระทรวงมหาดไทย ได้ยกฐานะเป็นอำเภอชั้นเอก โดยมีขุนผดุงแดนสวรรค์ (ฟุ้ง รักราชการ) เป็นนายอำเภอชั้นเอกคนแรก และต่อจากนั้นก็คงเปลี่ยนแปลงแต่ตัวนายอำเภอจนถึงปัจจุบันนี้ (ขจิต ศิกษมัต, ๒๕๔๒, หน้า ๑๙ - ๓๓)

๔.๒ บริบทชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ความเป็นมาของชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองหลังสวน

ประมาณปี ๒๕๔๓ ข้าราชการที่เกษียณอายุ ได้นัดพบประสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สอบถามสารทุกข์ เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่าง โดยจะนัดพบกันเดือนละครั้ง ต่อมาได้ชักชวนบุคคลทั่วไปที่มีวัยใกล้เคียงกันมาร่วมพบปะด้วย จนถึงปี ๒๕๔๔ เมื่อเห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสนใจมากขึ้น จึงมีการดำริจัดตั้งเป็นชมรมขึ้น โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเทศบาลเมืองหลังสวน ได้นัดประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการชมรม จำนวน ๙ คน โดยมี น.ส.สาลี รอดศิริ เป็นประธานคณะกรรมการได้เลือกเอาวันเสาร์ที่ ๒ ของแต่ละเดือนเป็นวันนัดประชุมจัดกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการพบปะสังสรรค์ แต่การประชุมกิจกรรมก็ดำเนินได้ไม่นานนักเพราะมีสมาชิกมาประชุมลดลงเรื่อย ๆ จนบางเดือนต้องเว้นบ้าง นานเข้าการประชุมก็ถึงกับังตไป

จนถึงปี ๒๕๔๘ เทศบาลเมืองหลังสวน ได้ให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (น.ส.ดวงพร พะลัง) มาดูแล โดยเทศบาลให้การสนับสนุนเงินเป็นค่าอาหารเลี้ยงสมาชิกในวันประชุม จึงมีการเรียกประชุมสมาชิก และเลือกคณะกรรมการชมรมใหม่ และได้นางปราณี เพชรอุทัย เป็นประธานฯ มีคณะกรรมการอีก ๑๕ คน จัดประชุมทุกวันเสาร์ที่ ๒ ของทุกเดือน ณ บริเวณที่จอดรถหลังที่ทำการเทศบาลหลังเก่า

ในปี ๒๕๕๐ คณะกรรมการชุดเดิม หมดวาระ นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหลังสวน (นายอวยชัย วรติลล) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ จำนวน ๒๕ คน โดยมีนางปราณี เพชรอุทัย เป็นประธาน นายรุ่งโรจน์ ศิริเวช เป็นเลขาธิการ โดยในครั้งนี้ให้เลขาฯ จัดทำระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์

ประสงค์ พร้อมทำตราประทับของชมรมไว้ด้วย และกำหนดวันประชุมคณะกรรมการทุกวันที่ ๘ ของทุกเดือน และประชุมสมาชิกจัดกิจกรรมทุกวันที่ ๑๒ ของทุกเดือน กิจกรรมที่จัดมีดังนี้

- ๑) สมาชิกลงทะเบียนมาประชุม พร้อมรับอาหารว่าง นมกล่อง ขนม
 - ๒) ตรวจสอบสุขภาพ วัดความดันโลหิต เจาะเลือด โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
 - ๓) ประธาน ฯ แจ้งข่าว ต่อด้วยร่วมร้องเพลงอวยพรวันเกิดให้ผู้เกิดในเดือนนั้นๆ
 - ๔) ฝึกทำสมาธิ ออกกายบริหาร รำวง ร้องเพลง
 - ๕) ร่วมรับประทานอาหารเที่ยง
 - ๖) สมาชิกร่วมทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น ทำดอกไม้ประดิษฐ์ ห่อเหรียญโปรยทาน
- ทั้ง ๖ รายการ เป็นรายการจัดเป็นประจำ นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมเพิ่มเติมที่จัดให้มีในบาง

โอกาส คือ

- ๑) การนิมนต์พระสงฆ์ มาปาฐกถาธรรม
- ๒) การเรียนเชิญผู้รู้หลายสาขา มาบรรยายให้ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ การออกกำลังกาย ความรู้ทางกฎหมายพื้นฐาน ฯลฯ
- ๓) การออกเยี่ยมผู้สูงอายุ ที่เจ็บป่วย ตามชุมชนต่างๆ
- ๔) การร่วมงานวันสำคัญต่างๆ อาทิ งานวันพ่อ งานวันแม่ งานชักพระแข่งเรือ งานวันผู้สูงอายุแห่งชาติ ฯลฯ

- ๕) การไปร่วมงานศพสมาชิกที่เสียชีวิต
 - ๖) พาสมาชิกไปทัศนศึกษาต่างจังหวัด (ได้งบอุดหนุนจากเทศบาล)
- สมาชิกของชมรมจะต้องชำระเงินบำรุงชมรมฯ คนละ ๑๕๐ บาทต่อปี

ปัจจุบันชมรมฯ มีสมาชิกรวม ๓๔๐ คน (สมาชิก ๒๘๐ คน + สมาชิกสมทบ ๖๐ คน) มีนายรุ่งโรจน์ ศิริเวช เป็นประธาน ทำงานร่วมกับคณะกรรมการอีก ๘ คน ภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองหลังสวน (น.ส. ดวงพร พะลัง) และขอให้อาคารอชิต วัดโตนด เป็นที่จัดประชุมทำกิจกรรม (รุ่งโรจน์ ศิริเวช, ๒๕๕๖, ๓ หน้า, (เอกสารอัดสำเนา))

บทที่ ๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” ใช้กระบวนการศึกษาหรือระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างทั้งแบบจัดสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำหรับการศึกษาคั้งนี้คือ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้ทำการเลือกและจัดกลุ่มของประชากรไว้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนากลุ่มย่อย ๓๔ คน และกลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ๕ คน ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ใช้ในการสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) และในการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยนำเสนอผลออกเป็นหมวดหมู่และเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีลำดับขั้นตอนที่ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจประเด็นที่วิจัยอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์เป็น ๔ ประการตามหลักสังคหธรรมทั้ง ๔ ดังต่อไปนี้

๕.๑ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามหลักธรรมด้าน ทาน

๕.๒ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามหลักธรรมด้าน ปิยวาจา

๕.๓ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามหลักธรรมด้าน อตถจริยา

๕.๔ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามหลักธรรมด้าน สมานัตตา

๕.๑ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน ทาน

การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วย ทาน นั้นบุคคลสามารถประกอบกระทำได้โดย ๓ ทาง คือ โดยทางกาย ด้วยการให้วัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงิน ทอง สัตว์ สิ่งของ ประการที่สอง โดยการให้ทางวาจา ด้วยการให้คำปรึกษา ซื่อซอบอกทางเจริญทางเสื่อม หรือแม้แต่การพูดจาให้กำลังใจแก่ผู้อื่น ซึ่งสามารถสงเคราะห์เข้าในการให้ธรรมะเป็นทานนั่นเอง ประการสุดท้ายโดยการให้ทางจิตใจ เช่น การให้อภัยทาน การให้เมตตา เป็นต้น และการตั้งเจตนาที่เป็นนามธรรมเป็นเหตุให้เกิดทานทั้งทางด้านกาย และวาจา คือบุพเจตนา ก่อนแต่จะให้ทาน มุญจเจตนา เจตนาเกิดขึ้นในขณะที่กำลังให้ทาน และอปเจตนา เจตนาที่เกิดขึ้นหลังจากให้เรียบร้อยแล้ว อันเป็นการให้ทานอย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ในประเด็นคำถามว่าด้วยเรื่องทาน ได้มีผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นว่าตน ได้มีแนวทางการดำเนินชีวิตด้านการให้ทานโดยวิเคราะห์เป็นประเด็นหลัก ๆ ตามคำสัมภาษณ์ได้ ๓ ประเด็น คือ

๕.๑.๑ การเป็นผู้ให้ทานวัตถุสิ่งของ ของ เงิน ทอง นั้นผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างได้มีแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการบริจาคสิ่งของ เงินทอง โดยเฉพาะเจาะจงแก่บุคคลในครอบครัวมีบุตร ธิดา มากที่สุด รองลงมา คือ การบริจาคการทำเพื่อส่วนรวมด้วยการสละทรัพย์สินเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยจะถวายทานกับพระสงฆ์ที่ตนนับถือ และวัดที่อยู่ใกล้บ้านหรือในชุมชนมากกว่าวัดไกล ๆ โดยมีคติเพื่อการอุทิศส่วนบุญแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วมากที่สุด และจะทำในโอกาสต่าง ๆ ตามประเพณีนิยม เช่นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็มีกาทำบุญตักบาตร ถวายสิ่งของตามเทศกาลเช่นถวายผ้าอาบน้ำฝน เทียนในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น ซึ่งก็มักเป็นการให้ทานด้วยทานวัตถุ ๑๐ (ที.ปา.อ. ๑๖/๑๗๑) และจัดได้ว่าเป็นการให้ทานตามกาลหรือเรียกว่า กาลทาน (อง.ปญจก. ๒๒/๓๖/๓๙-๔๐) ดังเช่นตอนหนึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกก็มีการกล่าวถึงการให้ทานด้วยวัตถุมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามคำบอกเล่าของนางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๔ ปี ให้สัมภาษณ์ว่า

“ทุกชีวิตที่อยู่รอดปลอดภัยมาได้ นั้น ได้มาจากการให้ทานแก่กันนับ ตั้งแต่ บิดา มารดา ซึ่งเป็นผู้ให้แก่บุตรหลานของตนเองทั้งวัสดุ สิ่งของ ทั้งคำสอน ในด้านบวก และในวัฒนธรรมไทย บุตรหลาน ก็จะเป็นคนกตัญญู รู้คุณ ก็จะทำตอบแทนคุณท่านเป็นการตอบแทน โดยสรุปแล้วทานเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตศาสนาพุทธสอนเราให้เราให้ทานมีธรรมหลายหัวข้อที่กล่าวถึงการให้ทาน ดิฉันคิดว่าดิฉันจะให้ทานตามอัธยาศัยของตนเอง แก่ผู้อื่นซึ่งจะช่วยจรรโลงโลกนี้ให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น”

อีกกรณีหนึ่ง ที่กล่าวถึงการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของได้อย่างน่าฟังในแนวทางการให้ทานด้วยวัตถุเพื่อสงเคราะห์แก่สังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน คือ นางสาวอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๘๐ ปี กล่าวว่า

“การให้ทานที่ปฏิบัติมาทำทุกอย่างไม่เคยคัดข้อแม้ไม่เต็มร้อย แต่ไม่เคยขัดข้อง ทำแล้วไม่ได้หวังผลประโยชน์ตนเอง และทำจิตใจให้มีความสุขในการให้ทาน แม้เงินทองจะมีน้อยก็แบ่งปัน เจ็บไข้ก็จะช่วยเหลือกัน การให้ทานทำให้มีความสุขทางด้านจิตใจมาก”

ในประเด็นการให้ทานตามกาลนั้นพบว่าผู้สูงอายุได้มีการให้ทานในเทศกาลงานบุญสารทเดือนสิบ (วันแรม ๑ ค่ำถึงแรม ๑๕ ค่ำเดือนสิบ) มากที่สุด อันดับที่สองจะทำบุญให้ทานในวันพระลำดับที่สามพบว่ามีกรให้ทานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา มีนัยสำคัญตาม ลำดับ และลำดับที่สี่ยังมีวันสำคัญทางขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ คือ วันงานทอดผ้าป่า ทอดกฐิน งานวันสารไทย สารจีน มีนัยสำคัญตามลำดับ ดังที่ นางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๒ ปี ได้ให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

“ในการดำเนินชีวิตได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธ ศาสนาได้ให้ทานโดยการทำบุญด้วยเงินในโอกาสต่าง ๆ เช่นการทอดกฐิน การทอด ผ้าป่า บริจาคสิ่งของให้วัดและให้ผู้อื่นตามสมควร ช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ทำบุญตักบาตร ถวายเงินเป็นค่าภัตตาหารแต่พระภิกษุสงฆ์ตลอดปีเป็นเวลาหลายสิบปี ถวายเงินเป็นค่ากระแสไฟฟ้า ทำบุญเลี้ยงพระประจำทุกเดือน และที่สำคัญขาดไม่ได้ต้องทำทุกปีคือทำบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วในประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งคนใต้ทุกคนถือว่าเป็นวันสำคัญมากเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูก หลานที่มาพร้อมกันทำบุญในวันสารท และจะช่วยเหลือให้การอบรมสั่งสอนคนอื่นเมื่อมีโอกาส ให้คำปรึกษาหรือพูดให้กำลังใจกับผู้ที่เดือดร้อน เสียสละช่วย เหลือสังคม มองโลกในแง่ดี บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ให้อภัยผู้อื่น”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันจะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีการทำและมีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของนั้น นางวรรณิ ฤาชัย อายุ ๗๖ ปี ได้กล่าวเป็นแนวคิดไว้ว่า

“ดิฉันเป็นความสำคัญการให้ทาน เพราะเมื่อเราให้เพื่อน ๆ ก็จะมีน้ำใจ ให้แก่เราตอบถึงแม้บางครั้งอาจจะน้อยกว่าหรือไม่มีการให้ตอบก็รู้สึกภาคภูมิใจมากกับการได้ให้ส่วนตัวเมื่อมีกิจกรรมพบปะกันประจำเดือนของสมาชิกชมรมก็จะเตรียมขนมเพื่อ

เป็นของวามาแจกแก่เพื่อน ๆ อยู่แล้ว บางครั้งก็ร่วมกับท่านอื่นเป็นการให้ที่ผู้รับก็อึ้ง
ท้องผู้ให้ก็อึ้งใจคะ”

นางมณฑา มณฑิยรทอง อายุ ๖๒ ปี ได้กล่าวว่า

“กิจกรรมของชมรมบางครั้งสมาชิกก็ต้องช่วยกันร่วมบริจาคติดเงินก็จะร่วม
บริจาคทุกครั้งไม่เคยขาด มากน้อยพอสมควรเมื่อไปรวมกันกับคนอื่น ๆ เข้าก็เป็นเงิน
จำนวนไม่น้อยเช่นการบริจาคซื้อสิ่งของมีประโยชน์แก่วัด หรือผู้ที่เดือดร้อน การ
บริจาคบำรุงวัดประจำทุกครั้งที่พวกเรานัดกันมาร่วมทำกิจกรรมที่วัด ส่วนตัวคิดว่า
ทุกคนก็มีส่วนร่วมนะค่ะเพราะวัดก็เป็นวัดของชุมชนพวกเราเกิดและเติบโตที่นี่ ทำ
บุญทำทานกันก็ไม่เคยขาด อีกอย่างหนึ่งคิดว่าพระท่านจะได้นำเงินที่ได้ไปจ่ายค่าน้ำ
ค่าไฟ ก็สุขใจทุกครั้งค่ะที่ได้ทำบุญ”

๕.๑.๒ การให้ทานด้านคำพูด วาจา ของผู้สูงอายุและผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์ได้แสดงความเห็น
ในประเด็นนี้โดยรวบรวมข้อมูลพบว่า ส่วนมากจะเป็นผู้คอยให้กำลังใจแก่ผู้อื่น กล่าวคำที่เป็นคำปลอบ
ให้ผู้อื่นสบายใจเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์ใจ ไม่สบายใจ มากที่สุด โดยจะกล่าวกับลูก หลาน คนในครอบครัว
และคนในสังคมมีนัยสำคัญตามลำดับ ซึ่งจะกล่าวเท่าที่ตนเองมีความรู้และมีโอกาส รองลงมาเป็น
ลำดับสอง คือพูดชักชวนผู้อื่นให้ทำความดี ไม่ทำความชั่ว ลำดับสามคือมีการกล่าวคำให้อภัย และ
พูดจาชมเชยผู้อื่นเมื่อเขาทำความดี มีนัยมากน้อยตามลำดับดังกล่าวมา

ส่วนในประเด็นการแนะนำวิธีการแก้ไขปัญหาโดยมักกล่าวถึงหลักอภัยทานไม่ถือโทษ
โกรธกันมากที่สุด ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏว่าได้นำไปใช้ในการให้ทางวาจาโดยเฉพาะที่มีการนำ
มากกล่าวมากที่สุดคือ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งถูกนำไปใช้และ
นำไปกล่าวถึงในระหว่างการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย โดยส่วนมากให้เหตุผลว่าเพื่อทำให้ผู้อื่นสบายใจ รองลง
มาเป็นหลักธรรมข้ออื่น ๆ คือ หลักขันติธรรม หิริ และโอตตปปะ มีนัยที่ผู้ร่วมสนทนากล่าวถึงมาก
น้อยตามลำดับ ดังเช่น หนึ่งในผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์กลุ่มย่อย นางสาวสาลี รอดศิริ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗)
อายุ ๗๘ ปี ให้สัมภาษณ์ว่า

“ในด้านการให้คำพูด วาจานั้น ป้าได้ปฏิบัติอยู่ก็คือ ให้การอบรม สั่งสอนลูก
ศิษย์และผู้อ่อนอาวุโสกว่า แนะนำสั่งสอน ด้วยถ้อยคำไพเราะ เมื่อเขาพูดไม่เพราะก็จะ
ประณิประนอม พูดชักนำให้เขาพูดแต่สิ่งที่ดี ๆ ให้มองโลกในแง่บวก”

อีกท่านหนึ่งคือ นางอุ้นเรือน แจ้งถิ่น (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๗ ปี ได้กล่าวสั้น ๆ ถึง
การให้ทางคำ พูดวาจาแก่ผู้อื่นว่า

“เมื่อลูกหลานในครอบครัวมีเรื่องทุกข์ใจ ไม่สบายใจ ก็จะพูดให้กำลังใจลูกหลาน ใช้ประสบการณ์ในชีวิตที่เราเคยผ่านมามอบมาสอนเขา”

และจากหนึ่งในห้า ของผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกคือ นางมะลิ รัตนราช ได้กล่าวว่า

“การให้ด้วยคำพูด วาจา นั้น การดำเนินชีวิตของป่าที่จำประจำก็คือจะให้การแนะนำสิ่งดี ๆ ให้เขาทำความดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วย เหลือเกื้อกูลให้การอบรมสั่งสอน เมื่อมีโอกาสให้คำปรึกษาหารือ พูดให้กำลังใจกับผู้ที่มีความเดือดร้อน การที่เราพูดดีให้ความรู้ เป็นที่ปรึกษาแก่ผู้อื่นนั้นช่วยทำให้สังคมอยู่เป็นสุข ชื่อว่าช่วยสงเคราะห์ซึ่งกันและกันอีกทางหนึ่งและผู้พูดก็เป็นที่ยก และเคารพของผู้อื่นด้วย ซึ่งป่าว่าการที่ป่าทำอย่างนี้เป็นการให้ธรรมะเป็นทานนะ”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีการทำและมีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการให้ทานด้วยวาจา นั้น นางกุศล สัตยสมิตสถิต (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๖๓ ปี กล่าวว่า

“บางครั้งเพื่อนสมาชิกมีปัญหาที่คุยสนทนากันก็จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันบางครั้งเพื่อนก็ขอคำปรึกษากับดิฉัน ก็จะให้คำปรึกษาอย่างเต็มที่เท่าที่รู้ที่ทราบ บางครั้งเพื่อนก็ให้คำปรึกษากับเราเช่นกัน ก็ทำให้ผูกพัน รักกันนะใครหายไปสักคนไม่มาร่วมกิจกรรมตัวเองก็จะถามถึง เพื่อน ๆ คนอื่นก็ถามข่าวคราวกัน”

นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ได้กล่าวว่า

“เมื่อมีเพื่อน ๆ สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุมาปรึกษาเรื่องวิชาความรู้ด้านต้นไม้หรือด้านการเกษตร ซึ่งตัวผมเองก็มีความรู้อยู่บ้างก็ได้ช่วยเหลือให้วิชาความรู้หรือตลอดจนหาพันธุ์ไม้มาให้ด้วย บางครั้งก็ไม่ได้คิดเงินทองครับ เพราะชอบที่จะให้ความรู้แก่ผู้อื่นอยู่แล้วครับขอช่วยเหลือคนอื่นถ้ามีเรื่องอะไรที่ผมพอจะบอกจะสอนได้ผมก็จะเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้แก่เพื่อน ๆ ตลอดครับ”

๕.๑.๓ การให้ทานด้วยความเป็นผู้เสียสละ ด้านจิตใจได้ประมวลวิเคราะห์จากคำสัมภาษณ์ของผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อยได้ความว่า

ผู้เข้าร่วมสนทนามีความเข้าใจและเห็นตรงกันมากที่สุดอันดับแรก คือ การได้ช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ลำบากกว่าตนเอง ด้อยโอกาสกว่าตน หรือต้องการความช่วยเหลือด้วยน้ำใจจริง เป็น

การได้สละทางจิตใจ อันดับสองรองลงมาคือการที่ได้สวดมนต์ ทำใจให้สงบจากกิเลส เป็นการสละความไม่ดีทางจิตใจ อันดับสามคือแผ่เมตตาให้เจ้ากรรมนายเวร การให้อภัยทาน แก่ผู้ที่ไม่ดี ทำร้าย โกรธเรา และสุดท้ายอันดับสี่คือการปล่อยสัตว์ให้ชีวิตเป็นทาน เช่น ปล่อยปลา ปล่อยนก ดึงคำให้ สัมภาษณ์ของ นางวนิดา ดั่งสุวรรณ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ตอนหนึ่ง กล่าวว่า

“ดิฉันแม่ไม่ค่อยมีเวลาเพราะต้องขายของเตรียมของไปขายตลาดตั้งแต่ตี ๓ เรียกว่าตลอดทั้งวัน แต่เมื่อมีโอกาสก็จะทำบุญให้ทานช่วยเหลือคนอื่นตามกำลัง ตอนเย็นก็จะสวดมนต์ไปพร้อม ๆ กับพระท่านในโทรทัศน์เพราะเปิดดูทางโทรทัศน์ ประจำอยู่แล้ว การสวดมนต์นี้ทำจิตใจให้สงบดีค่ะ ส่วนตัวเชื่อค่ะว่าถ้าจิตใจสงบกิเลส ภายในก็จะลดลงค่ะ”

อีกท่าน คือ นายชาลีย์ เทศพิทักษ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“การที่เมื่อเราทำบุญต่อกบาตรแล้วกรวดน้ำแผ่เมตตาให้เจ้ากรรมนายเวรหรือผู้มีพระคุณก็เชื่อว่าให้เมตตาทาน ยิ่งถ้าเราผิดอกผิดใจกับใครได้ให้อภัยเขาไม่ถึงโทษ โกรธเขา อภัยให้เขา ผมว่าเราก็ได้ให้อภัยทานเป็นการไม่ผูกเวร จองเวรกันด้วยมันก็ทำให้จิตใจเราเบาสบายนี้ละครับที่ว่าเรายิ่งให้อภัยยิ่งได้กลับคืนผมก็จะคิดอย่างนี้เมื่อเกิดเรื่องบาดหมางกันขึ้น จะทำใจให้อภัยเขาไม่ถึงโทษเขา ถ้าผมผิดก็จะกล่าวขอโทษเขา เรื่องจะได้จบไป เราก็จะได้สบายใจเป็นบุญอีกอย่างครับ”

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบว่า การให้อภัยทานเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุพูดถึงกันเกือบทุกคน โดยจะมีความเห็นเป็นอันเดียวกันในการให้อภัยทานแก่ผู้ที่ตัวว่าตนเองมากที่สุด รองอันดับสองคือให้อภัยแก่ผู้อายุน้อยกว่าตนที่บางครั้งอาจจะล่วงเกินด้วย กาย วาจา และอันดับที่สามคือจะให้อภัยแก่ผู้ที่คิดร้าย ตูถูกตน และท่านเหล่านั้นยังมีความเห็นเหมือนกันว่าการให้อภัยทานคือการสละหรือการให้ทางด้านจิตใจ ดังเช่น นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๖๙ ปี กล่าวว่า

“เรื่องการเสียสละด้านจิตในผมจะพยายามทำให้บุคคลอื่นเป็นผู้ที่เขาคิดว่าเขาถูกรเราจะให้อภัยแก่เขาไม่ไปคัดค้านให้เป็นปรปักษ์กัน”

อีกท่านหนึ่ง คือ นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวไว้ว่า

“การให้อภัย เราอยากถูกใครผูกใจเจ็บ อาฆาตแค้น หรือจองเวรคอยหาช่องทางระบายความแค้นกับเราอยู่เรื่อยไปหรือไม่ แนนอนเรายอมตอบว่าไม่ และคนอื่นก็ยอมตอบว่าไม่เช่นเดียวกับเรา หนทางที่จะไม่ให้เกิดสิ่งที่เราไม่ชอบในกรณีนี้ก็คือการให้อภัยครับ”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีการทำและมีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในกลุ่มเพื่อนสมาชิกด้านการให้ทานด้วยการเสียสละทางด้านจิตใจนั้น นางนันทา หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวในการสนทนาร่วมกันว่า

“การอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็จำเป็นต้องพบกับปัญหาการเห็นแก่ตัวเป็นธรรมดา ในบรรดาเพื่อน ๆ กลุ่มสมาชิกแม้พวกเราจะมีไม่มากแต่ทุกคนก็รู้สึกว่าจะเป็นผู้เสียสละและมีน้ำใจกันมากกว่าที่จะมาเอาไรต์เอาเปรียบกันเพราะก็ล้วนแต่เป็นผู้สูงวัยด้วยกันทั้งนั้น ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามากแล้วจิตคิดจะมาแก่งแย่งชิงดีกันก็ลดลงสังเกตดูว่าที่ดิฉันเข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมนี้ตั้งแต่แรกทุกคนก็มีน้ำใจสละเวลามาทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งบางคนอาจจะติดภารกิจแต่ก็สละเวลาอัน มีค่ามาและ ต่างคนต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันมาตลอด”

นางลาวัลย์ หิรัญวดี (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ กล่าวว่า

“ชอบที่จะมาทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ เมื่อถึงวันนัดหมายรู้สึกดีใจ ไม่เงาอยู่บ้านออกมาพบกับคนอื่นก็สดชื่นมีเพื่อนพูดคุย ได้ปรึกษาหารือกัน ส่วนตัวหากมีเรื่องทะเลาะกับใครก็จะไม่ถึงโกรธเอาเรื่องเอาราวกับใคร เราคิดว่าทุกคนก็มีผิดพลาดได้บ้างตัวเราเองก็คงจะผิดพลาดบ้างหรือเพื่อน ๆ สมาชิกอาจผิดพลาดบ้างเป็นเรื่องธรรมดาการให้อภัยต่อกันและกันเป็นการให้ที่ทั้งสองฝ่ายเป็นสุขกันทั้งคู่ มีแต่ความสงบ ไม่นำมาซึ่งการทะเลาะวิวาทกัน เคยมีเรื่องที่ชวนทะเลาะกันกับเพื่อนสมาชิกอยู่คนหนึ่งแต่ดิฉันก็ผ่านมาได้เพราะคิดว่าพวกเราเป็นสมาชิกเป็นเพื่อนกันทำไมต้องมาทะเลาะกันให้ไม่เป็นสุข มองหน้ากันไม่ติดด้วย”

นางสาวอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ให้สัมภาษณ์เชิงลึกไว้ว่า

“ย่า เป็นคนพูดเสียงดัง และพูดตรง ๆ บางครั้งเพื่อนสมาชิกก็จะไม่ค่อยชอบเท่าไรสังเกตดูบางคนไม่เคยพูดกันเลยพอมีโอกาสยาก็ไปถามเขาเขาบอกก็ไม่มีอะไรแต่ไม่อยากพูดด้วยเพราะ ย่าเป็นคนพูดเสียงดัง ย่าก็ขออภัยเขาและบอกเขาย่าเป็นคนพูดเสียงดังอย่างนี้เองใจไม่ได้คิดอะไรมันเป็นนิสัย เขาก็เข้าใจนะไม่ว่าอะไรคงจะให้ อภัยด้วยแหละ การได้ให้อภัยแก่กันและกันมันทำให้เราสบายใจนะ ไม่คิดว่าติดขัด ชุ่นเคืองใจกับใครเขา การให้อภัยดีมาก ๆ สำหรับคนทุกคนแหละไม่ว่าใครโดยเฉพาะเวลามีเรื่องมีราวทะเลาะกัน”

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน ทาน นั้นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นว่าการประพฤติตามแนวทาง คือ ให้ทาน วัตถุที่ดี ให้ทานทางด้านคำพูดที่ดี ให้ทานทางด้านจิตใจที่ดี จะมีการเริ่มต้นจากคนในครอบครัวก่อน และจะมีการประพฤติสม่ำเสมอ และทำโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นส่วนมาก โดยคิดเห็นการให้แบบนี้เป็นการให้ตามภาระหน้าที่ทางสังคม บทบาททางสังคมของตัวเองที่มีต่อผู้รับทานมากที่สุด ส่วนในประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน ที่ได้มีการทำและมีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิก ด้านการให้ทาน นั้นการให้ด้วยของเล็กของน้อย ขนมน ของขวัญ เป็นพฤติกรรมที่ผู้สูงอายุทำมากที่สุด การให้ทานด้านวาจามีการให้คำปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาาร่วมกันของสมาชิกชมรมมากที่สุด และการให้ทานทางด้านจิตใจผู้สูงอายุมาพฤติกรรมการให้ด้วยการให้ภัยต่อกันและกันมากที่สุด รองลงมาคือการรู้จักเสียสละเวลา

๕.๒ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน ปิยวาจา

จากการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวปิยวาจา นั้น ผู้ที่มีปกติในการประพฤติตามหลักธรรมคือ ปิยวาจามีแนวทางคือ เป็นผู้พูดแต่วาจาที่น่ายรัก พูดอ่อนหวาน กล่าววาจาที่เป็นประโยชน์ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง คำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐานควรเชื่อถือ ไม่พูดลวงโลก ซึ่งทำให้ผู้ดำเนินตามแนวทางปิยวาจานี้เป็นผู้นำคบหาสมาคม เป็นคนมีเสน่ห์ ใครได้สนทนาด้วยก็ชอบใจ พอใจจะคบหา

๕.๒.๑ แนวทางการกล่าววาจาไพเราะในการดำเนินชีวิต วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้สูง อายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน

พบว่า โดยมากผู้สูงอายุได้แสดงความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันมีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีการดำเนินการกล่าววาจาไพเราะอ่อนหวาน นั้นจะต้องไม่พูดส่อเสียด มากที่สุด ไม่พูดคำหยาบ เป็นลำดับที่สอง และเป็นผู้พูดอย่างมีสติ เป็นลำดับที่สาม มีท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“เวลาพูดปากก็จะมียิ้มแย้มแจ่มใสทำตนให้เป็นมิตรกับผู้ร่วมสนทนา ดุจญาติมิตรพี่น้องกัน” (นางจิตมา โสมทัตพมอญ, ๒๕๕๗) ซึ่งทุกท่านที่ร่วมสนทนากลุ่มย่อยก็มีความเห็นไปในทางเดียวกัน

นายสมจิต จันทรธรรม (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๐ ปี กล่าวในการสนทนากลุ่มย่อยว่า

“การพูดไพเราะเป็นสิ่งที่ทุกคนพอใจ พูดสิ่งที่ดี ไม่โกหก การพูดอ่อน หวานทำให้ทำอะไรก็ดีไปหมด ถ้าพูดดีก็เป็นไมตรีจิต การดำเนินชีวิตก็ราบรื่น”

ซึ่งคล้ายกับบทสัมภาษณ์เชิงลึกของ นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๖๘ ปี กล่าวว่า

“ในการกล่าววาจาที่ไพเราะจะเป็นที่รักของทุก ๆ คน พูดสิ่งที่ดี ๆ พูดวาจาธรรมดามากพูดเสียงดังเกินไป เวลาพูดก็พูดเชื่อมไม่ติดกับเพื่อน ๆ คนในครอบครัว และคนทั่ว ๆ ไป พูดมีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ดี และย่อมมีผลต่อสังคม”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการกล่าววาจาไพเราะในการดำเนินชีวิต นางจิตมา โสมทัฬหภูมิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ในเพื่อนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จะมีแต่คนพูดจาไพเราะกันอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว ไม่ว่าจะทำอาชีพอะไร การศึกษาสูงต่ำ เพราะทุกคนเห็นความสำคัญของการพูดวาจาไพเราะต่างคนก็ผ่านร้อนผ่านหนาวมาย่อมจะทราบดีว่าถ้าพูดไม่ไพเราะเพื่อนก็รังเกียจเพราะต่างคนก็เป็นผู้หลักผู้ใหญ่กัน”

นายชาลีย์ เทศพิทักษ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ผมให้ความสำคัญมากกับการพูดจาไพเราะโดยเฉพาะกับเพื่อน ๆ ในกลุ่มสมาชิกเพราะส่วนตัวคิดว่า การพูดเป็นประตูของหัวใจถ้าเราพูดไม่ไพเราะก็ไม่มีใครอยากมาคบหากับเรา”

นางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“เพื่อน ๆ ในชมรมมีตั้งสามร้อยกว่าคน แล้วทุกคนก็รู้จักกันหมดการที่เราพูดเพราะเป็นการสร้างบุคลิกภาพให้คนอื่นเขานับถือเราด้วยแล้วถ้าเราพูดไม่ไพเราะคนทั้งหมดก็รู้ว่าเราพูดไม่ไพเราะจากสามร้อยคนเขาก็เอาไปพูดต่อมันจะเป็นร้อย เป็นพันนี้ละผลเสียของการพูดไม่ไพเราะแน่นอนคนเขาทราวยเขาก็หมดความเชื่อถือ นับถือในตัวเรา แล้วถ้าเราพูดดีพูดเพราะคนก็รัก ก็นับถือ ไม่มีใครเขาเกลียดเรานี้ก็เป็นผลดีของการพูดเพราะ และก็ผูกมิตรกับคนรอบข้าง เพื่อน ๆ ในชมรมไว้ได้ด้วย”

๕.๒.๒ แนวทางการกล่าววาจาอ่อนหวานในการดำเนินชีวิต วิเคราะห์ได้ว่า

ผู้เข้าร่วมสัมมนากลุ่มย่อยได้แสดงความเห็นอันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการกล่าววาจาอ่อนหวานไว้มีนัยสำคัญ พบว่า ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนมาก มีความเห็นว่าการใช้คำพูดอ่อนหวาน

เรียงลำดับจากความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมสัมมนาที่มีผู้เห็นตามคล้ายตามในประเด็นต่าง ๆ จากมากที่สุดไปน้อยที่สุด ตามนี้ต่อไปนี้

การกล่าววาจาอ่อนหวานจะต้องทำเป็นประจำและเป็นปกติมีผู้ให้ความสำคัญมากที่สุด การพูดวาจาอ่อนหวานควรพูดกับทุกคนไม่เลือกชั้นวรรณะผู้เข้าร่วมสัมมนาเห็นว่ามีค่าสูง รองลงมา คนที่พูดและฟังวาจาไพเราะย่อมมีความสุขกันทั้งสองฝ่าย เป็นลำดับที่สาม ส่วนการแสดง ความความเห็นอื่น ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพูดวาจาอ่อนหวานก็มีผู้แสดงความคิดเห็นบ้าง เช่น “การพูดวาจาอ่อนหวานนั้นผู้พูดต้องแสดงกิริยา อากาโรให้เหมาะสม เพราะการกล่าววาจาอ่อนหวานบางครั้งผู้ฟังอาจคิดได้ว่าผู้พูดกำลังประจบเพื่อหวังผลบางอย่าง ฉะนั้นจึงต้องกล่าวให้เป็นนิสัย ไม่ใช่แกล้งทำ” (นางบุญชู ฉายสวัสดิ์, ๒๕๕๗)

หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกคือ นางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้ให้ความเห็น ในประเด็นการใช้วาจาอ่อนหวานไว้น่าสนใจว่า

“ป่าเองเวลาพูดคำอ่อนหวานจะพูดกับทุกคนสมัยก่อนสอนนักเรียนที่โรงเรียนสวนศรัทธา บางครั้งดูแล้วนักเรียนก็เชิงไม่เชื่อฟัง ป่าเลยลองเปลี่ยนวิธี การใหม่ใช้ คำพูดอ่อนหวานก็สังเกตว่าเด็กนักเรียนก็เปลี่ยนไปนะ ฟังมากขึ้นแม้ไม่ทั้งหมดแต่เรา คนพูดก็รู้สึกดีสบายใจ ต่ำ ตะคอกก็เคยมีบ้างแต่ก็คิดว่าวิธีการใช้คำ พูดอ่อนหวาน จะเด็กหรือผู้ใหญ่พอได้ยินก็รู้สึกดี เราเองคนพูดก็รู้สึกว่าเป็นคนดีด้วย”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อน สมาชิกด้านการพูดวาจาอ่อนหวานในการดำเนินชีวิต นางปราณี จันทราบดี (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ได้ใช้หลักการกล่าวด้วยการพูดวาจาอ่อนหวานกับเพื่อน ๆ เป็นปกติใคร ๆ ก็รู้ว่า ดิฉันพูดวาจาอ่อนหวาน เพราะส่วนตัวคิดว่า การพูดวาจาอ่อนหวานนี้เมื่อผู้ได้ยินได้ฟังคำของเราเรื่องยาก ๆ ก็กลายเป็นเรื่องง่ายเพื่อน ๆ ก็พร้อมให้การช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ แล้วเราก็คือเป็นที่รักของคนอื่นด้วย”

นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวไว้ว่า

“คำพูดอ่อนหวานใครก็อยากได้ยิน ได้ยินแล้วก็มี ความสบายใจ สุขใจ ต่างกับ คำพูดไม่อ่อนหวานได้ยินก็รังเกียจ และการพูดวาจาอ่อนหวานกับเพื่อน ๆ ในชมรมก็ เป็นการให้เกียรติแก่เพื่อน ๆ ด้วยเพราะต่างคนก็ล้วนแต่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่มีค่านับหน้าถือตาอยู่แล้ว การกล่าวคำอ่อนหวานจึงสำคัญมากในการอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะ ในชมรมหรือที่อื่น ๆ”

๕.๒.๓ แนวทางการกล่าววาจาประสานไมตรีในการดำเนินชีวิต

จากการสัมมนากลุ่มย่อยได้ข้อวิเคราะห์เป็นประเด็นที่มีผู้แสดงความคิดเห็นและให้ความสำคัญต่อเรื่องต่าง ๆ โดยเรียงจากมากที่สุด ไปน้อยที่สุด ดังมีนัยดังต่อไปนี้

แนวทางการกล่าวคำสมานไมตรีที่ผู้สูงอายุได้มีความเห็นสอดคล้องเป็นอันเดียวกันคือ การกล่าววาจาสมานไมตรีกับภรรยา หรือสามี ของตนเองสูงที่สุด และลูก เป็นอันดับที่สอง ต่อด้วยบุคคลในครอบครัวเป็นอันดับที่ ๓ และบุคคลอื่น ๆ เช่น เพื่อน ลูกศิษย์ และเพื่อนบ้าน รองลงมาตามลำดับ ทั้งนี้จะมีการกล่าวโดยใช้คำพูดสมานไมตรีเมื่อเกิดสถานการณ์สำคัญคือ เมื่อมีปัญหาในครอบครัว ความไม่เข้าใจกันและกัน เป็นอันดับที่หนึ่ง ความเข้าใจผิดในเรื่องต่าง ๆ เป็นอันดับที่สอง ยังมีประเด็นอื่นที่สังเกตพบระหว่างสนทนาเช่น เมื่อเกิดปัญหาของลูก ๆ กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อีกฝ่ายก็จะเป็นผู้สมานไมตรีด้วยการพูด ด้วยวิธีการกล่าวคำเพื่อปรับความเข้าใจให้ตรงกัน เป็นอันดับที่หนึ่ง กล่าวคำขอโทษ เป็นอันดับที่สอง และกล่าวคำแสดงความเสียใจเป็นลำดับที่สาม

นางกุศล สัตยสมิทสถิต (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๖๓ ปี หนึ่งในผู้เข้าร่วมสัมมนากลุ่มย่อยกล่าวว่า

“เมื่อมีปัญหาในครอบครัวคำที่จะประสานไมตรีนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด แม้แต่กับเพื่อนฝูงที่คบค้าสนิทกันมาก็สำคัญ ถ้าไม่มีการกล่าวคำสมานไมตรีรับรองพวกเรายู่กันลำบากแน่เพราะต่างคนต่างคิดไม่ได้มีการปรับความคิดให้เข้ากันแล้วก็มาทะเลาะกัน โกรธเกลียดกัน สุดท้ายต่างคนก็มองหน้ากันไม่ติดสามีภรรยาก็หย่าร้างกัน เพื่อนก็เลิกคบหากัน”

นางวรรณิ ฤาไชย (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๖ ปี หนึ่งในผู้เข้าร่วมสัมมนากลุ่มย่อยกล่าวได้นำฟังว่า

“สามีภรรยาเป็นคู่ที่ต้องมีการใช้วาจาเพื่อประสานไมตรีมากกว่าคนอื่น ๆ เพราะว่า ต้องอยู่ต้องกิน ต้องร่วมชะตาชีวิตกันทำอย่างไรจึงจะอยู่กันได้โดยไม่เลิกรากัน เพราะฉะนั้นคำประสานไมตรีนั้นจึงสำคัญมากเมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว”

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๖๘ ปี ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า

“คำสมานไมตรีจะดีที่สุดเมื่อมีการเข้าใจผิดเราต้องพูด ๆ อย่งไรก็ได้ให้ คนที่ไม่ถูกกันคืนดีกัน พูดแล้วคนเขาไม่ทะเลาะกัน ยากนะบางอย่างควรพูดบาง อย่งไม่ควรพูดต้องรู้จักสังเกตเอา”

อีกท่านหนึ่งคือ นางอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๘๐ ปี หนึ่งในผู้ให้คำสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“คำพูดที่จะสมานไมตรีคนได้นั้นจะต้องเป็นคำพูดเพราะ ฟังแล้วคนสบายใจ เป็นคำพูดให้กำลังใจ เป็นคำพูดให้โอกาสต่อกันและกัน โดยเฉพาะที่โกรธเคืองกัน คำเหล่านี้เป็นประโยชน์ย่ำว่าเป็นคำประสานระหว่างคนสองคน หรือคนสองฝ่ายให้ดีขึ้นได้”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการกล่าววาจาประสานมิตรในการดำเนินชีวิต นายชาลีย์ เทศพิทักษ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ได้เคยใช้คำกล่าวประสานไมตรีโดยเฉพาะเมื่อเกิดการทะเลาะหรือเมื่อเพื่อนสมาชิกมีความเห็นไม่ลงรอยกันเราก็จะพยายามพูดเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายเข้าอกเข้าใจกัน เห็นถึงข้อเท็จจริงใช้คำพูดโน้มน้าวใจให้ทั้งสองฝ่ายเข้าอกเข้าใจกันเป็นการประสานไมตรีผู้ที่แตกกรากัน ส่วนการประสานไมตรีกับเพื่อน ๆ ตามปกติก็จะพูดคำไพเราะ อ่อนหวาน และพูดคำสั่งเป็นปกติอยู่แล้ว พยายามพูดแล้วต้องอย่าให้คำพูดเป็นนายเราเมื่อพูดไปแล้วจะได้ไม่มีเรื่องมีราวกันในภายหลังอีก”

นางสาวอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า

“คำพูดสมานไมตรีนี้จะนึกถึงทุกครั้งจะไม่พูดให้เพื่อนแต่แยกกัน ไม่พูดแล้วทำร้ายใคร และไม่พูดทำร้ายตัวเองทำให้คนอื่นเขาเกียดเรานี้วิธีพูดของย่า กับเพื่อนสมาชิกชมรมก็พูดอย่างนี้แหละ”

นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า

“ในชมรมผู้สูงอายุก่อนจะพูดอะไร ผมจะคิดเสมอว่าความคิดคนไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จะไม่พูดแล้วทำให้คนคิดสองแง่ สามงาม เป็นเหตุให้คนระแวง ทะเลาะเบาะแว้งกัน และเวลาพูดจะดูว่าเราพูดอยู่กับใคร ควรหรือไม่ คำสมานไมตรีคือว่าพูดแล้วคำพูดของเรามันรักษาน้ำใจคนอื่นไม่ตัดท้อต่อว่าใครเขา ไม่ทำลายน้ำใจของกันและกันอย่างนี้ผมว่าเป็นคำพูดสมานไมตรีพบก็ใช้อยู่ประจำเราทำให้เคยชินถ้าเห็นคนอื่นเป็นทุกข์เพราะคำพูดเราผมก็จะรีบขอโทษขอภัยทันทีรักษาน้ำใจเพื่อน ๆ ไว้ครับ”

๕.๒.๔ แนวทางการกล่าววาจาดีในการดำเนินชีวิต

เมื่อสัมมนาในกลุ่มย่อยเสร็จวิเคราะห์การกล่าววาจาดีในการดำเนินชีวิตจากการที่ผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างได้ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

การกล่าววาจาดีผู้เข้าร่วมสัมมนาในกลุ่มย่อยได้กล่าวให้มีความสำคัญกับ การพูดคำสัจยอมนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือมากที่สุด รองลงมาคือทำให้ผู้อื่นเกิดความเคารพนับถือ และลำดับที่สามคือทำให้ผู้อื่นให้การยกย่องสรรเสริญ ในประเด็นแนวทางการกล่าวคำสัจนั้นมีผู้แสดงแนวทางเป็นที่สอดคล้องกันคือ แนวทางการกล่าวคำสัจนั้นจะต้องนำเอาความจริงมาพูด และต้องทำให้เป็นประจำมีผู้เห็นสอดคล้องกันมากที่สุด รองลงมาคือพูดเรื่องที่ตนเองรู้ถ้าไม่รู้ก็ไม่ต้องพูด รองลงมาอันดับสามคือพูดเรื่องที่ได้ยินได้ฟังมาไม่ควรเสริมเติมแต่ง ส่วนการกล่าวคำสัจนั้นผู้เข้าร่วมสัมมนามีความเห็นด้วยกับ นางลาวัลย์ หิรัญวดี (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ที่กล่าวว่า

“ต้องพูดความจริงให้เป็นนิสัย เป็นประจำ ไม่ว่าจะกับใคร แม้ว่าคำสัจจริงบาง ครั้งอาจจะทำให้ผู้ฟังเสียใจแต่เมื่อเวลาผ่านไปเขาก็จะเข้าใจเองว่าเราเป็นคนพูดคำสัจ ไม่ได้โกหก จริงใจ และเขาจะให้ความนับถือเราเอง”

ผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกท่านหนึ่ง คือ นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“การพูดคำสัจเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตัวเองโดยเฉพาะผู้สูงอายุ อย่างลุงเพราะหาลูกหลาน หรือผู้ที่เราคบรู้ว่าเราพูดคำไม่จริงพูดเท็จในภาย หลังคนเหล่านั้นย่อมจะไม่ให้ความเคารพนับถือ”

อีกท่าน คือ นางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ก็ให้ความเห็นสอดคล้องกับท่านแรก โดยกล่าวว่า

“ป่าเป็นอาจารย์สอนนักเรียนอยู่เป็น สามสิบกว่าปีนักเรียนที่เราสอนเราต้องเอาความจริงเอาคำสัจไปพูดไปบอกไปสอนเขาถ้าเราไม่จริงแล้วเอาไปบอกก็เกิดความเสียหายแก่ผู้ฟังคือเด็ก และยังทำให้นักเรียนยังขาดความเชื่อมั่นในคำที่เราสอนที่เราบอก ภายหลังเขาก็อาจจะไม่เคารพนับถือเราไปเลยเพราะความไม่จริงที่เราบอก เราสอนเขา ทั้งเขาก็จะจำเอาคำพูดผิด ๆ ของเรานั้นแหละไปพูดต่อเกิดความเสียหาย วงกว้างออกไปอีก ฉะนั้นป่าคิดเสมอถ้าไม่รู้ก็ไม่พูดเสียดีกว่า บางครั้งก็จะบอกนักเรียนว่าขอครูไปดูเพิ่มเติมก่อนแล้วจะมาบอก”

และอีกท่านหนึ่ง คือ นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ก็ได้แสดงความคิดเห็นในแนวทาง การดำเนินชีวิตจากประสบการณ์ที่ตนเองเคยผ่านมาได้อย่างน่าสนใจว่า

“การเป็นผู้กล่าวคำสำนั้นเราเป็นผู้ให้ข้อมูลความจริงแก่ผู้อื่นเราก็จะได้คนที่
จริงใจและให้ความจริงไม่พบเจอกับพวกโกหกหลอกลวงโยมคิดว่าอย่างนี้จึงได้ใช้เป็น
แนวทางในการดำเนินชีวิตตลอดมา”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ
ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิก
ด้านการกล่าววาจาสำในการดำเนินชีวิต นางสาว รอดศิริ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“กับเพื่อน ๆ ในชมรมผู้สูงอายุฉันจะนำหลักคิดหลักพูดเรื่องการกล่าววาจาสำ
ไปใช้เสมอไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลังก็ตามเพราะฉันคิดว่ามันมีผลต่อทั้งตนเองและผู้ฟัง
ยิ่งเมื่อความเท็จแผ่ไปเพราะเราเป็นผู้พูดยิ่งก่อให้เกิดความเสียหายในวงกว้าง เพราะ
ฉะนั้นเมื่อจะพูดอะไรต้องรู้ความจริงก่อน หากเป็นเรื่องไม่จริงก็จะไม่นำมาพูด”

นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกท่านหนึ่ง กล่าวว่า

“กับเพื่อนในชมรมผมคิดเสมอว่า เราพูดอะไรต้องเป็นความจริง ความจริงถ้าไม่
รู้ก็ไม่พูดเสียเลยดีกว่า แม้เป็นความจริงแต่เป็นเรื่องเสีย ๆ หาย ๆ ส่งผลต่อผู้อื่นก็จะไม่
พูด เพราะถ้าพูดไปก็จะมองหน้ากันไม่ติดเสียทั้งเราเสียทั้งเขา”

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัด
ชุมพรตามหลักธรรมด้าน ปิยวาจา นั้นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นว่าการประพฤติตามแนวทางคือ
การกล่าววาจาอ่อนหวาน วาจาไพเราะ วาจาประสานไมตรี และวาจาสำ นั้นถือเป็นเรื่องสำคัญและผู้
ที่ประพฤติได้ปฏิบัติตามย่อมจะเป็นที่นับหน้าถือตา เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม นำเคารพ เชื่อถือ
ได้ และเป็นที่รักของผู้ได้ยินได้ฟัง ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างก็ได้แสดงถึงการดำเนินแนวทางด้านปิย
วาจานั้นเป็นความสำคัญมาก และต้องทำให้เป็นปกติ กับทุกคนที่เราสนทนาพูดคุยอย่างมีสติ

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ
ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิก
ด้านการกล่าววาจาในการดำเนินชีวิต พบว่า ผู้สูงอายุมีการกล่าวปิยวาจา การกล่าววาจาไพเราะ การ
กล่าววาจาประสานไมตรี และการกล่าววาจาคำสำ โดยจะกล่าวเป็นปกติกันอยู่แล้ว มีนัยทางเหตุผล
ที่ว่า การกล่าวปิยวาจา ตามแนวทางทั้ง ๔ นั้น เห็นว่าเป็นการทำความดีไม่ทำตนให้เดือดร้อนในภาย
หลัง มากที่สุด ลำดับที่สองคือเป็นการรักษาความน่าเคารพนับถือของตนในสังคมมาก ลำดับที่สามคือ
กล่าวแล้วสบายใจและลำดับที่สี่คือให้เกียรติแก่บุคคลที่เราพูดด้วย

๕.๓ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน อุตถจริยา

อุตถจริยา เป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น เป็นหลัก หลักธรรมว่าด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งไม่ว่าจะประกอบประโยชน์เพื่อตนเอง บุคคลอื่น หรือแม้แต่ทั้งสองฝ่าย ก็เป็นไปโดยทางกายอย่างหนึ่ง ทางวาจาอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมว่าด้วยอุตถจริยานี้ผู้ประพฤติตามพึงทำประโยชน์ให้ครบทั้งแก่ตน บุคคลอื่น และทั้งสองฝ่ายซึ่งเป็นการแสดงว่าการประพฤติประโยชน์นั้นสำเร็จประโยชน์สูงสุด

๕.๓.๑ การประพฤติกะทำประโยชน์แก่ตนเอง

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวนได้แสดงแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติกะทำประโยชน์แก่ตนเองไว้โดยแยกเป็นประเด็นได้ว่า

การกระทำประโยชน์แก่ตนด้วยการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของผู้สูงอายุ รองลงมาคือการได้ศึกษาเล่าเรียน และรองลงมาอันดับสามคือได้สร้างตนเองให้มีอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ส่วนประเด็นอื่นก็มีบ้างเช่น การทำประโยชน์ตนด้วยการสวดมนต์ ฟังธรรม ซึ่งเป็นการกระทำประโยชน์ตนตามแนวทางของอุบาสกอุบาสิกาที่ดีตามครรลองครองธรรมทางพระพุทธศาสนา

นางจิตมา โสมทัฬหภูมิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๙ ปี ได้กล่าวในการสัมภาษณ์ย่อยว่า

“ในการประพฤติกะทำประโยชน์แก่ตนเองนั้นจะตั้งมั่นในสิ่งที่ดี ที่ถูกต้อง สร้างบุญสร้างกุศลเมื่อมีโอกาสไปวัดฟังธรรม แม้จะยุ่งเพียงใดก็ตามก่อนนอนก็จะต้องสวดมนต์ น้อมจิตถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณ ส่วนด้านอื่น ๆ ก็มีไปออกกำลังกายบ้าง ในการดำเนินชีวิตด้วยการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นก็ชกชวนให้เพื่อน ๆ กระทำสิ่งที่ดีที่ถูกต้องที่เป็นความดี ชกชวนแนะนำเรื่องอาชีพ เรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ช่วยเหลือผู้อื่นทางกายเท่าที่จะช่วยได้ ส่วนการทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้นก็จะทำประโยชน์ตนเองให้ดีกว่าก่อนทำในสิ่งที่คิดว่าดีเป็นประโยชน์เช่นออกกำลังกายรักษาสุขภาพ ส่วนประโยชน์ของผู้อื่นก็จะช่วยเหลือเขาเท่าที่มีโอกาสและสามารถช่วยได้และจะเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะตลอดถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องดี โดยไม่หวังผลตอบแทน การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นยังเป็นการทำให้เกิดความพึงพาอาศัยกัน มีความสนิทสนม มักคุ้นไว้วางใจกันอีกด้วย”

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก นางสาวอุบล สมบูรณ์ ได้ให้ข้อคิดอันสามารถนำไปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักการประพฤติกะทำประโยชน์แก่ตนเอง ว่า

“คนเราใครก็รักตนเองการทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองถือว่าเป็นการประสบผลสำเร็จ และสร้างความดีให้ตนเองที่โยมทำประจำก็คือเช้าจะต้องสวดมนต์ทำจิตให้

ผ่องใส ก่อนที่จะเตรียมอาหารไว้มาวัดและจะเดินรอบ ๆ สวนดูผลไม้ที่ปลูกไว้เป็นการ ออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงไม่ป่วยไข้โรค ในตอนแรกก็ทำได้เท่านี้ถ้าสมัยสาว ๆ โยมก็คิดถึงคนอื่นมากกว่าพอแก่มาเราก็ได้มีเวลากลับมามองและทำอะไรเพื่อตัวเอง บ้างเท่านี้โยมก็มีความสุขแล้ว”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อน สมาชิกด้านการกระทำประโยชน์แก่ตนเองในการดำเนินชีวิต นายวิชัย รุจิเรข (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ผมคิดว่าเมื่อมาเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุทุกครั้งจะต้องตั้งใจร่วมกิจกรรมและรับ ความรู้ที่วิทยากร ตลอดจนถึงกิจกรรมที่ทางชมรมจัดขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นประสบผลการณ์ ใหม่ ๆ ที่ทำให้ผมมีความสุข และสนุกไปกับกิจกรรมนั้น ๆ จะไม่ยอมให้เวลาที่มาสูญเสีย ไปเปล่าไปโดยไม่ได้อะไร”

นางจำรัส จ้องสกุล (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ประโยชน์ส่วนตัวที่เมื่อมาเข้าร่วมกับชมรมผู้สูงอายุนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการฝึกและร่วมกิจกรรมกับทางชมรมที่จัดขึ้น เช่นได้ฟังธรรมมะ ได้ฟังวิทยากรมาพูด เรื่องสุขภาพ และส่วนตัวก็นำเอากลับไปปฏิบัติตามเป็นผลดีกับคนแก่อย่างดิฉัน เช่น การดูแลควบคุมเรื่องอาหารการกิน เรื่องการออกกำลังกาย การบริหารสมอง ซึ่งคิดว่าเป็นการได้รับประโยชน์แก่ตนเองอย่างมาก ๆ”

นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“ได้มีโอกาสมาร่วมกับชมรมในส่วนตัวได้อะไรเยอะมากเพราะวัยของเราที่เปลี่ยนแปลง อายุที่เปลี่ยน กิจกรรมในการดำเนินชีวิตก็เปลี่ยนแปลงจึงต้องปรับตัวเอง การเข้ามาสู่ชมรมได้รับรู้รับทราบความรู้ต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ ก็ทำให้ตัวเองสามารถปรับปรุงตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดีขึ้นกว่าเดิมนิสัยชอบ ค่ะกับการมาเป็นสมาชิกชมรม”

๕.๓.๒ การดำเนินชีวิตด้วยการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

การดำเนินชีวิตด้วยการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่นผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างได้กล่าวไว้เป็นแนวทางซึ่งสามารถวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นที่น่าสนใจได้ว่า

ผู้สูงอายุมีการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยการเป็นผู้ให้วัตถุแก่ผู้อื่นมากที่สุด ลำดับที่สองคือการช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยากตามที่ผู้นั้นต้องการ เท่าที่มีโอกาสจะอำนวย และลำดับที่สามคือการได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการทำตนเองให้เป็นประโยชน์ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมสัมมนาท่านหนึ่งได้แสดงความเห็นแล้วมีผู้เห็นตามที่ท่านได้กล่าวว่า

“การช่วยเหลือผู้อื่นได้ทำตามเวลาและโอกาสที่จะอำนวยเท่าที่ตนจะช่วยให้ซึ่งก็ได้ทำมาโดยตลอดทั้งเรื่องเงินเรื่องข้าวของหรือการช่วยทำงานสาธารณะเช่นงานวัดงานชุมชน ทำให้เรามีจิตใจอ่อนโยนและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น” (บุญชู ฉายสวัสดิ์, ๒๕๕๗)

หนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก คือ นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า

“บางคนก็ต้องการผู้อื่นช่วยเหลือซึ่งหากมีโอกาสก็จะพยายามช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่จะทำได้และเหมาะสมเท่าที่จะช่วยเหลือเขาได้เราก็ต้องดูว่าเราช่วยเหลือเขาได้แค่ไหนเพราะถ้ามากเกินไปเราก็จะเดือดร้อนได้”

การช่วยเหลือสังคม การถือว่างานสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมนั้นผู้สูงอายุถือเป็นอีกหน้าที่ ภาระ ส่วนหนึ่งเพราะต่างก็เข้าใจตรงกันว่า การได้ตอบแทนสังคมด้วยการทำงานอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้นย่อมจะจรรโลงสังคม คนในสังคม ให้มีความรักสามัคคี ผูกพันกันเป็นการสงเคราะห์กันด้วยธรรมะจริง ๆ ดังตอนหนึ่งของบทสัมภาษณ์เชิงลึกของ นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ผมเองเห็นว่าการทำวามเพื่อประโยชน์สังคมเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้น ๆ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เป็นบทเรียนที่มีค่าสอนให้มนุษย์ไม่ให้เห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละ ผู้ที่ทำได้ก็เป็นที่รักใคร่ของผู้คนในสังคมนั้นด้วย”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ในการดำเนินชีวิต นางอาภา แสงเกตุนามิตร (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ได้ให้การช่วยเหลือแก่เพื่อน ๆ สมาชิกและแก่ชมรม ด้วยการบริจาคเงินแก่สมาชิกผู้เสียชีวิต และบำรุงชมรมเป็นประจำทุกปี ที่ทำเพราะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชมรม ชมรมเองก็มีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตัวดิฉัน ตัวเองเมื่อมีโอกาสก็จะให้การสนับสนุนบำรุงแก่เพื่อนสมาชิกและชมรมอยู่เสมอค่ะ”

นางลาวัลย์ ทิรัญวดี (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวถึงการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ตนได้ทำต่อเพื่อนสมาชิกของชมรมว่า

“ฉันได้ทำประโยชน์ต่อเพื่อน ๆ สมาชิกด้วยการเป็นเพื่อนที่ดี ให้คำปรึกษาให้การช่วยเหลือเต็มความสามารถที่จะทำได้ เมื่อถึงวันประชุมนัดพบกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมก็จะมาก่อนเวลาเพื่อร่วมกับเพื่อน ๆ ในกลุ่มเตรียมสถานที่ อำนวยความสะดวกแก่เพื่อนสมาชิกและร่วมกับเพื่อน ๆ คนอื่นในการจัดเก็บสถานที่ และบางครั้งก็เป็นตัวแทนในการกล่าวขอขอบคุณวิทยากรที่มาให้ความรู้”

นางสาวอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“อย่า ไม่คิดอะไรมากถ้าได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นไม่ว่าทางใดทางหนึ่งก็จะรับอาสาช่วยเหลือเพื่อน ๆ สมาชิกของชมรมทันที เมื่อมีเพื่อนสมาชิกเสียชีวิตก็จะพยายามไปร่วมทุกงานไม่ให้ขาด เราเกิดมาต้องให้มีดีทำประโยชน์ให้คนอื่นเขาเห็นบ้าง จะไม่ชอบเอาเปรียบใครช่วยได้ก็ช่วยเลย”

๕.๓.๓ แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการกระทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ผู้สูงอายุกุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นถึงแนวทางการทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเป็นแนวทางเดียวกันวิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ ทำประโยชน์เมื่อโอกาสอำนวย และมักจะขึ้นอยู่กับฐานะ และบทบาทหน้าที่ทางสังคมมากที่สุด โดยจะกระทำด้วยการสละเงินทอง วัตถุ มากกว่า และรองลงมาคือการออกแรงช่วยทำสาธารณะประโยชน์ และลำดับที่สามคือทำตามที่ได้รับมอบหมายหรือทำตามหน้าที่ที่ผู้บังคับบัญชาสั่งการ การให้การช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นเป็นการได้ให้ประโยชน์แก่ตัวเองด้วยเสมอมากที่สุด โดยมีความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันคือเห็นว่าการได้ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้นเมื่อเราทำผลก็จะตอบสนองมาที่เราเราให้การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยแรงเราก็จะได้มีร่างกายแข็งแรง ให้การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความคิดความเห็นเราก็จะได้ผลจากการใช้สติใช้ปัญญาทำให้เราเฉลียวฉลาดและได้ใช้ปัญญาในการคิด ซึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นว่า

“การที่เราได้ทำประโยชน์ตนเองและประโยชน์ผู้อื่นนั้นบางครั้งมันส่งผลต่อกันโดยไม่ได้ตั้งใจอาจจะเริ่มที่การที่เราทำประโยชน์ต่อตนเองก่อนแต่ผลนั้นไปมีผลต่อผู้อื่น และกลับกันการที่เราได้ทำงานหรือประโยชน์แก่ผู้อื่นแต่ผลนั้นก็จะกลับส่งผลต่อเราเองด้วย” (ปราณี จันทราบดี, ๒๕๕๗)

ในประเด็นที่น่าสนใจยังมีอีกท่านได้ให้แนวคิดไว้ว่า

“การทำประโยชน์ตนก็สำคัญการทำประโยชน์ผู้อื่นก็สำคัญโดยเฉพาะคนในครอบครัว ลูก ๆ หลาน ๆ เป็นคนที่รอให้เราทำประโยชน์ให้โดยตรง เพราะเราให้กำเนิดเขา เราก็ต้องยังประโยชน์ด้วยการเลี้ยงดูให้การศึกษา หาอาชีพให้ เป็นต้น หรือแม้แต่คนอื่น ๆ ในสังคมซึ่งไม่ได้คิดว่าเป็นภาระแต่เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ” (นันทา หัตถยามณีวุฒิ, ๒๕๕๗)

ในกลุ่มตัวอย่างที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกท่านหนึ่ง คือนางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า

“ได้ทำประโยชน์แก่ตนที่ได้ทำและเป็นผลต่อผู้อื่นก็คือได้เรียนหนังสือจนสำเร็จปริญญาแล้วก็ได้ทำงานเป็นครูและอาชีพครูนี้แหละที่ได้ช่วยสอนนักเรียนให้ประโยชน์แก่สังคมเมื่อนักเรียนโตไปก็ได้ไปสร้างประโยชน์ต่อสังคมต่อไปอีกทั้งยังเป็นอาชีพให้ได้เลี้ยงชีพด้วย”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการกระทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ในการดำเนินชีวิต นายรินทร์ ผุดเพชรแก้ว (๒๕๕๗) กล่าวว่า

“การดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายผู้ที่เราคบคือเพื่อน ๆ ในชมรมส่วนมากก็เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอยู่แล้วคนไทยเป็นคนเห็นอกเห็นใจกันอยู่แต่ไหนแต่ไรมาเหมือนน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า”

นางวนิดา ดั่งสุวรรณ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“การทำประโยชน์มีหลายวิธี เพื่อน ๆ ในชมรมก็มาพบปะกันเดือนละหนมีอะไรก็เอามาแบ่งปันกันขนมของกินของท่าน มีเรื่องอะไรก็เอามาเล่าให้กันฟังเป็นความรู้ทั้งนั้นทั้งฝ่ายเรา ฝ่ายเขา คอยกันไปคอยกันมาเกิดปัญญาขึ้นเยอะเรื่องไม่เคยรู้ก็ได้รับรู้ปัญหาที่เคยสงสัยทั้งเราทั้งเขาก็คลี่คลาย พวกเราก็ออยู่กันอย่างนี้แหละเหมือนกับเป็นครอบครัว ญาติมิตรกัน เคารพรักใคร่กันดี”

นางมะลิ รัตนราช (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“ในส่วนตัวเห็นว่าคนที่ต่างคนต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเป็นความเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกันและกันไม่มีศัตรูมีแต่มิตร เพื่อน ๆ สมาชิกในชมรมก็เหมือนกันพยายามให้ทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมเพราะเป็นการให้ที่ต่างคนก็ต่างได้รับการทำกิจกรรมร่วมกัน จะทำให้สมาชิกเกิดความรู้เกิดความเข้าใจ ยอมรับ และเห็นคุณค่าของผู้อื่น เป็นการสร้างประโยชน์ที่ไม่ต้องใช้เงินใช้ทองเลย ขอเพียงเข้าอกเข้าใจกันอยู่ร่วมกันทั้งสองฝ่ายก็อยู่กันอย่างมีความสุข”

พบว่า การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยอัตถจริยา โดยผู้สูงอายุมีการทำประโยชน์ด้วยการเริ่มต้นที่ตัวเองก่อนมากที่สุด ในเรื่องการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของผู้สูงอายุ รองลงมา คือ การได้ศึกษาเล่าเรียน และรองลงมาอันดับสามคือได้สร้างตนเองให้มีอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว แล้วขยายออกไปสู่ผู้อื่นเป็นลำดับมีลูก หลาน คู่ครอง ญาติสายโลหิต มีนัยตามลำดับ จนถึงการทำประโยชน์แก่สาธารณะเป็นลำดับสุดท้าย ซึ่งพบว่ามีการทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมีนัยหลากหลาย เช่น ทำประโยชน์ต่อศาสนาที่ตนนับถือด้วยการบริจาค หนุนบารุง การทำประโยชน์ส่วนรวมเพราะอาชีพ การงาน มีนัยมากน้อยตามลำดับที่กล่าวมา

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการกระทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน พบว่า มีการประพฤติตนตามหลักธรรมเรื่อง อัตถจริยา โดยทั่วกัน และยังเห็นประโยชน์มีความเข้าใจ เป็นไปในแนวทางเดียวกันว่าการทำประโยชน์ในขณะที่มาร่วมเป็นสมาชิกของชมรมทั้งประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เป็นการประพฤติเพื่อความรัก สามัคคี ของสมาชิกในชมรม แนวทางการสร้างประโยชน์นั้นผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางชมรมจัดมากที่สุด เพราะมีความเห็นตรงกันว่า ได้ทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายอย่างสมบูรณ์

๕.๔ การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน สมานัตตา

๕.๔.๑ แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ในกิจวัตรประจำวันส่วนตัว

ผู้ร่วมสัมมนากลุ่มย่อยโดยส่วนมากให้ความเห็นถึงประเด็นการประพฤติตนสม่ำเสมอเสมอต้นเสมอปลายว่า การดำเนินชีวิตนั้นว่า ความน่าเคารพนับถือของคนทั้งภายในครอบครัวและบุคคล

อื่นจะเชื่อถือ และให้ความนับถือเรานั้นการวางตน ประพฤติตนให้เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลายมีส่วนสำคัญมาก ๆ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหลักธรรมอื่น การรู้จักหน้าที่ของตนเอง และทำหน้าที่ของตนเองไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ชื่อว่าเราได้ประพฤติตามหลักธรรมว่าด้วยสมานัตตา คือเป็นผู้วางตนประพฤติตนสม่ำเสมอ และจากการสัมภาษณ์ได้ทราบว่า กิจกรรมของผู้สูงอายุที่กระทำอย่างสม่ำเสมอคือการปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่ำเสมอมีการ ให้ทาน สวดมนต์ ไปเยี่ยมลูกหลาน ให้การช่วยเหลือ กิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร และออกกำลังกายเป็นประจำ เพื่อรักษาดูแลสุขภาพกาย ซึ่งก็ได้กล่าวเป็นแนวทางเดียวกันไม่มีข้อใดมากน้อยกว่ากัน ข้อสังเกตว่าการที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมใดเป็นพิเศษหรือว่ามากน้อยก็เพราะว่าทุกกิจกรรมจะดำเนินไปในหนึ่งวันโดยทำเป็นกิจวัตรประจำวันไม่คิดว่าต้องทำอะไรเป็นพิเศษ

นางสาตี รอดศิริ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๘ ปี ได้ร่วมสนทนากลุ่มย่อยและให้สัมภาษณ์ว่า

“ในการดำเนินชีวิตเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ส่วนตัวได้ปฏิบัติตนในภารกิจประจำวันอย่างสม่ำเสมอตักบาตรทำบุญนำอาหารไปถวายพระทุกเช้า ออกกำลังกายด้วยการเดินตอนเช้าและตอนเย็นทุกวัน และเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายต่อบุคคลในครอบครัว ญาติมิตร โดยเคยพูดจาย่างไร เคยช่วยเหลือเขาอย่างไร เคยปฏิบัติตนอย่างไร เราก็คงเสียดายว่า ไม่ละเลย เพิกเฉย เมื่อเขามีทุกข์ หรือได้รับความลำบาก ไม่เคยแบ่งชั้นวรรณะบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนมีฐานะอย่างไร จะใช้คำพูดและกิริยาเหมือนกันไม่เคยดูถูกผู้ที่ด้อยกว่า ต่อหน้าอย่างไร ลับหลังอย่างนั้น”

นางบุญชู ฉายสวัสดิ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๘๓ ปี หนึ่งในผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย ได้ให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยสมานัตตาอย่างน่าสนใจไว้ว่า

“ตนจะตักบาตรทุกวัน สวดมนต์เช้าและก่อนนอนทุกวันเดินจงกรม นั่งสมาธิทุกวัน ใช้เวลาอ่านหนังสือธรรมะ หนังสือพิมพ์ดูทีวีในสาระที่มีประโยชน์เพิ่มพูนสติปัญญาให้แก่ตัวเอง ประพฤติตัวเป็นคนดีไม่ทำความชั่วทุกชนิด เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานและบุคคลทั่วไปเป็นคนมีน้ำใจต่อผู้อื่นให้ความเมตตาช่วยเหลือแก่ผู้อื่นเป็นประจำ การที่ตนได้ดำเนินชีวิตเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่พูดเท็จไม่โลเล จึงเป็นการสร้างความนิยม น่าเชื่อถือ และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย จึงทำให้ตนเองเป็นคนสูงอายุที่มีคุณค่าในสายตาของลูกหลานและเพื่อนบ้านใกล้เคียง”

หนึ่งในสมาชิกผู้สูงอายุได้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกถึงประเด็นแนวทางการดำเนินชีวิตเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลายในกิจวัตรประจำวันส่วนตัวซึ่งได้ปฏิบัติเป็นประจำคือ นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) อายุ ๗๔ ปี ได้กล่าวขณะสัมภาษณ์ว่า

“การดำเนินชีวิตของป่าในเรื่องการวางตนสม่าเสมอเสมอต้นเสมอปลายนั้นโยม คิดอยู่เสมอว่า คนเราต้องรู้หน้าที่ของตน และทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ทำบุญ ไปด้วย เพื่อจะได้อบรมจิตใจของตนเองให้ตั้งอยู่ในกุศลความดี ศึกษาพระธรรมแล้วนำมา ปฏิบัติให้มีความสุข ทำความดีต้องทำให้สม่าเสมอ”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อน สมาชิกด้านการประพาดิตนสม่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลายโดยส่วนตัวในการดำเนินชีวิต นางจิตติมา โสมทัฬหภูมิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“การวางตัวเสมอต้นเสมอปลายต่อเพื่อน ๆ ในชมรม ที่ได้นำมาใช้คือทุกครั้งที่มา ร่วมประชุม ทำกิจกรรมจะเป็นผู้คอยรับลงทะเบียน และเมื่อมีสมาชิกในชมรมเสียชีวิต ก็จะไปร่วมงานไม่ให้ขาด”

นางพงศรี วรรณชาติ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) สมาชิกท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เมื่อมาถึงชมรมสิ่งแรกที่จะทำคือเดินทักทาย ยกมือไหว้เพื่อน ๆ สมาชิกใน ชมรม เป็นประจำทำแล้วสบายใจ เพื่อนเห็นเราก็ก้มยิ้มแจ่มใส ทักทายกัน ที่ทำก็คิดว่า เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ทำให้ลดความเยี่ยงของตัวเอง ด้วย”

นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“ส่วนตัวจะช่วยงานเรื่องสถานที่และเครื่องเสียงอันนี้ผมทำเป็นประจำไม่เคย ขาด เป็นการทำให้เรามีความสุขได้ช่วยงานสาธารณะอีกทางด้วย ทำให้ไม่ถือ ตัวถือตน เข้ากับคนได้ดีไม่ได้คิดว่าตัวเองเคยเป็นครูบาอาจารย์แล้วมายกโต๊ะยกเก้าอี้เลย”

๕.๔.๒ แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นผู้ประพาดิตนสม่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย ต่อคน ในครอบครัว ญาติ หรือบุคคลอื่น

จากการรวบรวมคำสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ โดยรวบรวมคำ สัมภาษณ์ที่มีความเหมือนความคล้ายตามและความขัดแย้งแตกต่างของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมสัมมนา กลุ่มย่อยพบว่า

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ได้แสดงความคิดเห็นตรงกันมากในเรื่องการดำเนินชีวิตเป็นผู้ ประพาดิตนสม่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย ต่อคนในครอบครัว ญาติ หรือบุคคลอื่น วิเคราะห์ได้ดัง

ต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างจะมีการประพุดิตนสม่าเสมอกับบุคคลในครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือการประพุดิตนสม่าเสมอกับญาติ และจะประพุดิตนสม่าเสมอกับบุคคลอื่นน้อยลงมามี้นัยเป็นลำดับ โดยจะประพุดิตนสม่าเสมอกับคนในครอบครัว คือลูก หลาน และคู่ครองมากที่สุด ด้วยการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันให้การเลี้ยงดู ให้การศึกษา ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางกาย และที่พึ่งทางใจให้คำสั่งสอนอบรมทางดี ทางชั่ว เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในครอบครัว ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่ามีความสำคัญพอ ๆ กันยากที่จะแยกออกจากกันได้เพราะต้องประพุดิตนสม่าเสมอจริง ๆ (จินตนา เทียนเพชร, ๒๕๕๗) ส่วนในการประพุดิตนสม่าเสมอต่อญาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญกับการไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ พุดคุย พบปะกันระหว่างญาติ ๆ มากที่สุด และรองลงมาคือการประพุดิตนสม่าเสมอด้วยการนำของฝาก ของเยี่ยมไปฝาก และรองลงมาลำดับสามคือการประพุดิตนสม่าเสมอด้วยการให้ความช่วยเหลือด้วยการให้ยืมของ ให้ยืมเงิน หรือการช่วยเหลืออื่น ๆ เท่าที่จะทำได้

หนึ่งในผู้ร่วมสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นโดยมีผู้คิดเห็นคล้ายตามมากคือ นางอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า

“หน้าที่ของเราต่อคนในครอบครัวก็มีกันอยู่แล้วไม่มีใครจะอยู่คนเดียวการประพุดิตนสม่าเสมอเป็นหน้าที่เราเลี้ยงดูลูก เลี้ยงดูหลานเป็นหน้าที่ สอนเขาให้เป็นคนดีไม่ให้ทำชั่ว เป็นความรับผิดชอบต้องทำ”

นายประยูร สังข์สะอาด (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกท่านหนึ่ง กล่าวว่า

“ผมไม่มีลูกการทำประโยชน์ต่อคนในครอบครัวก็ยังมีแต่ภาระหน้าที่ความเป็นสามีที่ต้องทำเป็นประจำ นอกจากการทำมาค้าขายแล้ว ก็มีอย่างหนึ่งที่ทำสม่าเสมอคือการปั่นจักรยานออกกำลังกายทุก ๆ เช้า มันทำให้ร่างกายแข็งแรงแม้จะอายุขึ้นเลขหก เลขเจ็ด แล้ว ปีนี้ผมหกลีบแปดผมว่าถ้าได้ออกกำลังกายประจำร่างกายก็ยังคงได้ใช้งาน สมองก็ยังได้ใช้งานการรักษาสุขภาพจึงเป็นความสม่าเสมอที่ประพุดิตนอยู่เป็นประจำ”

อีกท่านที่ให้ข้อมูลเชิงลึกคือ นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ผมเลี้ยงลูก ๆ ก็พยายามปลูกฝังคุณธรรมความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ผมเคยบวชและทำมาอย่างไรก็สอนเขาให้เขาได้คิดดี ทำดี เวลาเข้าสังคมก็จะมีพุดจาจินทาใครลับหลังเราถือว่าเป็นการประพุดิตนที่ทำอยู่ประจำไม่ได้มีใครเตือนแต่ผมเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้จะคุยกับใครก็เป็นที่น่า เชื่อถือไม่มีใครว่าให้เราเพราะเราไม่เคยว่านินทาเขา ผมเชื่ออย่างนี้”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อน สมาชิกด้านการประพุดิตนสมำเสมอ เสมอต้นเสมอปลายต่อบุคคลอื่น หรือเพื่อนสมาชิกในชมรม ในการดำเนินชีวิต นางพงศรี วรชาติ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ในกลุ่มเพื่อนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุบางคนก็สนิทบางคนก็ไม่สนิทกันแต่ก็มีสิ่ง ที่ได้ทำต่อเพื่อน ๆ ในชมรมเป็นประจำคือจะพยายามทักทายปราศัย ด้วยวาจาอ่อนหวาน และคอยช่วยเหลือในการแจกจ่ายเอกสารหรืออาหารว่างตลอดถึงอาหารใน ระหว่างการพบปะกัน”

นางวนิดา ดึงสุวรรณ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในสมาชิกของชมรมกล่าวว่า

“ตัวเองจะไม่สนใจว่าใครเป็นอย่างไร จะไม่เอาเรื่องของคนอื่นไปพูดถ้ายิ่งพูด แล้วเขาเสียหายเราจะไม่พูดเลยเมื่อมาอยู่ที่ประชุมก็จะทำตามหน้าที่ลงทะเลเบียน เสร็จก็จะร่วมกิจกรรมกับทางชมรมตั้งแต่ต้นจนเสร็จไม่จำเป็นจะไม่หนีไปไหนแล้วก็จะเวลาที่เขามีเรื่องทำบุญแก่เพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิตหรืองานอื่น ๆ เราก็จะร่วมกับเขาทุกครั้งคิดในใจว่า เราช่วยเพื่อนเดียวเขาก็ช่วยเราคนเรามีเลื่อมดีกันทุกคน จะพูดกับเพื่อนสมาชิกด้วยคำพูดที่รักษาน้ำใจไม่ตรีจิตต่อเขาเสมอไม่พูดให้ใครเขาทะเลาะกันเป็นอันขาดเป็นเวรเป็นกรรมเปล่า ๆ”

นางสาวอุบล สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) หนึ่งในสมาชิกผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า

“การทำตัวให้เสมอต้นเสมอปลายที่นำไปใช้กับเพื่อน ๆ ในชมรมก็คงจะเป็นการ ที่ได้เข้าร่วมการประชุมทุกเดือนเป็นประจำ คอยดูแลเรื่องความสะดวกเมื่อมีใครขอความช่วยเหลือก็จะให้การช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยไม่คิดว่าคนนี้เราชอบหรือไม่ชอบ คนนี้เป็นอะไรทำอาชีพอะไร เป็นคนนิสัยอย่างไร จะพยายามทำของเราอย่างนี้”

๕.๔.๓ แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นผู้ประพุดิตนสมำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมอย่างไร

ในประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ถูกถามตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ นานามากมายแต่ก็พอจะวิเคราะห์ถึงประเด็นที่ถูกแสดงความคิดเห็นของของกลุ่มตัวอย่างบ้างในประเด็นนี้ ผู้ทำการวิจัย สังเกตว่า การดำเนินชีวิตเป็นผู้ประพุดิตนสมำเสมอ เสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม มีข้อจำกัดตามฐานะทางสังคม รายได้ การศึกษา และกิจกรรมที่แต่

ละคนทำ หรือความสนใจของแต่ละบุคคลมีนัยตามลำดับ กล่าวโดยภาพรวมได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในการ สัมมนากลุ่มย่อยได้แสดงความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันมากที่สุดอยู่สองประเด็นคือ การประพุดิตน สม่่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลายอันมีเหตุมาจากการฐานะของครอบครัว และสองคือ สาเหตุจากการ ประกอบอาชีพของตน และจะมีความเห็นแตกต่างกันในประเด็นกิจกรรมนันทนาการตามความชื่นชอบ และกลุ่มเพื่อนที่คบหาสมาคม แต่ก็มักจะเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเรื่องของการดำเนินชีวิตตามฐานะทางสังคม เป็นอันดับแรก รองลงมาคือรายได้ ลำดับที่สามคือพื้นฐานความรู้การศึกษา และกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่าง ได้แสดงความเห็นมากที่สุดที่แต่ละท่านได้ดำเนินชีวิตตามฐานะทางสังคม เสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมคือ การที่ได้ทำหน้าที่ของบิดา มารดา เลี้ยงดูลูก ๆ เป็น ตัวอย่างของลูก ๆ หลาน ๆ มากที่สุด ลำดับที่สองคือการได้ทำหน้าที่ที่สม่่าเสมอมีความซื่อสัตย์ตามอาชีพ ที่ตนเองทำ ลำดับที่สามคือการได้ทำหน้าที่ที่สม่่าเสมอในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน โดยการ ทำบุญ ตัก บาตร เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ชักชวนให้ผู้อื่นทำบุญด้วย เป็นต้น

ดังเช่นการให้สัมภาษณ์ในการสัมมนากลุ่มย่อยโดย นางสาวลี รอดศิริ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า

“อาชีพป่าเป็นครูภาษาไทยมาก่อน การที่ได้ไปสอนหนังสือ ทำหน้าที่ครูเป็น การประพุดิตสม่่าเสมอที่ป่าได้ทำมาโดยตลอดจนปลดเกษียร ถึงทุกวันนี้ไม่ได้ทำอย่าง นั้นแล้วป่าก็ตั้งใจทำบุญ ทำอาหารถวายพระเณรทุกเช้ามีงานในวัดก็มาช่วยตลอด เราเป็นคนพุทธก็ไม่ได้คิดเป็นภาระแต่ทำเพราะคิดว่าเราต้องสั่งสมบุญได้ยินได้ฟัง พระเทศน์ก็จำมาแล้วก็ประพุดิตเป็นประจำอีกอย่างก็คือเดินออกกำลังกายเพราะ อายุเยอะแล้วถ้าไรไม่ออกกำลังกายร่างกายก็เสื่อมโทรมเร็วทุกวันจะเดินตอนเย็น ๆ ประมาณสามสิบนาที ทำเป็นประจำก็สบายดี”

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก นายสมพร ทัตยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“มองดูว่าผู้สูงอายุจะต้องมีภาระหน้าที่อะไร เพราะต่างก็อยู่ในวัยเกษียณอายุ กันทั้งนั้น แต่เวลาส่วนใหญ่ถ้าไม่ได้ไปไหนก็จะอยู่บ้านทำหน้าที่สามีช่วยลูก ๆ เขาเลี้ยง หลาน และทุกเช้าก็จะมาวัดตักบาตรตั้งใจทำทุกวันเว้นแต่ว่ามีธุระมีงาน เพราะผมเอง ก็ไม่ได้ไปไหนเช้า ๆ พาแม่บ้านมาวัดด้วยมาได้พบปะเพื่อน ๆ ก็ได้พูดคุยกันบ้าง ทุก ๆ เย็นก็จะมาทำวัตรเย็น สวดมนต์ และนั่งสมาธิกับพระที่วัดโตนดนี้แหละ คิดว่าบ่น ปลายของชีวิตเท่านี้ผมก็สุขใจสบายใจทำทุกวันก็ดีกว่าไปทำอย่างอื่นที่นอกศีลนอก ธรรม”

อีกท่านที่ได้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวเป็นคติแนวทางการดำเนินชีวิตไว้น่าสนใจ คือ นางยุพา ผุดเพชรแก้ว (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“แต่ก่อนฐานะทางครอบครัวครูก็ไม่ค่อยดีนักการใช้จ่ายจึงเป็นเรื่องที่ต้องวางแผนและต้องใช้จ่ายให้เป็นปกติไม่สุรุยสุราย ให้ความสำคัญกับลูก ๆ ก่อนส่งให้เขาได้ศึกษาเล่าเรียนจนเขาสำเร็จมีงานทำเป็นหน้าที่สำหรับคนเป็นพ่อเป็นแม่ต้องทำและทำด้วยความสม่ำเสมอ ไม่ทอดธุระ ลูกได้ดีมีงานทำเราก็ภูมิใจ”

ประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในกลุ่มเพื่อน สมาชิกด้านการประพุดิตนสม่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ในการดำเนินชีวิต นางประกอบ ปฏิสัมพันธ์กุล (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) กล่าวว่า

“ฉัน เรียนไม่สูงการจะเข้าใจอะไรก็รู้สึกจะช้ากว่าคนอื่นเข้าแต่ก็ไม่ให้เป็นปัญหาเมื่อนั้นมาเป็นสมาชิกของชมรมก็ได้ทำตามระเบียบ ของชมรมทุกประการให้ความร่วมมือในทุก ๆ กิจกรรมไม่ขาด โดยไม่ได้คิดว่าเราต่างจากเพื่อน ฉันก็ทำตามหน้าที่ของตัวเองเขาให้ทำกิจกรรมอะไรเราก็ให้ความร่วมมือ กับเพื่อน ๆ บางคนก็มีฐานะ มีความรู้แต่ฉันก็ไม่ได้คิดอะไรเพราะต่างก็เป็นสมาชิกของชมรมเหมือนกันก็ปรับตัวเอาค่ะ”

นางจारी สมโรจน์รัตน์ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) สมาชิกท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เพื่อนรักกันรู้จักกันมาตั้งแต่เด็กเพราะบ้านอยู่ติดกัน ก็มาเป็นสมาชิกของชมรมเหมือนกันเมื่อเข้าปลดเกษียร ฉันชวนเขาเองเพราะมาสมัครเป็นสมาชิกก่อนเขาเป็นเพื่อนเล่นกันมาแต่เด็กแม้ว่าจะอายุมากกว่าเขา ๒ ปี แต่ก็คบกันเป็นเพื่อนมากกว่า การวางตัวโดยเฉพาะในสังคมมีชมรมผู้สูงอายุเป็นต้น ก็ต้องปรับตัวเพราะหลากหลายอาชีพ หลากหลายทัศนคติ หลากหลายฐานะ แต่ว่าดูว่าทุกคนก็ได้เป็นอุปสรรคมีกิจกรรมอะไรที่จำเป็นต้องขอความเห็นส่วนรวมพวกเราก็ยกมือให้คะแนนเมื่อเห็นพร้อมต่อกันก็ดำเนินการต่อ เป็นอยู่อย่างนี้ มีอะไรก็บอกกล่าวเล่าให้กันฟัง เท่านั้นเอง”

นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ (สัมภาษณ์, ๒๕๕๗) สมาชิกผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก กล่าวว่า

“ผมก็เป็นหนึ่งในสมาชิกที่ร่วมก่อตั้งชมรมตั้งแต่ก่อตั้งชมรมมาก็ได้ช่วยเหลือแบ่งปันทั้งกำลังสติกำลังปัญญา และกำลังทรัพย์ ตลอดมาจนก่อตั้งสำเร็จ การวางตน

เสมอต้นเสมอปลายข้อนี้สำคัญคนเราอยู่ในชมรมเดียวกันมีที่ต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความคิดความเห็นที่ต่างกันถ้าเราวางตัวดีให้ถูกกาลเทศะ ให้ถูกกับบุคคลที่เราคบหาคุยกัน เอาใจเขามาใส่ใจเราก็พากันไปรอดและดีด้วย ผมว่าการวางตัวเสมอต้นเสมอปลายสำคัญมากและเพื่อให้เกิดความร่วมมือของคนในชมรมเราต้องคงเส้นคงวาและปรับตัวเพื่อให้เข้าหากันได้และเขาเคารพนับถือสำคัญจริง ๆ”

แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัด ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยสมานัตตตา เป็นผู้ประพฤติตนสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มตัวอย่างมีความสลับซับซ้อนเนื่องจากความแตกต่างของฐานะ อาชีพ ความสนใจ รายได้ ซึ่งแม้จะมีความแตกต่างกันมากแต่ก็พอจะวิเคราะห์ให้เห็นได้ว่าการประพฤติเสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม นั้นจะตั้งอยู่บนหลักของการประพฤติตามฐานะบทบาททางสังคม รายได้ ความรู้การศึกษา ความชอบ เรียกรวมว่าการประพฤติเสมอต้นเสมอปลายทางโลก และการประพฤติเสมอต้นเสมอปลายทางธรรม ได้แก่การที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นว่าตนได้กระทำบุญ ทาน รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

การศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุตัวอย่างได้มีการแสดงความคิดเห็นถึงการเป็นผู้วางตนเสมอต้น เสมอปลายด้วยความมีภาวะผู้นำสูงโดยเฉพาะในทางครอบครัวซึ่งต้องแสดงตนให้เป็นที่น่านับถือ เป็นที่เชื่อฟังของบุตร ธิดามาเป็นลำดับที่หนึ่ง บุคคลในครอบครัวอื่น ๆ เป็นลำดับที่สอง และต่อผู้อื่นในสังคมเป็นลำดับที่สาม

และประเด็นคำถามที่ได้ร่วมสนทนากันเจาะจงแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ที่ได้มีแนวความคิดจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่เพื่อนสมาชิกด้านการประพฤติตนสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย ในการดำเนินชีวิต สมาชิกทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า การวางตนเสมอต้นเสมอปลายมีความสำคัญมากที่สุด ในการอยู่ร่วมกันของชมรม และเห็นว่า การวางตนเสมอต้นเสมอปลายที่ส่งผลโดยตรงต่อสมาชิกท่านอื่นภายในชมรมก็คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ การพูดจาปราศรัยด้วยคำไพเราะ อ่อนหวานมากที่สุด และกิจกรรมที่ทุกคนเห็นคุณค่าของการประพฤติสม่ำเสมอคือ การไปร่วมในงานศพของเพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิต

จากการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ด้าน สมานัตตตา คือ เป็นผู้ประพฤติตนสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลายนั้น พบว่า ผู้สูงอายุมีการประพฤติตนสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมใดเป็นพิเศษหรือว่ามากนักก็เพราะว่าทุกกิจกรรมจะดำเนินไปในหนึ่งวันโดยทำเป็นกิจวัตรประจำวันไม่คิดว่าต้องทำอะไรเป็นพิเศษ กิจกรรมที่กระทำกันคือการปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่ำเสมอมีการ ให้ทาน

สวดมนต์ ไปเยี่ยมลูกหลาน ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร และออกกำลังกายเป็นประจำ เพื่อรักษาดูแลสุขภาพกาย ซึ่งก็ได้กล่าวเป็นแนวทางเดียวกันไม่มีข้อใด มากน้อยกว่ากัน ส่วนในการประพฤติตนสมำเสมอต่อญาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญกับการ ไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ พุดคุย พบปะกันระหว่างญาติ ๆ มากที่สุด ซึ่งมีข้อจำกัดตามฐานะทางสังคม รายได้ การศึกษา ความชอบ เรียกรวมว่าการประพฤติสมอต้นเสมอปลายทางโลก และการประพฤติ สมอต้นเสมอปลายทางธรรม ได้แก่การที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความเห็นว่าตนได้กระทำบุญ ทาน รักษา ศีล ปฏิบัติธรรม ตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

บทที่ ๖

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” นี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีที่หลากหลายทั้งการสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) และในการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi - structured interview) และการบันทึกการสนทนาจนได้ข้อมูลมากพอที่จะสรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๖.๑ สรุปผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวนทั้งสิ้น ๒๗ คน เป็นชาย ๗ คน มีอายุอยู่ระหว่าง ๖๐ - ๘๔ ปี ระดับการศึกษาส่วนมากมีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มีอาชีพชาวสวนและข้าราชการเกษียณอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 10,000 ถึง 15,000 บาท

การดำเนินชีวิตมีมากมายหลายแนวทางซึ่งจะพบได้ว่ามนุษย์เรามักจะดำเนินชีวิตตามหลักธรรมซึ่งบางครั้งตัวเองก็ประพฤติดังไม่ได้มีการกำหนดรู้ว่ากำลังประพฤติตามธรรมข้อใด หมวดใด หากแต่เป็นการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยสถานภาพทางสังคม การสั่งสมจากประสบประการ การเรียน การศึกษา หรือแม้แต่ได้ยินได้ฟังจากบุรพชนมีบิดามารดา ครู อาจารย์ หรือจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ดำเนินชีวิตจนประสบผลสำเร็จมาแล้วเป็นส่วนมาก โดยมักจะพบบ่อยครั้งที่ผู้สูงอายุได้ดำเนินตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ มี ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ซึ่งตรงกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมซึ่งผ่านการดำเนินชีวิตมาไม่น้อยโดยมากจะมีการกำหนดอายุของคนว่าเป็นผู้สูงอายุในวัย ๖๐ ปี ซึ่งมีการแสดงออกทางกายภาพคือมีร่างกาย ผิพรรณ หรือแม้แต่อวัยวะต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปจากตอนหนุ่มสาว มีความแก่คล้ำคลา ชราภาพอย่างเห็นได้ชัด ทั้งผมที่มีสีเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนผิพรรณที่เหี่ยวเหี่ยว แสดงริ้วรอยแก่กาลเวลาที่แต่ละท่านละคน ได้ผ่านมา

การศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุจึงเป็นการเตรียมความพร้อมและเป็นการไม่ประมาทในชีวิต โดยมักจะพบปัญหาอาจจะแบ่งได้เป็น ๒ ประการคือ ปัญหาทางด้านร่างกาย มีการ

เจ็บไขได้ป่วย มีความเสื่อมของร่างกายสังขาร เป็นต้น และอีกประการหนึ่งคือปัญหาทางด้านจิตใจ ซึ่งมีความซับซ้อน ทั้งปัญหาการอยู่ร่วมกับสังคม ปัญหาการขาดกำลังใจในการมีชีวิตอยู่ต่อไป ปัญหาความไม่เข้าใจของคนในครอบครัว เป็นต้น และจะพบว่าผู้สูงอายุมักจะประสบปัญหาการอยู่ร่วมกับสังคม เพราะผู้สูงอายุมีปกติมักโกรธ อารมณ์ฉุนเฉียว ชีบ่น ชอบสะสมข้าวของ ตรุษนี่ เป็นต้น พบว่าปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุจากทั้งทางด้านกายวิภาค และด้านอารมณ์ ตลอดจนประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุล้วนเป็นปัจจัยส่งผลทั้งนั้น

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในเขตอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่ได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มขึ้นตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๘ ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิก ๓๔๐ คน โดยอยู่ภายใต้การดูแลของกองสาธารณสุขเทศบาลเมืองหลังสวน ปัจจุบันมีนายรุ่งโรจน์ ศิริเวช เป็นประธาน โดยได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกได้เข้าร่วมเป็นการพบปะและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์หลังจากบางคนได้เกษียณราชการแล้ว

หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ชื่อว่าเป็นหลักธรรมเพื่อความอยู่ร่วมกันของคนในสังคมให้เกิดความผาสุก เป็นหลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ซึ่งกันและกันไม่ว่าใครนำไปประพฤติปฏิบัติตามก็ย่อมจะเป็นที่รักของบุคคลอื่น และพบว่าผู้สูงอายุที่มีการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ก็เป็นที่รักของลูกหลาน เพื่อน คนรอบข้าง และผู้ที่คบหาสมาคมทั้งหลาย ตลอดถึงเพื่อนสมาชิกของชมรม

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงความสำคัญของสังคหวัตถุธรรม ๔ ข้อนี้ว่า บิดามารดาผู้ให้กำเนิดจักได้ความเคารพนับถือจากบุตรธิดา กลุ่มชนในที่ต่าง ๆ จักมีความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะมีสังคหวัตถุธรรมนี้ ผู้อยู่กันเป็นหมวดหมู่จึงเป็นเช่นยานพาหนะที่มีล้อ มีลิ่มสลัก ประกบล้ออยู่กับตัวรถ ทำให้แล่นไปได้ เพราะสังคหวัตถุธรรมเป็นธรรมะอันสำคัญ ทุกคนจึงควรมี เมื่อมีแล้ว จะทำให้เกิดความเคารพรักซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งจักทำให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงานในที่สุด สังคหวัตถุ ๔ ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้ผู้คลดดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
 ๒. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
 ๓. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควร
- แก่ฐานะ
๔. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
 ๕. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

การดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมด้านทาน ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน ได้มีการดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรมพบว่า มีการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มากที่สุด ให้แก่ลูกหลาน บุคคลในครอบครัว มากที่สุด และจะกระทำตามกาลบ้างตามสะดวกบ้าง ทั้งยังมีความผูกพัน

กับพระพุทธศาสนาโดยมากจะให้ทานแก่พระภิกษุ หรือบารุณวัดที่ตนเคารพนับถือ หรือแม้แต่ผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากก็ได้รับความช่วยเหลือ ให้ทานด้วยวาจาพบว่าส่วนมากจะเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ สอนผู้อื่นให้รู้จักผิดชั่วดีซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการให้ธรรมะเป็นทาน และทางด้านจิตใจ ก็จะดำเนินชีวิตด้วยการสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อให้การช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวม มีการให้อภัยทาน และการแผ่เมตตาจิต ตลอดจนจิตคิดที่จะให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งทั้งหมดยอมรับกันว่าการให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต จนสามารถจะกล่าวได้ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับการเป็นผู้ให้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด

ในมิติของการให้ทานภายในชมรมพบว่า การให้ธรรมทาน หรือการให้คำปรึกษาหารือ ให้ข้อคิดแก้ไขปัญหา สนทนากันและกัน เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุด โดยสังเกตว่า แม้การให้ด้วยยามีเงิน หรือขนม ของขวัญ จะมีอยู่บ้างแต่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ผ่านโลกมามากมีประสบการณ์ชีวิตก็ยังมีเรื่องราว ปัญหาเล่าให้กันฟังมาเพื่อการปรึกษาหารือกันตลอด และมีการแลกเปลี่ยนให้ข้อคิดอันเป็นธรรมที่ชอบเพื่อการแก้ไขปัญหาของกันและกัน ซึ่งสังเกตได้ว่าเรื่องของการให้อามิสทานดูเป็นเรื่องรองลงไป

การดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมด้านปิยวาจา ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีการดำเนินชีวิตตามแนวทางปิยวาจา ด้วยการพูด สนทนากับผู้อื่นด้วยวาจาไพเราะ อ่อนหวาน ประสานไมตรี พูดคำสัจ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจอ ไม่พูดหยาบคาย โดยส่วนมากได้ใช้หลักการดำเนินชีวิตเช่นนี้เป็นปกติในการพูดจา ให้ความสำคัญกับคู่สนทนารักษาน้ำใจ หลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทกัน ต่อกัน พูดจาด้วยเหตุ ด้วยผล โดยส่วนใหญ่จะใช้หลักการคิดที่ว่า “ถ้าเราพูดไม่ดี พูดเท็จ ต่ำว่าผู้อื่น จะทำให้เสียความเป็นผู้ใหญ่เด็กเกิดทีหลังจะขาดความเคารพนับถือ เพราะปากพูดจาไม่ดี” ซึ่งตรงกับหลักธรรมที่ว่า

“กลยาณีเมว มุญเจยย น หิ มุญเจยย ปาปิกั”

โมกโข กลยาณียา สาธุ มุตวา ตปติ ปาปิกั.” (ขุ.ชา.เอก.อ. ๖๕/๒๘)

พึงเปล่งวาจางามเท่านั้น ไม่พึงเปล่งวาจาชั่วเลย

การเปล่งวาจางามสำเร็จประโยชน์ได้ เปล่งวาจาชั่ว ย่อมเดือดร้อน

ในมิติของปิยวาจาที่เป็นแนวทางจากการที่ผู้สูงอายุได้ใช้กับกลุ่มสมาชิกภายในชมรมและเป็นประโยชน์คือการที่พูดด้วยปิยวาจา ไพเราะอ่อนหวาน สมานไมตรี และพูดแต่คำสัจ โดยเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นการรักษาใจของกันและกันให้เกียรติต่อกันและกันทำให้สมาชิกไม่มีการทะเลาะกันรักกันฉันทันพี่น้อง ซึ่งการดำเนินตามแนวทางนี้ต้องประพฤติให้เป็นปกติ เป็นประจำ ยิงจะได้ผลดี

การดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมด้านอรรถจริยา ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพร คือ การทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ในการศึกษาครั้งนี้บรรดาผู้สูงอายุโดยมากจะมีการดำเนิน

ชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยอัตถจริยา โดยเมื่อมีโอกาสเหมาะสมที่จะช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะได้ก็จะเข้าร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือแก่ส่วนรวมมากที่สุด เป็นต้นว่า ช่วยกิจกรรมอาสาที่ได้รับไหว้วาน เมื่อมีการขอความอนุเคราะห์สงเคราะห์ก็ให้ความอุดหนุนไม่ว่าจะเป็นวัสดุสิ่งของ ของกินของใช้ โดยมากกิจกรรมของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพรที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมนั้นจะเป็นเรื่องของการสนับสนุนทางทุนทรัพย์มากกว่าการช่วยเหลือโดยใช้กำลังแรงงานซึ่งก็เป็นผลจากร่างกายที่ชรามากกว่าเหตุผลอื่นใด และการช่วยเหลือประโยชน์ส่วนรวมนั้นพบว่ามีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความชอบส่วนตัวของปัจเจกบุคคล จากการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นสามารถแบ่งได้ ๒ ทาง ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา ซึ่งกล่าวมาแล้ว และทางวาจา จะเน้นการชักชวนให้ผู้อื่นร่วมทำบุญตามแต่จะมีโอกาส ชักชวนให้ผู้อื่นดูแลสุขภาพร่างกาย ให้คำปรึกษา ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้อื่น

ในมิติของการนำหลักธรรมอัตถจริยา การทำประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และทั้งสองฝ่ายนี้ชมรมผู้สูงอายุได้มีการปฏิบัติและนำมาเป็นแนวทางคือ รับฟังและตั้งใจในการเก็บเกี่ยววิชาความรู้ตลอดจนคุณความดีอันเป็นสมบัติหรือเรียกว่าเป็นประโยชน์ตนให้เกิดขึ้น ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนให้เป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นที่เขาต้องการความช่วยเหลือ และการทำประโยชน์ต้องเกิดผลทั้งสองฝ่ายไม่ให้เสียประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน เกื้อกูล และส่งเสริมซึ่งกันและกันในทุกกิจกรรมที่ทำให้เห็นคุณค่าของการทำความดี เป็นการเชื่อมโยงน้ำใจของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อนำมาวิเคราะห์เห็นได้ว่าการเกื้อกูลของคนในสังคมด้วยการทำประโยชน์ทั้ง ๓ หลักการ นี้ ความเห็นคุณค่าของกันและกัน ระหว่างผู้ทำประโยชน์และผู้รับประโยชน์ตลอดจนทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันนั้นเหมือนคนกินข้าวหม้อเดียวกันย่อมอิ่มด้วยกัน การทำประโยชน์นี้จึงเป็นการยึดเหนี่ยว ทำให้ระลึกถึงกันและกันมีการเอื้อเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือกันและกันของคนในสังคม

การดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมด้านสมานัตตตา ประพฤติสม่าเสมอ ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมากจะตั้งมั่นอยู่บนแนวทางหลักธรรมอันดีงามเหมาะสมแก่เพศวัย และฐานะของตน โดยส่วนมากจะประพฤติสม่าเสมอในการให้ทาน สวดมนต์ ไปเยี่ยมลูกหลาน ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม แต่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมใดเป็นพิเศษหรือว่ามากน้อยก็เพราะว่าทุกกิจกรรมจะดำเนินไปในหนึ่งวันโดยทำเป็นกิจวัตรประจำวันไม่คิดว่าต้องทำอะไรเป็นพิเศษ เพราะคิดกันว่าเป็นการปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่าเสมอมีการ ให้ทาน สวดมนต์ ไปเยี่ยมลูกหลาน ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร และออกกำลังกายเป็นประจำ เพื่อรักษาดูแลสุขภาพกาย ซึ่งก็ได้กล่าวเป็นแนวทางเดียวกันไม่มีข้อใดมากน้อยกว่ากัน ส่วนในการประพฤติตนสม่าเสมอต่อญาติการให้ทาน รักษาศีล ทำตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ในมิติของการนำหลักธรรมสมานัตตตาไปปฏิบัติเชิงสมาชิกชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวนได้ เป็นประจักษ์คือ เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ของชมรมทำให้คนในชมรมได้มีความรักสามัคคี กลมเกลียวกัน เพราะต่างเห็นคุณค่าของการวางตนสม่าเสมออาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวให้เข้ากับเพศ วัย สถานการณ์ บุคคล ชุมชน เวลา อันเป็นสิ่งจรรโลงให้คนในสังคมสามารถอยู่ด้วยกันได้เพราะรู้จักหัน นานเข้าหากัน รู้เขา รู้เรา ไม่เห็นแก่ตัว เอยยั้ง ถือทิวถุธิ ถือตัวถือนั่นเอง

สรุปได้ว่าหลักธรรมเรื่อง สังคหัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา มีความ สำคัญในการดำเนินชีวิตและกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอ หลังสวน ถูกประยุกต์เข้ากับกรดำเนินชีวิตแทบจะทุกการกระทำ คำที่พูดจนอยากจะแยกแยะ เพราะ เป็นการหล่อหลอมเข้าตามสภาวะแห่งธรรมซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นหลักธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ทุกคนไม่ว่า ศาสนาใด ชาติใด สังคมใด สังคหัตถุ ๔ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของคนใน สังคมได้อย่างเป็นสากล หรือแม้แต่บุคคลทั่ว ๆ ไปการประพฤติตามหลักธรรมสังคหัตถุยังเป็นธรรม เพื่อการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่ทั้งตนเองและผู้อื่นอย่างมีผลคือเป็นหลักธรรมนำมาซึ่งความรักใคร่ สมานสามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในทุกสังคมทั้งนี้ก็รวมสังคมผู้สูงอายุเข้าด้วย ซึ่งเป็นสังคมสุดท้ายก่อนที่มนุษย์จะถึงอวสานแห่งชีวิต และทิ้งไว้เพียงความดี และความชั่ว ให้โลกได้ จดจำและนำแบบอย่างที่ดีโดยเฉพาะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ท่านทั้งหลายเหล่านั้นได้ดำเนินมาจน ประสบความสำเร็จ ประสบความสุข ด้วยหลักธรรมที่สำคัญอย่างสังคหัตถุ ๔ โดยมีผู้สูงอายุชมรม ผู้สูงอายุหลังสวน จังหวัดชุมพรเป็นแบบอย่างที่ดีและหันนำไปใช้ประพฤติในการดำเนินชีวิตของเรา ท่านทุกคนเพราะเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคนในสังคม ให้มีความรัก สามัคคี ประองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กันได้จริง และให้ผลเป็นความสุข ความสงบของผู้ประพฤติตาม และส่งผลถึงสังคมที่อยู่อาศัยกันได้ จริง ดังปรากฏแนวทางการดำเนินชีวิตตามการศึกษาครั้งนี้พอสรุปเป็นหลักการได้ว่า

๑. ให้ทานลูกหลาน ทำบุญตามกาล ถวายทานในพระพุทธศาสนา เป็นอามิสทาน ให้คำ ปรึกษาวิชาความรู้ ให้อภัยทาน เป็นธรรมทาน

๒. พูดจาอ่อนหวาน สมานไมตรี พูดคำสัจ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเป็น ประจักษ์ ทำจนเป็นปกตินิสัย

๓. ทำประโยชน์สองทาง คือ ทางกาย และ ทางวาจา เป็นต้นว่า ช่วยเหลืออนุเคราะห์ด้วย แรงกาย สงเคราะห์ให้คำปรึกษา ถวายทอดวิชาความรู้ เอาใจเขามาใส่ใจเรา

๔. ปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่าเสมอ ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็น ประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร เห็นคุณค่าของการวางตนสมอดันเสมอปลายหรือเรียกว่าการปรับตัวให้ เหมาะสมกับเพศ วัย สถานะ เหตุการณ์ บุคคล ชุมชน เข้ากับคนอื่นได้ ลดมานะละทิฐิ ทำตนให้เป็น ที่ไว้เนื้อเชื่อใจของคนอื่นได้ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของทั้งตนเองและผู้อื่น

๖.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอ หลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน ทาน นั้นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นว่าการประพฤติตาม แนวทาง คือ ให้ทานวัตถุก็ดี ให้ทานทางด้านคำพูดก็ดี ให้ทานทางด้านจิตใจก็ดี จะมีการเริ่มต้นจาก คนในครอบครัวก่อน โดยมีความคิดเห็นว่าการให้อย่างนี้เป็น การให้ตามภาระหน้าที่ทางสังคม บทบาท ทางสังคมของตนเองที่มีต่อผู้รับทานมากที่สุด

๖.๒.๑ การให้ทาน ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน มีการให้ทานวัตถุ ให้ คำปรึกษา คำสั่งสอน ตลอดจนจนถึงการให้ทางจิตใจมีการให้กำลังใจ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้อื่น ซึ่ง สอดคล้องกับมติของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๔๖) ที่ให้คำอธิบายว่า “ทาน การให้ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน” ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ให้พึงตระหนักถึงการสงเคราะห์ด้วยวิธีการให้ ทานไม่ว่าจะเป็นทางใดก็ตามผู้ให้ย่อมจะเป็นที่รัก ที่น่าคบหาสำหรับผู้รับเสมอ ซึ่งจะผูกใจทั้งสองฝ่าย ได้อย่างไม่ยากให้เกิดความรักใคร่ เอ็นดู ผูกพัน เอื้อเฟื้อต่อกันและกัน ไม่จำกัดเฉพาะการให้วัตถุทาน เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้คำสั่งสอน บอกกล่าว

การดำเนินชีวิตตามแนวหลักธรรมสังคหวัตถุว่าด้วยเรื่องทาน นั้น จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุหลังสวน ได้มีการดำเนินชีวิตด้วยการให้เงิน ทอง วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ด้วยใจสละ คิดจะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้อื่น บำรุงพระพุทธศาสนาสละทรัพย์ในการกุศลต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยพิบัติ และส่วนมากจะเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจ สอนผู้อื่นให้รู้จักผิดชั่วดี ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ แก่ผู้ไม่รู้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการให้ธรรมะเป็นทาน และก็จะดำเนินชีวิตด้วยการทำตนให้ เป็นประโยชน์เพื่อให้การช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวม ให้อภัยทาน และการแผ่เมตตาจิต ซึ่งทั้งหมด เหล่านี้เป็นแนวทางที่ผู้สูงอายุได้ทำกันเป็นประจำ บางท่านก็หวังผลตอบแทนบางท่านก็ไม่ได้หวังอะไร ขอให้ทำแล้วสบายใจ สุขใจเท่านั้นก็พอ การศึกษาครั้งนี้แสดงผลสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครู พิสัยปรียัติกิจ (แก่น อคควณโณ) ได้ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธใน สังคมไทย” ซึ่งกล่าวว่า การให้ ถือเป็นเรื่องจำเป็นของคนที่อยู่ร่วมกัน ต้องมีการช่วยเหลือกันด้วยการ แบ่งทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่ให้แก่คนอื่นบ้าง ตามความจำเป็น การให้สิ่งของที่ไม่มีโทษในเรื่องที่เป็น ประโยชน์เช่นนี้ นับว่าเป็นความถูกต้องของการให้เพราะในเวลาก่อนจะให้ก็มีใจดี ในขณะที่กำลังให้ก็มี ใจเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เป็นความบริบูรณ์แห่งเจตนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสุดท้าย ผู้ใด แม้มีได้มีทรัพย์สิ่งของจะแบ่งให้แก่ก็สามารถจะใช้เวลาและกำลังกายกำลังใจ ในการช่วยเหลือคน อื่นได้ และประการสุดท้ายที่สำคัญ การบอก การแนะนำชี้แจงให้มีปัญญา เครื่องรู้ธรรม ว่าการประพฤติ อย่างนี้เป็นความดีมีคุณสรรเสริญ อย่างนี้ไม่ดีมีคติเตือน สิ่งนี้มีโทษไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ สิ่งนี้ไม่มี โทษเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข แนะนำให้เพื่อนมนุษย์ตั้งอยู่ในการประพฤติความดี อย่างนี้จัดเป็นการ ให้ทานที่ประเสริฐ (พระครูพิสัยปรียัติกิจ (แก่น อคควณโณ), ๒๕๕๔, หน้า ๒๓๖) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

ทุกคนได้ประพาศตามคำสั่งสอนทางพระพุทธ ศาสนาทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจแต่ก็มีความตระหนักถึงผลของการให้เป็นอย่างดีว่าเมื่อให้แล้วผู้รับสุขใจ ผู้ให้ก็อิ่มใจสุขใจด้วยเช่นกันเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย และยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันไว้อย่างดีด้วย

และจากการศึกษายังพบอีกว่า มีการให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นส่วนมาก ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการให้ทาน ที่พระมหากษัตริย์ กตปุณฺณ (เหล่าทองอินทร์) (๒๕๕๑, หน้า ๙๓) ซึ่งทำการศึกษา เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กล่าวไว้ว่า “จุดประสงค์การให้ทาน ๒ ประการ คือให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ ด้วยความสงสาร ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตนให้ไป และให้เพื่อบูชาคุณ คือผู้ทำอุปัชฌาย์ ส่วนจุดประสงค์ของการให้ทานในปัจจุบันของชาวพุทธ ตำบลเมืองเก่า คือ กำจัดความเห็นแก่ตัว ต้องการเสียสละ ต้องการบำรุงพระศาสนา ต้องการความสุขอนุเคราะห์ตอบแทนบุญคุณ ทำตามประเพณี สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ ทำตามประเพณีที่ปู่ ย่า ยาย เคยทำตามกันมา” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะส่วนมากจะเห็นว่าการให้แม้จะหวังผลหรือไม่ก็ตามเมื่อให้คือมุ่งเพื่อการกำจัดความตระหนี่และให้โดยไม่หวังผลอย่างไรอาณิสสก็ย่อมจะเกิดขึ้นมีขึ้นด้วยแรงแห่งบุญที่เกิดขึ้นแก่จิตใจผู้ให้ทานอย่างแท้จริงแน่นอน และแม้ส่วนหนึ่งจะให้เหตุผลเพราะทำตามประเพณีหรือเพื่อสงเคราะห์ก็ตามก็ เชื่อว่าการให้ทานนั้นย่อมมีผลมีอาณิสส

๖.๒.๒ ปิยวาจา วาจาที่น่ารัก อ่อนหวาน วาจาที่เป็นประโยชน์ ละจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง คำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐานควรเชื่อถือ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้อื่น

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุขมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตามหลักธรรมด้าน ปิยวาจา นั้นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นว่าการประพาศตามแนวทางคือการกล่าววาจาอ่อนหวาน วาจาไพเราะ วาจาประสานไมตรี และพูดคำสัจ เป็นสิ่งที่ควรประพาศให้เป็นปกตินิสัย ซึ่งสอดคล้องกับมติของ พระธรรมปิฎกที่กล่าวไว้ว่า “ปิยวาจาพูดอย่างรักกัน คือกล่าวสุภาพ ไพเราะ นำฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน” (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๔, หน้า ๑๑) ทั้งนี้เพราะว่า การกล่าวด้วยปิยวาจนำมาซึ่งความรักใคร่สามัคคี ไม่ทำให้แต่แยก แบ่งพรรคแบ่งพวก มีแต่ประโยชน์ รักษาหัวใจของกันและกันได้เป็นอย่างดี

และวาจาดี นั้นถือเป็นเรื่องสำคัญและผู้ประพาศได้ปฏิบัติตามย่อมจะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม นำเคารพ เชื่อถือได้ และเป็นที่รักของผู้ได้ยินได้ฟัง ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างก็ได้แสดงถึงว่าการดำเนินแนวทางด้านปิยวาจานั้นเป็นความสำคัญมาก และต้องทำให้เป็นปกติ กับทุกคนที่เราสนทนาพูดคุยอย่างมีสติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาศรีสุพรรณ อตฺตทีโป (ค่านนท์) (๒๕๔๙, หน้า ๒๓) ได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่อง การประยุกต์ใช้วาจาสุภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย เพื่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ได้แสดงให้เห็นว่า วาจาสุภาสิตจึงมีคุณค่าในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง ผู้ที่ศึกษาวาจาสุภาสิตอย่างถ่องแท้และปฏิบัติตามวาจาสุภาสิตอย่างไม่หวั่นไหวก็จะเกิดเป็นมงคลชีวิตและเป็นมาตรฐานของสังคมสืบไป ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การสนทนาด้วยการตั้งสติเป็นสิ่งสำคัญที่จะคอยควบคุมคำที่พูดให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้ในระดับองค์รวมให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับ มีความสามัคคีกัน ลดช่องว่างระหว่างความคิดที่ไม่ลงรอย แตกแยกกันให้เป็นที่ไปในทางเดียวกันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับ ประเทศได้ต่อไป

การกล่าวปียาวาจาของกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีข้อน่าสังเกตอยู่คือการกล่าวปียาวาจา นั้นจะสอดแทรกความเชื่อเรื่องของกรรม โดยมากจะเห็นตรงกันว่าเมื่อเราพูดดีกับเขา เขาก็พูดดีกับเรา เราไม่ตำว่าเขา เขาก็ไม่ตำว่าเรา แนวความคิดเช่นนี้ของกลุ่มตัวอย่างยังสอดคล้องกับการศึกษาของ มนูญ คันธประภา (๒๕๕๓, หน้า ๑๕๒) ศึกษาวิจัย “เรื่อง ทักษะคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการดำเนินชีวิต (ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร)” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ทักษะคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร มีทักษะคติในการนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปใช้ในการ ดำเนินชีวิต โดยเฉลี่ย เห็นด้วยกับเรื่องการเห็นคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ในการ นับถือพระพุทธศาสนา เห็นด้วยกับกฎแห่งกรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อผู้สูงอายุเหล่านี้ตระหนักถึงผลกรรมดี และโทษจากกรรมชั่ว ที่แสดง และสนองให้ผลจากตนเองก็ตามจากผู้อื่นก็ตามด้วยการพูดจาไม่ดี ทั้งนี้จากการผ่านชีวิตมาในระยะอันนานผ่านโลกมาไม่น้อยย่อมจะเกรงกลัวต่อการทำบาปด้วยวาจา และยังสังเกตได้ว่าผู้ดำเนินตามแนวทางปียาวาจา นี้ย่อมเป็นผู้ที่น่าคบหาสมาคม เป็นคนมีเสน่ห์ใครได้สนทนาด้วยก็ชอบใจ พอใจจะคบหากัน มาก ๆ อีกด้วย

๖.๒.๓ อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยความทุ่มเทแก่ตนเอง บุคคลอื่น การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อเพื่อนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้อื่น หลักธรรมนี้ว่าด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งไม่ว่าจะประกอบประโยชน์แก่ผู้ใด ก็เป็นไปโดยทางกายอย่างหนึ่ง ทางวาจาอย่างหนึ่ง

การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยอัตถจริยา โดยผู้สูงอายุมีการทำประโยชน์ด้วยการชักชวนผู้อื่นให้ออกกำลังกายให้ความสนใจต่อสุขภาพร่างกาย ในเรื่องการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุดของผู้สูงอายุ ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของ ธราธร ดวงแก้ว และหิรัญญา เดชอุดม (๒๕๕๐, หน้า ๙๗) ได้ทำการวิจัย “เรื่อง ศึกษาพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วยพฤติกรรมสุขภาพด้านการออกกำลังกาย พฤติกรรมสุขภาพด้านการ รับประทานอาหาร พฤติกรรมสุขภาพ ด้านการปฏิบัติตนในภาวะเจ็บป่วย พฤติกรรมสุขภาพ ด้านการจัดการความเครียด เปรียบเทียบพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุ ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่าด้านสุขภาพ

ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเพียงระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในบริบทความเป็นผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จะมีความเห็นตรงกันว่าร่างกายเป็นรังของโรค และเมื่อร่างกายไม่แข็งแรงโรคภัยก็จะตามมาการจะรักษาตนเองให้เป็นสุขอยู่ได้ใช้ชีวิตให้มีความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ จึงไม่เห็นว่าจะมีประโยชน์ใดจะสำคัญไปกว่าการรักษาสุขภาพร่างกายจึงมุ่งเน้นประเด็นไปที่การออกกำลังกาย แม้แก่เพื่อน ๆ สมาชิกด้วยกันก็จะให้ความสำคัญเรื่องของการออกกำลังกายมาก

การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นจะกระทำด้วยการเป็นผู้ให้วัตถุแก่ผู้อื่นมากที่สุด โดยจะให้แก่ลูก คู่ครอง และคนในครอบครัวเป็นลำดับที่หนึ่ง สอดคล้องกับการสงเคราะห์บุตรหรือการเลี้ยงดูลูกและสงเคราะห์ภรรยา ในมงคลสูตรข้อที่ ๑๒ ดังบาลีที่ว่า “ปุตตทาสส สงคโ” (ขุ.ขุ. ๓๗/๖/๑๘๙) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ความผูกพันกันโดยสายเลือด และความเป็นคู่ครองตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของมนุษย์ และจากการศึกษายังพบว่ามีการทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมีนัยหลากหลาย เช่น ทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือด้วยการบริจาค หนุนบำรุง การทำประโยชน์ส่วนรวมเพราะอาชีพ การงาน มีนัยมากน้อยตามลำดับที่กล่าวมา และ มักจะขึ้นอยู่กับฐานะ และบทบาทหน้าที่ทางสังคม

๖.๒.๔ สมานัตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทั้งการวางตน ประพฤติตนให้เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ในกิจวัตรประจำวันส่วนตัว การประพฤติสม่าเสมอต่อคนในครอบครัว ญาติ หรือบุคคลอื่น และการวางตนเสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อม เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้อื่น

การดำเนินชีวิตตามสังคหัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตามหลักธรรมด้าน สมานัตตา พบว่า ผู้สูงอายุมีการประพฤติตนสม่าเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมใดเป็นพิเศษหรือว่ามากน้อย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างจะดำเนินทุกกิจกรรมไปในหนึ่งวันโดยทำเป็นกิจวัตรประจำวันไม่คิดว่าต้องทำอะไรเป็นพิเศษ กิจกรรมที่กระทำกันคือการปฏิบัติภารกิจประจำวันอย่างสม่าเสมอมีการให้ทาน สวดมนต์ ไปเยี่ยมลูกหลาน ให้การช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม ทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เบียดเบียนใคร และออกกำลังกายเป็นประจำ เพื่อรักษาดูแลสุขภาพกาย ซึ่งก็ได้กล่าวเป็นแนวทางเดียวกัน ไม่มีประเด็นใดที่ให้ความสำคัญมากกว่ากัน

ในการประพฤติตนสม่าเสมอต่อญาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญกับการไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ พุดคุย รับฟังสารทุกข์ดิบของกันและกัน พบปะกันระหว่างญาติ ๆ มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา (๒๕๕๒, หน้า ๑๒๖) ทำการวิจัย “เรื่อง การศึกษาและการพัฒนาการทำงานร่วมกันของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยยึดหลักสังคหัตถุ ๔” ที่พบว่า พฤติกรรมทางด้านสมานัตตต่านักเรียนมีการวางตนเสมอต้นเสมอปลายข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ๆ ทั้งนี้มีข้อจำกัดตามฐานะทางสังคม รายได้ การศึกษา และความชอบ ทั้งนี้

เพราะว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมอยู่แล้ว และยิ่งภาวะสูงวัยมีความต้องการความเอาใจใส่ดูแลมาก กว่าคนปกติย่อมจะมองในมุมความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเมื่อมีโอกาสจึงมักจะไปเยี่ยมเยียนลูกหลาน หรือญาติ ๆ ตลอดถึงเพื่อน ๆ และมีการพูดคุยสนทนาอันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกันและกัน การสนทนาระหว่างผู้สูงอายุก็มักจะนานเพราะการผ่านโลกมานานย่อมจะมีเรื่องราวมากมายพร้อมที่จะถ่ายทอดสารทุกสุกดิบให้แก่กันและกันฟัง

จากการศึกษายังพบว่า การที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความเห็นว่าตนได้กระทำความดี ทาน รักษาศีล ๕ ปฏิบัติธรรม ตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ซึ่งมีส่วนให้การดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุข สอดคล้องกับการศึกษาของ ฤทัยรัตน์ วรภิจิโจดม (๒๕๕๑, หน้า ๑๒๒) ศึกษาวิจัย “เรื่อง พุทธศาสนากับการมีชีวิตยืนยาว” ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเริ่มตั้งแต่หลักปฏิบัติพื้นฐานของศาสนาพุทธอย่างหลักของศีล ๕ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพกายและใจที่ดี ทั้งนี้เพราะว่าผู้ที่ประพฤติตามธรรมมีศีล ๕ เป็นต้น นั้นเมื่อกระทำจนปรากฏผลซึ่งย่อมจะสัมผัสและรับรู้ได้ด้วยตัวของผูปฏิบัติเองและผูปฏิบัติตามศีล ๕ ก็ย่อมจะได้รับผล อานิสงส์ดังบทสรุปท้ายศีลที่พระสงฆ์ท่านมักจะกล่าวทุกครั้งต่อท้ายศีล ดังบทที่ว่า

“สีเลน สุคติ ยนติ สีเลน โภคสมปทา
สีเลน นิพพตี ยนติ ตสฺมา สีลวิโส ทเย”

ศีลทำให้เราเข้าถึงสุคติ ศีลก่อให้เกิดโภคทรัพย์ และศีลนำมาให้ได้ถึงความดับ หรือพระนิพพาน ด้วยเหตุฉะนี้ จึงควรรักษาศีลไว้ด้วยดี

๖.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยพบว่ามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๖.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าทั้งทางด้านความรู้และประสบการณ์ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าทุกครั้งที่เกิดปัญหาขึ้นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มักจะเป็นผู้สามารถแก้ไข หรือตอบโจทย์ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นการส่งเสริมกิจกรรมด้านการเผยแพร่ บอกกล่าว แสดงความคิดเห็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนรุ่นหลัง จึงเป็นกิจกรรมที่น่าส่งเสริมแก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะท่านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต และท่านที่มีประสบการณ์ชีวิตมามากมาย ซึ่งเป็นตัวอย่างได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จึงควรกำหนดนโยบายและสร้างองค์กรผู้สูงอายุให้เข้มแข็ง และส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสมแก่เพศและวัยของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อเสนอผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง เช่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือรัฐบาล ได้จัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามความรู้ความสามารถของผู้สูงอายุ

๖.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ควรมีการนำผลของการศึกษาวิจัยไปเผยแพร่หรือถ่ายทอดโดยเฉพาะ เยาวชน คนในครอบครัว ชุมชน บุคคลทั่วไป หรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่ศูนย์สุขภาพชุมชน เรือนจำ รัฐบาล หรือองค์กรทางศาสนา จะได้ให้การเผยแพร่แนวทางการดำเนินชีวิต อันนำไปเพื่อความอยู่ดีของคนในสังคมนั้น ๆ โดยมีหลักธรรมสังคหัตถ์ ๔ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๖.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยในประเด็นนี้ได้ค้นพบคำตอบเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมสังคหัตถ์ ๔ ของผู้สูงอายุ ในแง่มุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพียงบางส่วนเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีที่น่าสนใจเกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องสังคหัตถ์ และผู้สูงอายุ ในแง่มุมต่าง ๆ อีกหลายด้าน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีการวิจัยในแง่มุมที่เกี่ยวข้อง เช่น

- ๑) ควรมีการศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมสังคหัตถ์ ๔ ของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชราว่าเป็นอย่างไรบ้าง
- ๒) ควรมีการศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมสังคหัตถ์ ๔ ของผู้สูงอายุที่มีบทบาทผู้นำชุมชนว่าเป็นอย่างไรบ้าง
- ๓) ควรมีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีผลต่อผู้สูงอายุกับสังคม
- ๔) รูปแบบการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของคนไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มุลนิธิ. (๒๕๔๕). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ๙๑ เล่ม ฉบับครบรอบ ๒๐๐ ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ เล่มที่ ๑, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๓๕, ๓๗, ๖๐, ๖๕, ๖๗, ๗๗, ๗๙. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานครหา นคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

เกษม ตันติผลาชีวะ และกุลยา ตันติผลาชีวะ. (๒๕๒๘). การรักษาพยาบาลผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.

ขจิต ศิกษมัต. (๒๕๔๒). เมืองหลังสวน อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สวรรค์ ๒๔๔๒-๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค.

เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (๒๕๕๕). มโนทัศน์ใหม่ของ “นิยามผู้สูงอายุ” และ “อายุเกษียณ” : ทำไมต้อง ๖๐ ปี เปลี่ยนได้ หรือไม่. แผนงานพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนามโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ และอายุเกษียณที่เหมาะสม สำหรับคนไทย มุลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

ณรงค์ เส็งประชา. (๒๕๓๗). สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานครฯ : พัทธ์ชัยอักษร.

ปรีชา อุปโยคิน, สุรีย์ กาญจนวงศ์, วิณา ศิริสุข และมัลลิกา มัติโก. (๒๕๔๑). ไม้ใกล้ฝั่ง: สถานภาพและบทบาท ผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพมหานครมหานคร : เจริญดีการพิมพ์.

พ. พันธเสนา และธวัช เพ็องประภัสสร. (๒๕๕๒). คลังปริยัติธรรม(ฉบับสมบูรณ์). (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานครฯ : วัดเบญจมบพิตร- ดุสิตวนาราม.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). (๒๕๔๔). ธรรมปริทรรศน์. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร จิตฺตมโม). (๒๕๔๙). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๔). ธรรมนุญชีวิตพุทธวิจยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- _____ . (๒๕๔๔). **ธรรมนุญชีวิตพุทธวิชัยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ . (๒๕๔๔). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาพระธรรมปิฎก.
- _____ . (๒๕๓๙). **ตามทางพุทธกิจ**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๖). **พจนานุกรมพระพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพมหานคร : พิมพ์บริษัทสหธรรมิก.
- พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (จรัญ ธิตธมโม). **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ**. เล่มที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระสิริมงคลอาจารย์. (๒๕๔๐). **มงคลที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พวงผกา ประเสริฐศิลป์. (๒๕๔๑). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานครฯ : ฝ่ายเอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (๒๕๕๖). **การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๘๓**. กรุงเทพมหานครมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๖,
- พุทธทาสภิกขุ. (มปป.). **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๒). **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วารัฎฐา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (๒๕๔๒). **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (๒๕๔๙). **การบริหารจัดการของชมรมผู้สูงอายุในกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ โครงการประเมินการพัฒนาผู้สูงอายุในหมู่บ้านห่างไกลและหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพ โดยผู้สูงอายุเป็นแกนนำปีที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร : มิสเตอร์ก็อปปี ประเทศไทยจำกัด.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. (๒๕๕๕). **สุขภาพจิตของผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานครมหานคร : บริษัทศรีเมืองการพิมพ์.
- สมจิต หนูเจริญกุล. (๒๕๕๒). **การพยาบาลทางอายุรศาสตร์ เล่ม ๑**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพมหานคร : วี.เจ. พรินต์ติ้ง.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). (๒๕๕๑). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ รจนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธนาเพชร.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (๒๔๗๙). **หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). สังกหัตถ์ ๔. (๒๕๒๘). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาภูมิภววิทยาลั.

สุชาดา ทวีสิทธิ์ และสรวีย์ บุญยमानนท์ (บรรณาธิการ) (๒๕๕๓). **ประชากรและสังคม ๒๕๕๓:
คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย**. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.

สุชาดา ทวีสิทธิ์. (๒๕๓๓). **บทบรรณาธิการ: การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ.
ใน สุชาดา ทวีสิทธิ์ และสรวีย์ บุญยमानนท์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม ๒๕๓๓:
คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย**. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.

สุพัตรา สุภาพ. (๒๕๓๓). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**.
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

สุรกุล เจนอบรม. (๒๕๔๑). **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อุดม เขยแก้ว และกนิษฐาณ เป้นสุวรรณ. (๒๕๔๘). **พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว.

๒) บทความในวารสาร

วิจัยประชากรและสังคม, สถาบัน, มหาวิทยาลัยมหิดล. **ภาวะสูงวัยของประชากร Population
Ageing**. หนังสือพิมพ์สยามธุรกิจ. ฉบับที่ ๑,๔๕๘ ประจำวันที่ ๒๗-๒๙ พฤศจิกายน
๒๕๕๖.

อศจ.นย. บทความเรื่อง สารจากพระเทศน์. วารสารนาวิกโยธิน. ปีที่ ๕๔ ฉบับที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

๓) บทความจากเว็บไซต์/ข้อมูลออนไลน์

จุลสารบัณฑิตถาวร. พุทธวิธีครองใจคน สังกหัตถ์ ๔. ๒๕๕๑.

<http://www.kusolsuksa.com/webboard/index.php?topic=1604.0>. เข้าถึงข้อมูล
๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๖.

ธานินทร์ อาทิตวโร, พระมหา, ดร., **บทความเรื่อง การบริหารงานตามหลักสังคหัตถ์ใน
พระพุทธศาสนา, ๑๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖,**

<http://taninkham.blogspot.com/2013/01/normal-0-false-false-false.html> เข้าถึง
ข้อมูล วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๖.

สุริรัตน์ โบจรัส, บทความสุขภาพจิต, โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์. เข้าถึงข้อมูล
<http://www.jvkk.go.th/jvkkfirst/story/health/77.htm>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๐ มกราคม
๒๕๕๗.

สถาบันไทยพัฒนา มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๖ ทิศทาง CSR & Sustainability ปี ๒๕๕๖. เข้าถึงได้ทาง

<http://www.thaicr.com/2006/07/4.html>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร, เข้าถึงข้อมูลได้ที่

<http://www.amphoe.com/menu.php?mid=1&am=129&pv=11>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๖.

อย.อาศม, http://www.oryor.com/oryor_arsom/detail.php?sec=3&cat=15, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๔) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์ / รายงานการวิจัย

กัลยา โชติธาดา. (๒๕๕๔). “การปฏิบัติตามสังคหวัตถุกับการประสานงานของบุคลากร สำนักงานการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เจษฎาภรณ์ รอดภัย. (๒๕๕๔). “การศึกษาวิเคราะห์หลักโอวาทปาฏิโมกข์ในทัศนะของพระเถระในประเทศไทย”. ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธราธร ดวงแก้ว และ หิรัญญา เดชอุดม. (๒๕๕๐). “พฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุ ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม”. งานวิจัย. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

บุษราคัม จำปา. (๒๕๕๐). “จิตอาสากับการบริการช่วยเหลือคนพิการ กรณีศึกษา : โครงการช่วยเหลือนักศึกษาพิการ วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล”. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. วิทยาลัยศาสนศึกษา : มหาวิทยาลัยมหิดล.

ประพันธ์ ศุภษร, ดร. (๒๕๕๒). “วิเคราะห์การให้ทานของพระเวสสันดร ในมิถินทปัญหา”. งานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูพิสัยปริยัตถกิจ (แก่น อคควณโณ). (๒๕๕๔). “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เซิงพุทธในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิจิตรธรรมนนต์ (ฮงทอง). (๒๕๕๔). “การศึกษาพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักสัมมาอาชีวะ ของชุมชนเขตตำบลบก อำเภอโนนคูณ จังหวัดศรีสะเกษ”. วิทยานิพนธ์. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาศรีสุพรรณ อดตทีโป (ค่านนท์). (๒๕๔๘). “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา. (๒๕๕๒). “การศึกษาและพัฒนาร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยยึดหลักสังคหัตถุ ๔”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมหาองค์ กตปุณฺโญ (หล้าทองอินทร์). (๒๕๕๑). “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์สัมฤทธิ์ ดิสสานุตโตโร (ดิสสา). (๒๕๔๘). “การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหัตถุ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ ศรีสุพรรณ. (๒๕๕๑). “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหัตถุ ๔ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานครเขต ๑”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มณีนุช ไพรดี. (๒๕๕๒). การนำหลักสังคหัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัทพรอพเพอร์ตี้ แคร้ เซอร์วิส (ประเทศไทย) จำกัด. **ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มัญญ คันธประภา. (๒๕๕๓). “ทัศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร”. **งานวิจัย**. คณะครูศาสตรบัณฑิต : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- รศรินทร์ เกรย์, รศ. ดร., อุมาภรณ์ ภัทรวานิชย์, ผศ. ดร., เฉลิมพล แจ่มจันทร์, ผศ. ดร., เรวดี สุวรรณพเก้า. (๒๕๕๖). **มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ : มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ**. มหาวิทยาลัยมหิดล : บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.
- รัชนิพรรณ ทะแพงพันธ์. (๒๕๕๔). “การศึกษาพฤติกรรมการใช้วาจาในมหาวิทยาลัย : กรณีศึกษานักศึกษาชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต ปทุมธานี”. **ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฤทัยรัตน์ วรกิจใจดม. (๒๕๕๑). “พุทธศาสนากับการมีชีวิตยืนยาว”. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต**. วิทยาลัยศาสนศึกษา : มหาวิทยาลัยมหิดล.

โสภิตา จิระพงศ์. (๒๕๕๓). “ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตเชิงพุทธของผู้นำในสังคมไทย”. **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช.

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์. (๒๕๕๔). “ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์”. **ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๕) เอกสารอื่นๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

รุ่งโรจน์ ศิริเวช. เอกสาร : ประวัติและความเป็นมาชมรมผู้สูงอายุเขตอำเภอหลังสวน. ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

_____. เอกสารประกอบคำสอน รายวิชา ศิลปะการดำรงชีวิต รหัสวิชา 2000106. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. ๒๕๕๖.

_____. เทศบาลเมืองหลังสวน. ข้อมูลเมืองหลังสวน. ๒๕๕๖

๖) สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก

นายประยูร สังข์สะอาด. สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อวันที่ ๒๐ และ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางมะลิ รัตนราช. สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อวันที่ ๒๐ และ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นายสมพร หัตถยามณีวุฒิ. สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อวันที่ ๒๐ และ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางยุพา ผุดเพชรแก้ว. สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อวันที่ ๒๐ และ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางสาวอุบล สมบูรณ์. สัมมนากลุ่มย่อย / สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อวันที่ ๒๐ และ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางจิตมา โสมทัฬหณู. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นายสมจิต จันทร์ธรรม. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางสาส์ รอดศิริ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางวรรณิ ฤาชัย , สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นายชาติย์ เทศพิทักษ์. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางอุบล รាយน. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

นางลาวัลย์ ทิรัญวดี. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางปราณี จันทราบดี. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางกุศล สัตยสมิทสถิต. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางอุ้นเรือน เรืองธารา. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางนันทา หัตถยามณีวุฒิ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นายวิชัย รุจิเวช. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางจำรัส จ้องสกุล. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางอาภา แสงเกตุนามิตร. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางราตรี โกสวิดา. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางพงศรี วรชาติ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางประกอบ ปฎิสัมพันธ์กุล. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางจารี สมโรจน์รัตย์. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางกิมหว่า ธนะเจริญ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางจิตติมา โสมทัฬหภูมิ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางบุญชู ฉายสวัสดิ์. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นายนรินทร์ ผุดเพชรแก้ว. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางจินตนา เทียนเพชร. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นายไพรัช ดิงสุวรรณ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
นางวนิดา ดิงสุวรรณ. สัมมนากลุ่มย่อย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

Kauffman, Stuart. The Adjacent Possible: A Talk with Stuart Kauffman. Retrieved Nov. 30, 2003 from.

Walker, Martin G. LIFE! Why We Exist...And What We Must Do to Survive (Book Page) (Web Site), Dog Ear Publishing, 2006, ISBN 1-59858-243-7.

Spaargaren, G., and B. VanVliet. (2000). 'Lifestyle, Consumption and the Environment: The Ecological Modernisation of Domestic Consumption.' Environmental Politics.

Zuckerman, Phil (2007). Martin, Michael T, ed. The Cambridge Companion to Atheism. Cambridge, England: Cambridge University Press. p. 56. ISBN 978-0-521-60367-6. OL 22379448M.

Roebuck, J. "When does "old age begin": The Evolution of the English Definition".
Journal of Social History. vol. 12 (3), 2012.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

๑. พระมหาบุญไทย ปุณณมโน (ดร.)

การศึกษา	ป.ธ. ๕, ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ) ศศ.ม. (ปรัชญา) ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา)
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒. พระมหาวิโรจน์ คุตติวิโร (ดร.)

การศึกษา	ป.ธ.๖, ศน.บ. (ศึกษาศาสตร์, ภาษาอังกฤษ) สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา) Ph.D. (Ancient Indian & Asian Studies)
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๓. ผศ.(พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก

การศึกษา	B.A. (Political Science) M.A. (Political Science) Ph.D. (Political Science)
ตำแหน่งปัจจุบัน	ประธานสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ว ๑๔๖

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแบบสัมภาษณ์

เรียน พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ๓๑.

ด้วย พระมหาจักรพล อัจจรสฺโภ (เทพา) นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร" (LIVELIHOOD BASED ON SANGHAVUTTHU PRINCIPLES OF THE ELDER IN LANGSUAN ELDERS COMMUNITY, CHUMPHON PROVINCE) มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการตรวจแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเรียนมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กองคณบดี
พระมหาบุญไทย
๑๗ พ.ค. ๒๕๕๗

(พระมหาบุญศรี ภาณุวฑฺฒโน, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ว ๑๔๗

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแบบสัมภาษณ์

เรียน พระมหาวิโรจน์ กุตตวิโร, ด.จ.

ด้วย พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา) นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติ หัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” (LIVELIHOOD BASED ON SANGHAVUTTHU PRINCIPLES OF THE ELDERS IN LANGSUAN ELDERS COMMUNITY, CHUMPHON PROVINCE) มีความประสงค์จะขอให้ท่าน อนุเคราะห์ในการตรวจแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเรียนมาแจ้งท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลดังกล่าว สำหรับวันและเวลายังไม่กำหนดไว้เป็นไปตามที่ติดต่อด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญศรี ญาณวิธาน, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- ตระกูลเดียวกับในสภามหาวิทยาลัย
และได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์
ตามหลักสูตรอีกด้วย

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ว ๑๙๗

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบสัมภาษณ์

เจริญพร รศ.(พิเศษ)ดร.สุกิจ ชัยมุสิก

ด้วย พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา) นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติ
หัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน
จังหวัดชุมพร" (LIVELIHOOD BASED ON SANGHAVUTTHU PRINCIPLES OF THE ELDER
IN LANGSIAN ELDERS COMMUNITY, CHUMPHON PROVINCE) มีความประสงค์จะขอให้ท่าน
อนุเคราะห์ในการตรวจสอบสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบสัมภาษณ์
เก็บข้อมูลดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ศศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

จรุญดา/๑๕๕

๒๖ ๕๖ ๕๗

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

แบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์**เรื่อง****การดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ****อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร****คำชี้แจง**

แบบสัมภาษณ์ ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

โดยข้อความแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ชุมพร ลักษณะแบบสัมภาษณ์เป็นปลายเปิดแบบเติมข้อความ จำนวน ๖ ข้อ ข้อมูลผู้ตอบแบบ สอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ลักษณะเป็นแบบปลายเปิด จำนวน ๑๓ ข้อ จำแนกออกเป็น ๔ ด้านดังนี้

๑. ด้านทาน	จำนวน ๓ ข้อ
๒. ด้านปิยวาจา	จำนวน ๔ ข้อ
๓. ด้านอัตถจริยา	จำนวน ๓ ข้อ
๔. ด้านสมานัตตา	จำนวน ๓ ข้อ

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ชุมพร ลักษณะเป็นแบบปลายเปิด

๒.๒.๔ ท่านมีแนวทางการกล่าววาจาสั่งในการดำเนินชีวิต อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓.๓ ท่านได้กระทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือทั้งประโยชน์ต่อตนเองด้วยและ
ประโยชน์ต่อบุคคลอื่นด้วย อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔.๓ ท่านมีแนวทางการดำเนินชีวิตเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลายประพฤติสม่ำเสมอ
เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

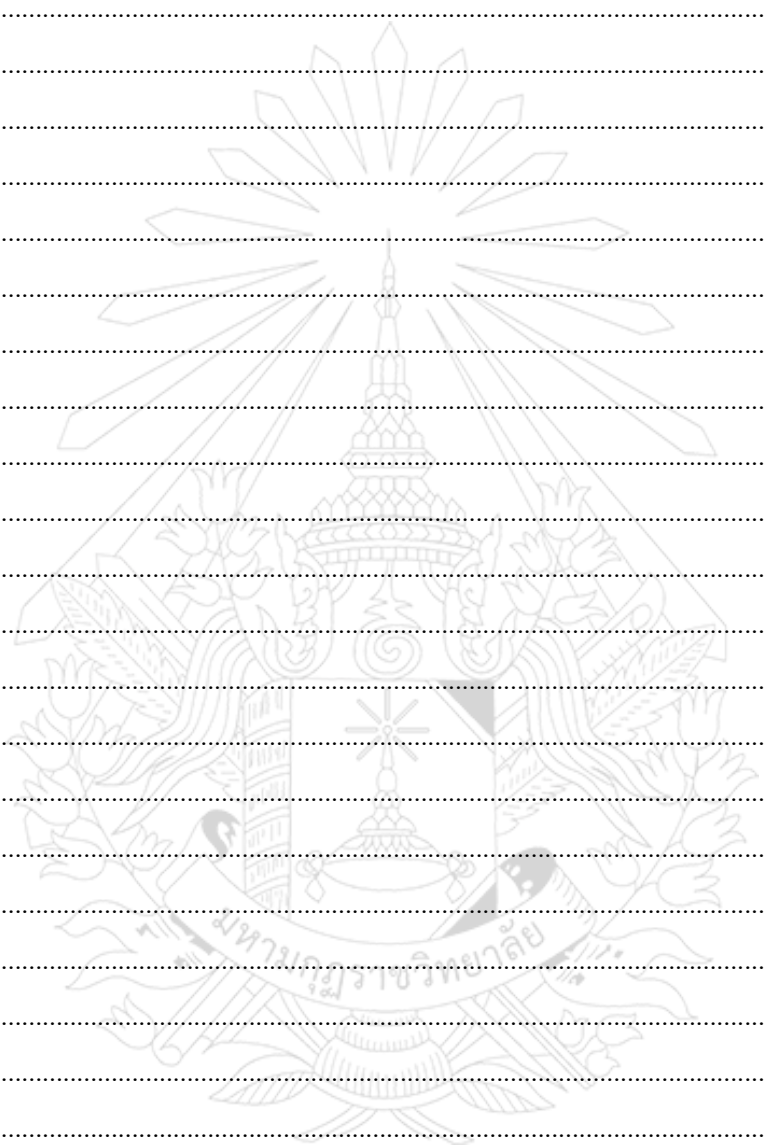
.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุ ๔
ของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอหลังสวน ชุมพร

ข้อเสนอแนะ

A series of horizontal dotted lines for writing, with a large, faint watermark of the Rajabhat Surathani University logo in the center. The logo features a central stupa-like structure with a flame on top, surrounded by a sunburst and various symbols. A banner at the bottom of the logo contains the Thai text "มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี".

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบกิจกรรม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)
 วัน เดือน ปีเกิด : วันอาทิตย์ที่ ๕ กันยายน ๒๕๒๕
 ภูมิลำเนาเดิม : จังหวัดหนองคาย
 ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโตนด เลขที่ ๒๘๙ ถนนหลังสวน ตำบลหลังสวน
 อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ๘๖๑๑๐

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๕ : มัธยมปลาย โรงเรียนอัครพิทยานุกูล จังหวัดอุดรธานี
 พ.ศ. ๒๕๔๗ : Hi-Diploma, International Hotel and Tourism
 Management School, Bangkok
 พ.ศ. ๒๕๕๑ : นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๕ : เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดราชาธิวาสวิหาร
 กรุงเทพมหานคร
 : ศาสตราจารย์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร คณะมนุษยศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๓ : ครูพระสอนธรรมศึกษา โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
 ศูนย์พระพุทธศาสนา วันอาทิตย์วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร
 : ครูพระสอนพระพุทธศาสนา โรงเรียนสวนบัว กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๔ : ครูพระสอนธรรมศึกษา โรงเรียนพระดาบส กรุงเทพมหานคร
 : พระนักศึกษปฏิบัติศาสนกิจ โรงเรียนวชิรมกุฏ กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๕ : ครูพระสอนธรรมศึกษา โรงเรียนวัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานคร
 : ครูพระสอนธรรมศึกษา โรงเรียนพระดาบส กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๖ : เจ้าอาวาสวัดโตนด
 : เรขานุการเจ้าคณะตำบลหลังสวน
 : คณะกรรมการตรวจสอบ ธรรมศึกษาชั้นตรี ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (๖)
 พ.ศ. ๒๕๕๗ : คณะกรรมการตรวจสอบนักธรรมชั้นตรี ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (๖)

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

: วัดโตนด เลขที่ ๒๘๙ ถนนหลังสวน ตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน
 จังหวัดชุมพร ๘๖๑๑๐